

Vilniaus universitetas
Komunikacijos fakultetas
Informacijos ir komunikacijos katedra

Vaida Jankauskaitė,

Tarptautinės komunikacijos ištestinių magistro studijų programos studentė

**KOMUNIKACIJA ELEKTRONINĖS STUDIJOSE: LIETUVOS IR ANGLIJOS
ELEKTRONINIŲ STUDIJŲ PARAMOS SISTEMŲ PANAŠUMAI IR SKIRTUMAI**

Magistro darbas

Darbo vadovas: prof.dr. M. Stonkienė

Vilnius, 2011

Pildo bakalauro/ magistro baigiamojo darbo autorius

_____ (bakalauro/ magistro baigiamojo darbo autoriaus vardas, pavardė)

_____ (bakalauro/ magistro baigiamojo darbo pavadinimas lietuvių kalba)

_____ (bakalauro/ magistro baigiamojo darbo pavadinimas anglų kalba)

Patvirtinu, kad bakalauro/ magistro baigiamasis darbas parašytas savarankiškai, nepažeidžiant kitiems asmenims priklausančių autorių teisių, visas baigiamasis bakalauro/ magistro darbas ar jo dalis nebuvo panaudotas kitose aukštosiose mokyklose.

_____ (bakalauro/ magistro baigiamojo darbo autoriaus parašas)

Sutinku, kad bakalauro/ magistro baigiamasis darbas būtų naudojamas neatlygintinai 5 metus Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto studijų procese.

_____ (bakalauro/ magistro baigiamojo darbo autoriaus parašas)

Pildo bakalauro/ magistro baigiamojo darbo vadovas

Bakalauro/ magistro baigiamąjį darbą ginti _____ (įrašyti – leidžiu arba neleidžiu)

_____ (data)

_____ (bakalauro/ magistro baigiamojo darbo vadovo parašas)

Pildo instituto/ katedros, kuriojančios studijų programą, reikalų tvarkytoja

Bakalauro/ magistro baigiamasis darbas įregistruotas

_____ (instituto/ katedros, kuriojančios studijų programą, pavadinimas)

_____ (data)

_____ (instituto/ katedros reikalų tvarkytojos parašas)

Pildo instituto/ katedros, kuriojančios studijų programą, vadovas

Recenzentu skiriu _____ (recenzento vardas, pavardė)

_____ (data)

_____ (instituto/ katedros vadovo parašas)

Pildo recenzentas

Darbą recenzuoti gavau. _____ (data) _____ (recenzento parašas)

Jankauskaitė, Vaida

Ja 369 *Komunikacija elektroninėse studijose: Lietuvos ir Anglijos elektroninių studijų paramos sistemų panašumai ir skirtumai*: magistro darbas / Vaida Jankauskaitė; mokslinis vadovas dr. Marija Stonkienė; Vilniaus universitetas.

Komunikacijos fakultetas. Informacijos ir komunikacijos katedra. – Vilnius, 2011. – 135, [49] lap.: pried. – Maš. inr. – Santr. angl. – Bibliogr.: p. 79-84 (69 pavad.).

UDK 37.018.4

Reikšminiai žodžiai: *E studijos, e-mokymasis, informacinės ir komunikacinės technologijos, virtuali mokymosi aplinka, komunikacija, studijų paramos sistema, studentas, dėstytojas.*

Magistro darbo objektas – komunikacija elektroninėse studijose. *Darbo tikslas* – išanalizuoti komunikaciją elektroninėse studijose ir išskirti Lietuvos ir Anglijos komunikacijos elektroninėse studijose panašumus ir skirtumus. *Darbo uždaviniai:* Aptarti e-studijų koncepciją ir išskirti mokslininkų nurodomus privalumus ir trūkumus; ištirti e-studijų paramos sistemą, išskirti e-studijų mokymosi aplinkos, skatinančios studijuojančius siekti gerų rezultatų, bruožus, aptarti tokios mokymosi aplinkos kūrimo sąlygas; aptarti virtualiomis mokymosi aplinkomis grįstas studijas: apibūdinti esminius virtualios mokymosi aplinkos bruožus ir aptarti jų naudojimą studijose; išanalizuoti komunikacijos bruožus e-studijose, ištirti naudojamas tradicines ir inovatyvias komunikacijos priemones ir išsiaiškinti komunikacijos ypatumus e-studijose; ištirti dviejų valstybių – Lietuvos ir Anglijos – elektroninių studijų vietą švietimo sistemoje ir palyginti jų e-studijų paramos sistemas; išanalizuoti Lietuvos ir Anglijos studentų ir dėstytojų komunikacijos ypatumus e-studijose.

Pirmoje darbo dalyje aptariama elektroninių studijų koncepcija, terminai ir sąvokos. Aprašomos elektroninių studijų formos, išskiriami privalumai ir trūkumai, labiau charakterizuojantys ir padedantys nustatyti elektroninio mokymosi esmę. Toliau analizuojama studijų paramos sistema – gilinamasi į elektroninių studijų mokymosi aplinkos, skatinančios studijuojančius siekti gerų rezultatų bruožus, aptariamos tokia aplinką įtakojančios kompetencinės, psichologinės ir organizacinės – materialiosios sąlygos. Aptariama technologinį elektroninių studijų pagrindą formuojanti virtuali mokymosi aplinka – išskiriami pagrindiniai jos bruožai ir naudojimas elektroniniame mokyme(s). *Antroje darbo dalyje* analizuojama komunikacijos koncepcija elektroninėse studijose – gilinamasi į komunikacijos tikslumą, efektyvumą, jos kontekstą, akcentuojama studijų proceso dalyvių – studento ir dėstytojo – sąveikos svarba. Taip pat aptariamas komunikacijos tikslai, suvokimas ir grįžtamojo ryšio reikšmė. Analizuojamos tradicinės ir inovatyvios komunikacijos priemonės, gilinamasi į komunikacijos elektroniniame mokyme ypatumus. *Trečioji darbo dalis* – tiriamoji. Aptariama dviejų valstybių –

Lietuvos ir Anglijos – elektroninių studijų vieta švietimo sistemoje ir palyginamos šalių elektroninio mokymosi paramos sistemos. Taip pat tiriami Lietuvos ir Anglijos studentų ir dėstytojų komunikacijos ypatumai elektroninėse studijose, pateikiama tyrimo metodologija, analizė ir išvados.

Atlikus dokumentų analizę ir žvalgybinį tyrimą padaryta *išvada* kad Lietuvos ir Anglijos studijų paramos sistema ženkliai skiriasi. Lietuvoje studentams trūksta informacijos apie studijų formą, tikslus, galimybes. Komunikacijos priemonės nėra labai išvystytos ir naudojamos. Tai lemia mišrus studijų modelis, kuomet dalį kurso studentai mokosi elektroniniu būdu, kita dalis – tradicinės paskaitos. Anglijoje studijų paramos sistema, studijų sąlygos ir komunikacijos kokybė yra stipriai pažengę. Studentui suteikiamos visos reikiamos priemonės studijoms, kuriama palanki aplinka, skatinamas giluminis požiūris į studijas.

Magistro darbas *gali būti naudingas* elektroninių studijų teoretikams ir praktikams, aukštojo mokslo institucijoms, teikiančioms elektroninių studijų kursus, dėstytojams ir studentams besimokantiems elektroniniu būdu, taip pat komunikacijos mokslų tyrėjams, besidomintiems elektroninės komunikacijos ypatumais.

TURINYS

1. ELEKTRONINIŲ STUDIJŲ PARAMOS SISTEMA.....	9
1.1. Elektroninių studijų koncepcija	9
1.1.1. Elektroninių studijų formos	12
1.1.2. Elektroninių studijų privalumai ir trūkumai	14
1.2 Elektroninių studijų paramos sistema	16
1.2.1. Mokymosi aplinka	17
1.2.2. Virtuali mokymosi aplinka	18
1.3. Studentų paramos sistema	24
1.3.1. Paramos sistemą formuojančios sąlygos	24
1.3.1.1. Kompetencinės sąlygos: reikalavimai studento ir dėstytojo kompetencijai	24
1.3.1.2. Psichologinės sąlygos: studento adaptacija ir motyvacija	27
1.3.1.3. Organizacinės – materialiosios studijų sąlygos.....	29
1.4. Elektroninių studijų paramos sistemų ypatumai	31
2. KOMUNIKACIJA ELEKTRONINĖSE STUDIJOSE	34
2.1. Komunikacijos koncepcija elektroninėse studijose.....	34
2.2. Elektroninių studijų komunikacijos priemonės.....	40
2.2.1 Tradicinės komunikacijos priemonės elektroninėse studijose	40
2.2.2. Inovatyvios komunikacijos priemonės elektroninėse studijose	42
2.3. Komunikaciją skatinantys veiksniai.....	47
3. LIETUVOS IR ANGLIJOS STUDENTŲ BEI DĖSTYTOJŲ KOMUNIKACIJOS YPATUMAI ELEKTRONINĖSE STUDIJOSE:TYRIMAS	52
3.1.Tyrimo metodologija.....	52
3.2. Elektroninės studijos Lietuvoje ir Anglijoje: dokumentų analizė.....	53
3.3. Lietuvos ir Anglijos studentų bei dėstytojų komunikacija e-studijose: tyrimo rezultatų analizė	64
IŠVADOS.....	75
Bibliografinių nuorodų sąrašas	79
Communication in e-learning: similarities and differences in Lithuanian and English e-learning support systems (Summary)	85
PRIEDAI	86
1 priedas. Schema „Ugdymui skirtos svarbiausios Web 2.0 technologijos rūšys“	87
2 priedas. Interviu klausimai	88
3 priedas. Lietuvos respondentų atsakymai.....	92
4 priedas. Anglijos respondentų atsakymai	119

ĮVADAS

Darbo aktualumas. Spartus informacinių ir komunikacinių technologijų vystymasis bei globalizacijos procesai veikia visas žmonių gyvenimo sritis. Šie veiksniai daro poveikį vienas kitam ir kartu vienas kitą stiprina. Globalizacija keičia susiformavusius santykius, išgalėjusią praktiką ir kultūrą, naikina teritorines ribas. Informacinės ir komunikacinės technologijos globalizacijai suteikia naują – virtualią – erdvę, kurioje savaime nebėra valstybes apribojančių sienų, tačiau čia egzistuoja kitokios, komunikacinės, ribos. Su technologijų kaita keičiasi ir studijų organizavimas. Galimybė mokytis visiems, mokymosi visą gyvenimą koncepcija XXI a. tampa vis aktualesnė. Vykstantys pokyčiai ir nuolatinio mokymosi poreikis šiandieninėje visuomenėje sąlygoja elektroninių studijų plėtrą, kaip tradicinio mokymo alternatyvą. Elektroninės studijos švietimo kontekste imamos traktuoti kaip informacinių ir komunikacinių technologijų taikymas mokymosi procese, kurio viena esminių sudedamųjų dalių yra komunikacija. Elektroninės studijos vyksta naudojantis technologijų teikiamomis priemonėmis, kitaip tariant studijų proceso dalyvių sąveika realizuojama tarpininkaujant informacinėms technologijoms. Tokiu būdu nebelieka tiesioginės komunikacijos tarp studijų proceso dalyvių – studentų ir dėstytojo. Čia atsiranda *problema*. Daugelis autorių pažymi, kad būtent socialinės sąveikos, komunikacinių įgūdžių yra mokoma švietimo institucijose, todėl kyla klausimas – ar informacinių ir komunikacinių technologijų teikiamos priemonės gali tai kompensuoti. Elektroninėse studijose rašytinis žodis imasi tiesioginio vaidmens, ima funkcionuoti taip, lyg jis būtų kalba. Tačiau ar toks komunikacijos būdas gali perteikti neverbalinių bendravimo elementų - intonacijos, mimikos, balso tono, gestų ir daugelio kitų teikiamą poveikį komunikacijos efektyvumui nėra išaiškinta.

Darbo naujumas. Užsienio autoriai elektroninį mokymąsi analizuoja jau ne vieną dešimtį metų, Lietuvoje nuotolinis mokymasis taip pat „įgauna pagreitį“ ir tampa vis aktualesne šių dienų mokymosi aktualija. Daugelis autorių nagrinėja elektroninių studijų kokybę, efektyvumą, programas, plėtrą, pritaikymą konkrečiai studijų programai, infrastruktūrą ir pan. Tačiau labai menkai gilinamasi į komunikacijai poveikį darančius veiksniai, tokius kaip socialinės interakcijos poreikį, bendravimo tikslus, komunikaciją elektroninėmis priemonėmis sunkinančius veiksniai ir kitus aspektus, kurie gali nulemti vienokių ar kitokių bendravimo priemonių pasirinkimą. Šiame darbe siekiama pažvelgti į elektroninių studijų komunikaciją, kaip studijų paramos sistemos esminę dalį, padedančią adaptuoti ir motyvuoti studentus, realizuoti studijų dalyvių interakciją, formuoti giluminį požiūrį į studijas ir užtikrinti gerus mokymosi rezultatus, efektyvinti elektroninių studijų sklandų procesą. Čia komunikacija tampa tiltu, jungiančiu dvi svarbiausias studijų grandis – dėstytoją ir studentą.

Darbo objektas – komunikacija elektroninėse studijose.

Darbo tikslas – išanalizuoti komunikaciją elektroninėse studijose ir išskirti Lietuvos ir Anglijos komunikacijos elektroninėse studijose panašumus ir skirtumus.

Darbo uždaviniai:

1. Aptarti e-studijų koncepciją ir išskirti mokslininkų nurodomus privalumus ir trūkumus.
2. Ištirti e-studijų paramos sistemą, išskirti e-studijų mokymosi aplinkos, skatinančios studijuojančius siekti gerų rezultatų, bruožus, aptarti tokios mokymosi aplinkos kūrimo sąlygas.
3. Aptarti virtualiomis mokymosi aplinkomis grįstas studijas: apibūdinti esminius virtualios mokymosi aplinkos bruožus ir aptarti jų naudojimą studijose.
4. Išanalizuoti komunikacijos bruožus e-studijose, ištirti naudojamas tradicines ir inovatyvias komunikacijos priemones ir išsiaiškinti komunikacijos ypatumus e-studijose.
5. Ištirti dviejų valstybių – Lietuvos ir Anglijos – elektroninių studijų vietą švietimo sistemoje ir palyginti jų e-studijų paramos sistemas.
6. Išanalizuoti Lietuvos ir Anglijos studentų ir dėstytojų komunikacijos ypatumus e-studijose.

Darbe naudota užsienio ir lietuvių autorių literatūra (atrinkta ir analizuota darbo temai svarbi informacija). Svarbiausieji autoriai, kurių išvadamis bei nuomone remiamasi, – A. Targamadžė, V. Dagienė, A. Volungevičienė, P. Jucevičienė, O. Simpson, J. Biggs, P. Ramsden, N. F. Ferrer, M. Buzzi ir kiti. Autoriai pasirinkti dėl plačiai pripažįstamo indėlio į elektroninio mokymosi teorines ir praktines studijas. Kita naudota literatūra – daugiausia elektroninių studijų teoretikų ir praktikų straipsniai iš mokslo darbų leidinių „Informacijos mokslai“, „Organizacijų vadyba“, elektroninių studijų tematika leidžiamų užsienio žurnalų, didžiųjų Lietuvos universitetų vidaus dokumentai bei dokumentai, apibrėžiantys elektronines studijas Anglijoje. Originaliam tyrimui atlikti pasirinkti du vienas kitą papildantys metodai: *dokumentų analizė ir interviu*. Pirmame tyrime analizuojami moksliniai šaltiniai, teisiniai, aukštojo mokslo institucijų vidaus dokumentai (statutai, nuostatai, institucijų internetinėse svetainėse pateikiama informacija), kiti su elektroninio mokymosi organizavimu susiję šaltiniai, kurių analize siekiama ne tik ištirti jų turinį, bet ir išsiaiškinti pateikiamos informacijos svarbą elektroninėms studijoms. Antrasis tyrimo metodas – teminis, kryptingas interviu.

Pirmoje darbo dalyje aptariama elektroninių studijų koncepcija, terminai ir sąvokos. Atsižvelgiant į elektroninių studijų tikslus, turimas technines priemones ir mokymo(si) proceso organizavimą aprašomos elektroninių studijų formos, išskiriami privalumai ir trūkumai, labiau charakterizuojantys ir padedantys nustatyti elektroninio mokymosi esmę. Toliau analizuojama studijų

paramos sistema – gilinamasi į elektroninių studijų mokymosi aplinkos, skatinančios studijuojančius siekti gerų rezultatų bruožus, aptariamos tokia aplinką įtakojančios kompetencinės, psichologinės ir organizacinės – materialiosios sąlygos. Aptariama technologinių elektroninių studijų pagrindą formuojanti virtuali mokymosi aplinka – išskiriami pagrindiniai jos bruožai ir naudojimas elektroniniame mokyme(si).

Antroje darbo dalyje analizuojama komunikacijos koncepcija elektroninėse studijose – gilinamasi į komunikacijos tikslumą, efektyvumą, jos kontekstą, akcentuojama studijų proceso dalyvių – studento ir dėstytojo – sąveikos svarba. Taip pat aptariamas komunikacijos tikslai, suvokimas ir grįžtamojo ryšio reikšmė. Analizuojamos tradicinės ir inovatyvios komunikacijos priemonės, gilinamasi į komunikacijos elektroniniame mokyme si ypatumus.

Trečioji darbo dalis – tiriamoji. Aptariama dviejų valstybių – Lietuvos ir Anglijos – elektroninių studijų vieta švietimo sistemoje ir palyginamos šalių elektroninio mokymosi paramos sistemos. Taip pat tiriami Lietuvos ir Anglijos studentų ir dėstytojų komunikacijos ypatumai elektroninėse studijose, pateikiama tyrimo metodologija, analizė ir išvados.

Teorinė ir praktinė darbo reikšmė

Darbas gali būti naudingas elektroninių studijų teoretikams ir praktikams, aukštojo mokslo institucijoms, teikiančioms elektroninių studijų kursus, dėstytojams ir studentams besimokantiems elektroniniu būdu, taip pat komunikacijos mokslų tyrėjams, besidomintiems elektroninės komunikacijos ypatumais.

Komunikaciją elektroninėse studijose galima laikyti vienu iš pagrindinių iki šiol ne visiškai išspręstu elektroninių studijų teorijos ir praktikos klausimu. Kadangi komunikacijos ypatumai nėra aiškiai struktūrizuoti, toliau analizuojant ir tiriant komunikacijos, kaip paramos sistemos, įtaką elektroniniam mokymuisi, derėtų išskirti komunikacijos vertinimo kriterijus. Norint tiksliai įvertinti galimą komunikacijos poveikį studijų proceso dalyviams, būtina žinoti, į kokius veiksnius orientotis analizuojant konkrečias komunikacijos priemones. Taip pat vertinant komunikacijos, kaip paramos sistemos, santykį reikėtų atlikti platesnį tyrimą – apklausti daugiau Lietuvos ir Anglijos bei kitų šalių elektroniniu būdu besimokančių studentų ir dėstytojų.

1. ELEKTRONINIŲ STUDIJŲ PARAMOS SISTEMA

Šioje darbo dalyje aptariama elektroninių studijų koncepcija, terminai ir sąvokos. Atsižvelgiant į elektroninių studijų tikslus, turimas technines priemones ir mokymo(si) proceso organizavimą aprašomos elektroninių studijų formos, išskiriami privalumai ir trūkumai, labiau charakterizuojantys ir padedantys nustatyti elektroninio mokymosi esmę. Toliau analizuojama studijų paramos sistema – gilinamasi į elektroninių studijų mokymosi aplinkos, skatinančios studijuojančius siekti gerų rezultatų bruožus, aptariamos tokią aplinką itakojančios kompetencinės, psichologinės ir organizacinės – materialiosios sąlygos. Aptariama technologinių elektroninių studijų pagrindą formuojanti virtuali mokymosi aplinka – išskiriami pagrindiniai jos bruožai ir naudojimas elektroniniame mokyme(si).

1.1. Elektroninių studijų koncepcija

Pradedant analizuoti elektroninių studijų, dar vadinamų elektroniniu mokymu(si), (toliau darbe – e-studijos/e-mokymasis), sampratą, būtų tikslinga trumpai apibrėžti sąvokas „elektroninis“ bei „mokymas(is)“.

Mokymasis nebėra suvokiamas kaip dalykinis mokymasis, akcentuojantis tik dalyko žinias ir gebėjimą jas taikyti. Šiandienis švietimas mokymesi dėmesį kreipia į aktyvią besimokančiojo asmenybę, jo asmeninių žinių konstravimą ir jų realizavimą praktikoje. Nors mokymosi sąvoka apima žinių įsisavinimą ir jų praktinį pritaikymą, vis dėlto dažniausiai mokymosi apibrėžimuose akcentuojamas žinių kaupimo procesas: naujų dalykų sužinojimas, žinių perėmimas iš daugiau žinančių ar faktų, idėjų, teorijų ir kt. patalpinimas atmintyje ir prisiminimas. Mokymas suvokiamas kaip pedagogo gebėjimas ir kompetencija perduoti, pateikti žinias besimokančiajam.[25]

Sąvoka „elektroninis“ Tarptautinių žodžių žodyne apibūdinama kaip: „susijęs su elektronika, daromas, gaunamas elektronikos principais, priemonėmis, egzistuojantis tik elektroninėje terpėje, pvz., elektroniniai pinigai (negrynieji, egzistuojantys tik kompiuterio atmintyje)“.[34] Trumpai tariant, tai yra visi procesai, kuriuos galima tvarkyti informacinių technologijų pagalba. Iš aptartų sąvokų, galima formuoti nuomonę, jog elektroninis mokymasis, tai – naujos informacijos įsisavinimas naudojantis informacinėmis technologijomis.

E-mokymo(si) esmė, kaip ir kiekvieno naujo termino nėra visiškai apibrėžta. E-mokymosi samprata yra maksimaliai plati – kaip mokymasis naudojantis elektroninėmis techninėmis, o ne tik popierinėmis priemonėmis. [6] Ispanų autoriai e-mokymosi sąvoką aiškina, kaip galimybę naudotis elektroniniais mokymosi resursais siekiant įgyti žinių bei informacinių technologijų pagalba komunikuoti su dėstytoju ir kitais besimokančiais.[22]

Anot A. Targamadžės, e-mokymasis – tradicinis mokymasis (angl. *face-to-face*), kuris siekiant jo kokybės ir efektyvumo yra praturtintas informacijos ir komunikacijos technologijų (IKT) priemonėmis, o pats mokymosi procesas dažniausiai iš dalies (bet nevisiškai) perkeliamas į virtualią erdvę. [29]

E-mokymasis – tai mokymosi forma, kai besimokantysis nepalaiko tiesioginio kontakto su pedagogu. Bendravimas ir komunikavimas yra užtikrinamas IKT pagalba. [57]

Kaip jau buvo minėta, dėl informacinių ir komunikacinių technologijų gausos pati e-mokymo(si) sąvoka tampa labai plati ir vienu požiūriu sunkiai apibūdinama. Autoriai apibūdindami e-mokymą(si) naudojama ne vieną sąvoką, tai: tradicinis mokymas, paremtas informacinėmis ir komunikacinėmis technologijomis; nuotolinis mokymasis; virtualus mokymasis; atviras mokymasis ir kt. Siekiant geriau suvokti e-studijų esmę, toliau darbe analizuojamos šios sąvokos.

Tradicinis mokymas(is) – tai mokymo(si) procesas, kuomet dėstytojas ir besimokantieji tuo pačiu metu yra toje pačioje vietoje (Rutkauskienė, Pociūtė, Targamadžė, Strička, 2006). Mokymosi vieta dažniausiai yra auditorija ar mokymų salė, kurioje mokomasi konkrečiai nustatytu laiku. Vertinimas taip pat vyksta akivaizdžiai paskaitose raštu ar žodžiu. Pasak P. Ramsdeno (2000), tradicinėje paskaitoje dėstytojas yra „neiškraipytos informacijos šaltinis“, o pats mokymas(is) apribotas vietos ir laiko. [13]

Tradicinėse studijose dominuoja mokinčiojo – dėstytojo, kaip pagrindinio žinių teikėjo ir kuratoriaus vaidmuo, pagrindinis sąveikavimas vyksta tarp jo ir studentų. Čia svarbiais aspektais tampa dėstytojo galimybė padėti studentams mokytis, asimiliuotis, adaptuotis ir naudoti naujausią informaciją, pritaikyti turimas žinias, taip, kad tai padėtų paaiškinti nesuprantamus dalykus, ugdyti vertybes ir tapti svarbiu. [55]

Nuotolinis mokymas(is) – tai studijų sistema, paremta naujausiomis informacinėmis ir komunikacinėmis technologijomis, kai specialiai savarankiškam mokymui(si) skirta medžiaga suteikia studentams galimybę patiems savo iniciatyva organizuoti mokymosi procesą: studijuoti pasirinktoje vietoje, pagal pasirinktą metodiką, patogiu laiku (Rutkauskienė, Targamadžė, Kovertaitė ir kt., 2003; Kekienė, Kekys, 2002). Nuotolinis mokymas(is) kartu yra mokymo paslaugų sistema, siejanti besimokančiuosius ir švietimo institucijas ir galinti pagerinti esamų ir potencialių besimokančiųjų mokymosi galimybes, ypač tam taikant informacines komunikacines technologijas (Lietuvos nuotolinio mokymosi tinklo plėtros strategija, 2005). [13]

Nuotolinės studijos turi sąsajas su keliomis mokslo kryptimis. Neabejotinas nuotolinių studijų ryšys su edukologija, nes čia nagrinėjami švietimo, ugdymo, studijų organizavimo bei kiti šios mokslo krypties probleminiai klausimai. Antra vertus, nuotolinės studijos plačiai naudojami informatikos mokslo priemonėmis bei laimėjimais. Be to, ryšiui tarp studento ir dėstytojo palaikyti, pasitelkiamos

naujausios telekomunikacijų priemonės. Todėl šiuolaikinės nuotolinės studijos yra net kelių mokslo krypčių laimėjimų ir sanglaudos rezultatas [54].

Distancinis mokymas(is) – apima „studijų apskritai“ įvairovę, kai studentai mokosi jiems patogiu laiku, neatsitraukdami nuo darbo ir gyvenamosios vietos [54]. Ši sąvoka yra pati bendriausia ir apima visas netradicines studijų formas (neakivaizdines, nuotolines, elektronines ir pan.). [54]

Virtualus mokymasis – tai mokymasis, vykstantis internete. Mokymasis virtualioje aplinkoje yra paremtas programine įranga, kuri leidžia dėstytojams ir besimokantiejiems būti vienoje „virtualioje klasėje“ kartu, pvz., dėstytojas savo studentams nusiunčia medžiagą, o ryšys tarp dėstytojo ir jo studentų palaikomas el. paštu ar pokalbių kambariais. Programa dažniausiai reikalauja iš besimokančiojo savarankiško mokymosi, o iš dėstytojo palaikymo ir paskatinimo (dėstytojas gali komunikuoti, pateikti medžiagą naudojant vaizdo, garso kasetes ir pan.) (B.Hall, 2001). Virtuali aplinka sukuria atmosferą, kurioje mokymasis vyksta struktūruotai ir adaptuotai, suteikiamos galimybės besimokančiajam komunikuoti su kitais besimokančiaisiais ir dėstytojais bei patikrinti žinias. Virtualus mokymas(is) yra nepriklausomas vietos ir laiko atžvilgiu. [25] Apibendrinant galima teigti, jog kiekviena sąvoka apima informacines ir komunikacines technologijas, skiriasi tik IKT įsitraukimo lygis į studijų procesą ir tradicinių studijų elementų, tiesioginio bendravimo kiekis. Viena sąvoka papildo kitą. Iš esmės e-studijos yra tradicinio mokymo(si) perkėlimas į virtualią erdvę ir IKT integravimas į mokymo(si) procesą.

Dar viena pakankamai plačiai naudojama sąvoka, siejama su e-mokymu(si) – ***atvirasis mokymas(is)***. Ši mokymo sistema, suteikia galimybę mokytis be išankstinių formalių reikalavimų išsilavinimui. Kiekvienas studentas kontroliuoja daugelį mokymosi aspektų pats, nuspręsdamas kur, kada, ką ir kaip studijuoti. [45] Autoriai Coomey and Stephenson, Bartalomé, Paulsen pažymi, kad atvirasis mokymas(is) tampa naująja mokymosi kultūra, kur besimokančiajam suteikiama laisvė pasirinkti ką, kuriuo metu, koku tempu, kurioje vietoje ir kaip mokytis. Nuotolinis, elektroninis mokymas vertintinas teigiamai tik tiek, kiek jis padeda realizuoti atvirojo mokymosi principus. Atvirojo mokymo(si) atsiradimą sąlygojo per paskutinius dešimtmečius pakitęs požiūris į informacinių technologijų paplitimą švietime. Į IKT nustota žiūrėti vien tik kaip į tradicinį mokymo(si) procesą optimizuojančių techninių priemonių panaudojimą. Į šiuolaikines technologijas pradedama žvelgti kaip į mokymo(si) kultūros kaitos galimybę. [3]

Atvirojo mokymo(si) idėjos gana greitai skverbiasi į aukštojo mokslo sektorių. Šių idėjų institucionalizacijos atveju aukštajame moksle galima laikyti Didžiosios Britanijos Atvirąjį universitetą. Tai vienintelis šalies universitetas, kuriame mokoma tik nuotoliniu būdu. Nuo kitų universitetų Atvirasis universitetas skiriasi dar ir tuo, kad jame nėra griežtų reikalavimų stojančių

žmonių išsilavinimui – jis atviras visiems. Šiuo metu universitetų atsivėrimas inicijuojamas Europos aukštojo mokslo strategijos lygmenyje siekiant įgyvendinti bendrosios aukštojo mokslo erdvės idėją. Virtualus žmonių ir intelektinių išteklių mobilumas tapo aukštųjų mokyklų kasdienybe. Jau nebe naujiena ir tarptautinei rinkai teikiamos aukštojo mokslo paslaugos, kur plačiai naudojamos įvairios e-mokymo(si) priemonės. Atvirojo mokymosi koncepcijoje pirmiausia rūpinamasi studijavimo galimybių atvėrimu kiekvienam unikalius poreikius turinčiam studentui. atvėrimu kiekvienam unikalius poreikius turinčiam studentui. [3]

Apibendrinant, elektroninį mokymąsi galima apibrėžti kaip lankstų mokymosi būdą, paremtą informacinėmis ir komunikacinėmis technologijomis, apimančią visų įmanomų elektroninių ar interaktyvių bendravimo priemonių naudojimą, leidžiantį studijuoti patogioje vietoje, patogiu laiku ir priimtina sparta.

1.1.1. Elektroninių studijų formos

Priklausomai nuo tikslų, turimų techninių priemonių ir mokymo(si) proceso organizavimo, elektroninės studijos gali būti realizuojamos asinchronine, sinchronine ir mišria formomis.

Asinchroninis mokymasis – tai studijų forma, kai studentai studijuoja pateiktą medžiagą nuotoliniu būdu bet koku pavidalu (internetinė medžiaga, e-kursai, CD, konspektai, knygos, ir kt.) ir bet kuriuo, jiems patogiu, laiku. Taip pat studentai turi galimybę bendradarbiauti su kolegomis ir dėstytoju, tačiau jie nėra garantuoti, kad į užduodamus klausimus bus atsakyta tuoj pat, kadangi dėstytojas tuo metu gali būti neprisijungęs prie kurso. Šis mokymas(is) reikalauja iš besimokančiojo stiprios motyvacijos ir gebėjimo mokytis savarankiškai bei remiasi komunikacijos pagrindu. Asinchroninio mokymo forma yra labai lanksti, tačiau čia trūksta pagrindinio studijų proceso veiksnio, t.y. tiesioginio bendravimo su dėstytoju. [54]

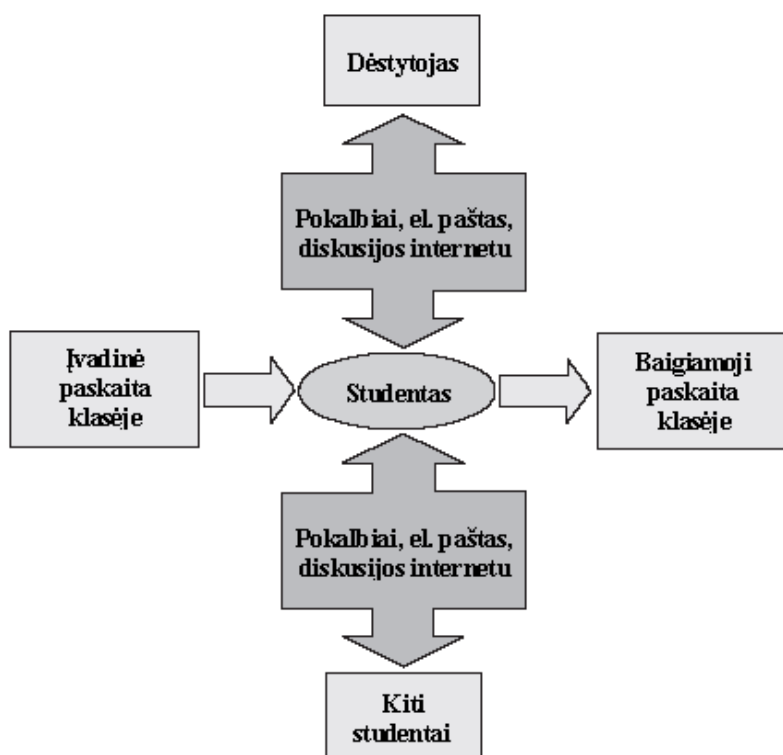
Sinchroninis mokymasis – tai studijų forma, pagrįsta garso ir/arba vaizdo konferencijų rengimu ir dalyvavimu jose. Šiuo atveju studentai privalo sutartu laiku būti toje vietoje, kur yra priimami signalai iš auditorijos ar salės, kurioje dėstytojas skaito paskaitą. Be to, studentai gali turėti ryšį su dėstytoju ir su juo bendrauti. Tačiau ši forma yra labai brangi, reikalauja daugiau įvairių specialistų, galinčių dirbti su sudėtinga ir brangia technika [22]. Šis mokymo būdas labai efektyvus, jei yra ryšys su dėstytoju, kadangi yra galimybė su juo bendrauti ir konsultuotis.

Mišrus mokymas(is) (*angl. blended*) – tai sinchroninio ir asinchroninio metodų derinys, kuomet įvairių informacinių ir komunikacinių technologijų kombinacija, suteikia galimybę parengti geriausią mokymo(si) programą konkrečiai auditorijai. Tai populiariausia ir dažniausiai naudojama e-studijų forma. Mišriajame mokyme(si) įvairūs e-mokymo(si) elementai derinami su tiesioginėmis dėstytojo

paskaitomis bei konsultacijomis (Bersin, 2004). Pasak R. Bento ir C. Schusterio (2003), šiandien universitetams yra svarbu išsaugoti ir praplėsti teigiamus tradicinių mokymo metodų aspektus integruojant juos į naują informacinėmis ir komunikacinėmis technologijomis praturtintą edukacinę aplinką. „Interneto dėka informacija pasiekama kiekvienam vartotojui bet kuriuo metu ir bet kurioje vietoje (jei yra ryšys), o tai suteikia neribotas galimybes universitetams kurti lankstesnę edukacinę aplinką, atvirą visiems“ (Butrimienė, Stankevičienė, 2008). Tokioje mokymo(si) aplinkoje skatinamas besimokančiojo savarankiškumas, atsakomybė, kurie sudaro būtinų mokymosi visą gyvenimą bendrųjų kompetencijų pagrindą. [13]

M. Martyn (2003) siūlo mišraus mokymo(si) metodą su įvadine ir baigiamąja paskaita auditorijoje, likusias studijas organizuojant nuotoliniu asinchroniniu būdu, tačiau sutartu laiku įsijungiant į realaus laiko diskusijas (1 pav.). Kiti autoriai (Aycock, Garnham, Kaleta) siūlo neapibrėžti ir palikti spręsti dėstytojui, kokia kurso dalis turi būti dėstoma realioje klasėje, o kokia – kompiuterių tinkle. Dėstytojas tai turi nuspręsti pats, atsižvelgdamas į savo dėstyimo stilių, studentų mokymosi ypatumus ir kurso turinį bei tikslus. Reikia įvertinti ir tai, kad sėkmingoms studijoms yra svarbi sąveika tarp studento ir dėstytojo viso kurso metu (Wilson, 2002). [40]

1 pav. Mišriojo mokymo(si) metodo pavyzdys (M. Martyn, 2003) [40]



Garnham ir Kaleta (2002), pagrindinis mišraus mokymo(si) metodo taikymo tikslas - integruoti geriausią mokymo auditorijoje ir mokymosi kompiuterių tinklo aplinkoje praktiką, skatinti savarankišką nuolatinį studentų mokymąsi ir sumažinti auditorijoje praleidžiamą laiką, kai mokoma tradiciniu būdu. [40]

Apibendrinant minėtas e-studijų formas, tampa akivaizdus pagrindinis metodų skirtumas – tiesioginio bendravimo galimybės ir laikas. Asinchroniniame mokymosi modelyje mažiausiai bendravimo, jos grindžiamas savarankišku mokymusi ir mokymusi bendradarbiaujant. Taikant šį metodą dominuoja savarankiškos ir studentą orientuotos studijos, skatinančios jį tapti aktyviu savo mokymosi proceso dalyviu. Sinchroninis paremtas nuotoliniu bendravimu pasitelkiant technologijas, trūkumas tik tai, kad studentai ir dėstytojas vienu metu turi būti prisijungę prie kompiuterio. Mišriajam mokymui(is) būdingas tradicinio mokymo auditorijoje derinimas su asinchroniniu nuotoliniu mokymusi.

Nors e-studijos yra pagrįstos naujausiomis technologijomis, jos turi savų privalumų ir trūkumų. E-mokymas(is) siejasi su dviem pagrindinėmis skirtingomis grupėmis: studentais ir dėstytoju. Kiekvienai iš šių grupių e-mokymas(is) suteikia tam tikrų teigiamų ir neigiamų aspektų.

1.1.2. Elektroninių studijų privalumai ir trūkumai

Anot J. Eittington (2002), didžiausias e-studijų trūkumas, kartu ir skirtumas nuo tradicinių studijų yra *nuotolinis* (netiesioginis) arba *ribotas bendravimas tarp dėstytojo ir besimokančiojo*, taip pat ir tarp besimokančiųjų nuotoliniu būdu. Tradicinio mokymo aplinkai būdinga kritikuoti, tyrinėti, semtis išminties, vertinti, daryti įtaką, palaikyti ar padėti vieni kitiems gyvai bendraujant su dėstytoju ar tarpusavyje. Tokią mokymosi aplinką dėstytojui nėra sudėtinga sukurti ir tobulinti, jei jis yra vienoje auditorijoje su studentais. Tiesiogiai stebint studentų mokymosi progresą, reakcijas, diskusijas, interesus, dėstytojas nesunkiai gali koreguoti ir mokymo turinį. Tuo tarpu elektroninėse studijose, naudojant įvairias informacijos ir komunikacijos technologijas, bendraujama per atstumą, todėl dėstytojas negali mokymosi proceso stebėti tiesiogiai, dažnai visai nežino, arba žino tik fragmentiškai, kaip sekasi studentams studijuoti mokomąją medžiagą, su kokiais sunkumais jie susiduria. Todėl ir e-studijų kursą rekomenduojama integruoti bent kelis tiesioginius susitikimus. Tai gali būti įvadinė paskaita, instruktažai, konsultacijos, atsiskaitymai, sudėtingesnės ar daugiau diskusijų reikalaujančios paskaitos ir pan. Be to, pradiniam e-studijų etape rekomenduojama sukurti mokymuisi palankią aplinką, skatinti savarankišką žinių paiešką. [19]

Kitas svarbus e-studijų privalumas yra *studijų vieta ir laikas*. Studentai, besimokantys tradiciniu būdu, privalo atvykti į tam tikrą studijų vietą sutartu laiku, laikytis tvarkaraščio, o praleidę paskaitą,

neturi galimybės praleistą kurso temą išklaudyti dar kartą. Tuo tarpu studijuojant elektroniniu būdu mokymosi veikla yra atskirta nuo mokymosi vietos ir laiko: vieta tampa mobili, studijų tvarkaraštis – lankstus, o studentas bet kada gali grįžti prie buvusios mokymo medžiagos. Nors tuomet gali kilti pavojus, kad studentas kurso temas mokysis nenuosekliai. Taigi sudaromos galimybės mokymąsi suderinti su savo gyvenimo stiliumi, sutaupomos kelionės, gyvenimo išlaidos, jei reikia vykti į kitą miestą ar netgi šalį, laiko ir energijos sąnaudos. [8]

E-mokymasis sudaro galimybes mokytis individualiu tempu, padeda išvengti auditorijos baimės, suteikia anonimiškumą. Tačiau mokytis elektroniniu būdu galima tik turint tam reikalingą techninę įrangą (pavyzdžiui, kompiuterį, prieigą prie interneto) ir žinias, kaip ja naudotis. E-studijos reikalauja didesnės savarankiškos mokymosi disciplinos nei mokymasis tradiciniu būdu.

V. Dagienė priduria, kad e-mokymas(is) yra daug vaizdingesnis – technologijų yra labai daug, o internetas nuolat tobulėja. Technologijos įgalina perteikti ne tik tekstą, bet ir garsus, vaizdus, schemas, animaciją, judesį ir kt. Tačiau jeigu kas nors tampa neaišku, monitoriaus neįmanoma prakalbinti. Todėl informacijos gausos, laiko taupymo ir vietos bei spartos pasirinkimo atžvilgiu e-mokymas(is) yra pranašesnis už tradicinį [25]

Kaip jau buvo minėta, pagrindiniai e-studijų dalyviai – studentai ir dėstytojas. Apibendrinimui tinka V. Dagienės įvertinti e-mokymo(si) privalumai ir trūkumai iš studentų ir dėstytojo perspektyvos. (2 lentelė) [16]

2 lentelė. *E-studijų privalumai ir trūkumai*

Grupė	Privalumai	Trūkumai
Studentai	<ul style="list-style-type: none"> - Mokymosi visą gyvenimą galimybė; - Galimybė mokytis, bet kuriuo metu, bet kurioje vietoje; - Galimybė individualiai bendrauti su dėstytoju virtualioje erdvėje, forumuose arba el.paštu; - Galimybė studijuoti individualiu tempu; - Visa mokymo medžiaga saugoma vienoje vietoje; - Asmeninio tobulėjimo galimybė – atsakomybės, pasitikėjimo savimi ugdymas; - Galimybė studijuoti neįgaliesiems, neišeinant iš namų; - Galimybė kontroliuoti mokymosi tempą; - Formuojami informacijos ieškos ir apdorojimo įgūdžiai - Formuojami darbo su naujomis technologijomis įgūdžiai - Objektīvus dėstytojų vertinimas 	<ul style="list-style-type: none"> - Tiesioginio bendravimo, socialinės sąveikos trūkumas; - Būtinasis interneto ryšys, bei kitos technologinės priemonės - Motyvacijos trūkumas - Ne visuomet laiku pasiekiami dėstytojai
Dėstytojas	<ul style="list-style-type: none"> - Galimybė mokymo medžiagą papildyti ir koreguoti - Galimybė pateikti tekstinę, video, audio medžiagą - Galimybė keisti mokymo aplinkos grafinę vartotojo sąsają - Galimybė kurti testus ir naudotis automatiniu testu įvertinimu - Galimybė klausyti/prieiti prie mokymo medžiagos neribotam skaičiui studentų - Galimybė dėstyti neišeinant iš namų 	<ul style="list-style-type: none"> -Būtinasis interneto ryšys, bei kitos technologinės priemonės -Kompetencijos dėstyti elektroniniu būdu trūkumas

E-mokymosi privalumai ir trūkumai gali skirtis priklausomai nuo mokymo programos tikslų, tikslinės auditorijos, organizacinės infrastruktūros, kultūros ir kt. Privalumų ir trūkumų žinojimas padeda tobulinti e-studijų turinį, organizacinius aspektus, didinti efektyvumą bei kokybę, skatina e-mokymosi, kaip studijų formos, raidą. Analizuojant trūkumus, daugelis autorių vienu iš pagrindinių įvardija tiesioginio bendravimo trūkumą, kitaip tariant komunikacijos kokybę tarp dėstytojo ir besimokančiųjų. Dvejojama, ar e-studijose įmanoma perteikti pažinimo, emocinius aspektus, vertybes, nuostatas, gebėjimus ir kitus dalykus, kurie paprastai išugdomi tradicinių studijų metu. E-studijose nebelieka neverbalinių elementų – bendravimo kūno kalba, gestais, išvaizdos elementų ir kitų dalykų. Tiesioginės komunikacijos, kaip trūkumo, įvardijimas, parodo, jog e-studijų teikiamos elektroninės komunikacijos priemonės, nekompensuoja tiesioginės socialinės sąveikos - bendravimo, klausymo, diskusijų. Taigi svarbu žinoti privalumus ir trūkumus, siekiant priimti teisingą sprendimą tiek studentų atžvilgiu, tiek ir dėstytojų. Čia svarbi tampa e-studijų paramos sistema – visi metodai, būdai ir priemonės, padedančios studentams greičiau adaptuotis ir integruotis e-mokymosi procese. E-studijų paramos sistema analizuojama kitoje šio skyriaus dalyje.

1.2 Elektroninių studijų paramos sistema

Elektroninių studijų paramos sistema – tai visos priemonės, būdai ir metodai, suteikiantys studentams pagalbą ir paramą mokymosi proceso metu. Tai konsultavimas, seminarai, studijų vadovai, bibliotekos, diskusijos ir kt. [45]

Remiantis Cornwall, Perlman studijų parama reiškia, kad kiekvienas turi teisę į priemones, reikalingas darbui atlikti, išteklius, galimybes, paramą ir informaciją. Studentai turi teisę veikti savarankiškai, tačiau jie neturi būti palikti “likimo valiai” – jie turi jaustis saugiai ir žinoti, kad, reikalui esant, jie gaus visokeriopą paramą.[39]

Remiantis tuo, kas pasakyta, galima išskirti du studijų paramos sampratos aspektus:

- *Parama siejamas su studentu*, t.y. studentas laikomas individu, kuris turi galios veikti taip, kaip reikalinga. Ši galia yra igyjama, kai individas turi tiek laisvę ir galimybes veikti skirtingai ir kas kartą geriau, tiek reikalingas ir tinkamas situacijai žinias.

Tuomet keliamas studento pasitikėjimas savimi, savo gebėjimais ir tikėjimas sėkminga veikla kintančioje aplinkoje. Tačiau akivaizdu, kad vienas besimokantysis to padaryti negali – jam reikalinga išorinė parama.

- *Parama siejamas su išorine aplinka*, t.y. tinkamų sąlygų studentui mokytis sukūrimas.

Taigi studijų parama gali būti matoma iš dviejų perspektyvų. Pirma, parama kaip siekimas padidinti studento pasitikėjimą savimi suteikiant jam reikalingą informaciją, išteklius, žinias. Antra,

parama kaip tinkamos aplinkos, kuri skatina studijuojantį plėtoti savo žinias ir kompetenciją, kūrimas, sudarant sąlygas autonomijai, laisvei, atsakomybei išreikšti. [39]

Kadangi e-studijose ribojamas tiesioginio kontakto su dėstytoju laikas ir galimybės, labai svarbu sukurti mokymo(si) aplinką, kuri palaikytų ir skatintų studento motyvaciją, didintų jo pasitikėjimą savimi ir savo jėgomis bei užtikrintų giluminį požiūrį į studijas. Toliau darbe analizuojama tokios edukacinės aplinkos bruožai.

1.2.1. Mokymosi aplinka

Jonassen ir Land (2000) analizuodami mokymosi aplinkų poveikį studento studijoms ir jų rezultatams, išskiria principus, kuriais remiantis turėtų būti kuriama aplinka, padedanti studentams siekti geresnių rezultatų:

- Besimokantieji turi aktyviai veikti, o ne pasyviai perimti patirtį, apibendrintą įvairiuose šaltiniuose ar pateikiamą dėstytojo.
- Studentams turi būti sudaryta galimybė spręsti realias problemas ir pajauti atsakomybę už priimtus sprendimus.
- Turi būti sudaryta galimybė refleksijai. Refleksija leidžia studijuojantiems pagalvoti apie tai, kodėl jie veikia būtent taip ir gauti informacijos, kaip efektyviai jie veikia. Be to, reflektuojant patirtį yra sudaroma galimybė pataisyti klaidingą supratimą ir užpildyti žinių spragas.
- Turi būti sudaryta galimybė studijuoti bendradarbiaujant. Mokymasis turi vykti socialiniame kontekste – išklausanč ir priimanč skirtingus požiūrius, lyginant juos bei papildant jais savo supratimą. Turi būti sudarytos sąlygos diskusijoms. [39]

Taigi pabrėžiama mokymosi bendruomenės, kurioje yra diskutuojamos įvairios idėjos ir praturtinami supratimai, svarba. Mokymosi aplinka, pasižymėdama minėtais bruožais, veikia studentų mokymąsi ir savo veikimu daro poveikį jų motyvacijai bei požiūriui į mokymąsi. Toliau apžvelgiami mokymo(si) aplinkos bruožai, taip pat skatinantys, remiantys ir sąlygojantys studentų motyvaciją, požiūrį į mokymąsi ir, tuo pačiu, jų studijų sėkmę.

Autonomija pasireiškia tuo, kad studentai gali valdyti ir kontroliuoti savo mokymosi procesą, kuris pasižymi atvirumu ir lankstumu, todėl studentas gali mokytis jam priimtinu tempu ir laiku. Suteikta atsakomybė už savo mokymosi procesą, jo planavimą, valdymą ir rezultatų vertinimą, sąlygoja pasitikėjimo savimi ir problemų sprendimo įgūdžių tobulinimą. Be to, ji leidžia būti aktyviems studijų proceso dalyviams ir skatina studentus rimtai žiūrėti į studijas. [48]

Grižtamojo ryšio užtikrinimas svarbus, siekiant žinoti ir suprasti mokymo(si) tikslus, išmokti identifikuoti savo klaidas ir atpažinti savo pasiekimus, diagnozuoti, kokių tolimesnių veiksmų imtis,

norint tobulėti. Neaiškumas, neapibrėžtumas, nežinomybė slopina tiek pasitikėjimą ir slopina motyvaciją, tad kokybiškas grįžtamasis ryšys apie tai, kurlink einama, koks daromas progresas (ar regresas) kelia tikėjimą sėkme (Biggs). [9]

Galimybė naudotis reikalingais ištekliais (žmogiškaisiais, materialiaisiais, informaciniais) vienas iš paramos sistemos elementų. Kiekvienam e-studijų studentui turi būti sudarytos optimalios sąlygos gauti reikalingas mokymosi priemones. Kitaip tariant, turi būti sudaryta galimybė bet kada naudotis informaciniais, materialiaisiais, žmogiškaisiais ištekliais. Taip pat dėstytojas privalo nurodyti, kur galima rasti reikiamos informacijos studijoms arba turi būti suteikta laisva prieiga prie elektroninių bibliotekų, duomenų bazių ar kitų elektroninių šaltinių, reikalingų studijuojamiems dalykams. Tokiu būdu institucija, kurianti mokymosi aplinką, turi ne tik palaikyti studento vidines savybes (jo pasitikėjimą savimi ir savo jėgomis), bet ir sudaryti išorines sąlygas, kurios studentui suteiktų mokymosi galios. Nepakankamas įvairių priemonių ir informacijos kiekis sąlygoja nekompetentingumo, bejėgiškumo, atliekant savarankiškas užduotis, jausmą. O tai sąlygoja neefektyvų mokymąsi. [39]

Studentą paremianti kultūra. Sudarant sąlygas efektyviai veiklai, svarbu ne tik sudaryti galimybę išreikšti autonomiją ir atsakomybę, bet ir kurti studentą ir jo veiklą paremiančią kultūrą, kurioje yra aiškiai išreikšta misija, tikslai, struktūra, veiklos ribos ir, be abejonės, tarpusavio pagarba bei pasitikėjimas. Studentas turi jaustis priimtas, gerbiamas ir palaikomas, o studijų procesas paremtas bendradarbiavimu. Aiškiai išreikšta aukštosios mokyklos kultūra ir palaikantis klimatas leidžia studentui aiškiai suvokti, ką ir kaip reikia studijuoti, ko iš jo tikisi dėstytojai, organizacija. Aiškus suvokimas studentui palengvina adaptaciją. [51]

Visa tai rodo, kad mokymosi aplinka turi didelę reikšmę sėkmingoms studento studijoms. Komunikacija su studentais suteikia jiems motyvacijos mokytis, tinkamos aplinkos sukūrimas sudaro galimybę kontroliuoti savo mokymosi procesą, skatina kūrybiškumą, inovacijas, kelia studento pasitikėjimą savimi, motyvaciją kokybiškai veiklai bei mokymuisi ir skatina giluminį požiūrį į studijas. Palankią fizinę studijų aplinką, t.y. tinkamą technologinį e-studijų pagrindą, formuoja virtualių mokymosi aplinkų naudojamų programų įvairovė, turinti įtakos e-studijų paramos sistemai. Toliau darbe aptariama e-studijų mokymosi erdvė - virtuali mokymosi aplinka, kurioje ir vyksta mokymosi procesas

1.2.2. Virtuali mokymosi aplinka

E-mokymosi koncepcija jau buvo analizuota pirmoje darbo dalyje, o šioje dalyje bandysime išsiaiškinti, kas yra virtuali mokymosi aplinka (arba terpė) (toliau darbe – VMA).

Tradiciskai mokymas suprantamas, kaip studento ir dėstytojo tiesioginis bendravimas dirbant toje pačioje aplinkoje, matant ir girdint vienas kitą. Atsiradus elektroninių studijų koncepcijai atsiranda ir virtualumo sąvoka, kai studentai ir dėstytojas bendrauja internetu jiems patogiu laiku. Pradedama vartoti virtualiosios aplinkos ar terpės sąvoka. Analizuojant pažodžiui, „virtuali“ nurodo sąsają su kompiuterių tinklais, tampa aišku, jog tai nėra įprastas mokymo būdas auditorijoje. „Mokymosi“ – akcentuojant „-si“ (ne mokymo, o mokymosi), parodo besimokančiojo savarankiškumą ir aktyvumą. „Aplinka“ – ją galima suprasti keleriopai, tačiau svarbiausia yra virtuali vieta, kurioje mokytis susitinka studentai ir dėstytojas. Trumpai tariant ***virtualioji mokymosi aplinka – tai programinė įranga kompiuterių tinklu teikiamam mokymosi procesui valdyti***. [27] Dar paprasčiau pasakius, virtualioji mokymosi aplinka – tai tokia programa, kuri leidžia suburti studentus į virtualiąją auditoriją ir aprūpinti juos įvairiomis mokymosi galimybėmis. Nors apibrėžime sakoma, jog VMA yra programa, tačiau toliau darbe dėmesys bus kreipiamas ne į pačią programą, o į jos teikiamas galimybes, kaip ji padeda studentams ir dėstytojui bendrauti. Griežtesnis ir tikslesnis apibrėžimas sako, kad „***Virtualioji mokymosi aplinka – tai kompiuterių tinklais ir kitomis informacinėmis ir komunikacinėmis technologijomis pagrįsta ugdymo sistema, kurioje vyksta studijų procesas***“. [12]

Taigi VMA - tai ne fizinė patalpa, o abstrakti aplinka, imituojanti tikrą auditoriją. Virtualioje aplinkoje mokymas ir mokymasis vyksta kompiuterių tinkle: dėstytojas pateikia studentams mokomąją medžiagą, užduotis, jie tarpusavyje bendrauja naudodamiesi elektroninėmis komunikacijos priemonėmis (elektroniniu paštu, diskusijų grupėmis ir kt.). Mokymuisi virtualiojoje aplinkoje reikalingos tam tikros priemonės. Tradicinėje paskaitoje naudojami vadovėliai, sąsiuvinis, vaizdinės ar garsinės priemonės, lenta, rašikliai ir kt. O virtualioje mokymosi aplinkoje reikia elektroninių mokomųjų priemonių ir mokymosi proceso valdymo, čia labai svarbus ugdymo turinio valdymas. Tai suprantama, nes virtuali terpė sudėtingesnė už tradicinę auditoriją - ir studentų gali būti labai daug, ir dirba jie ne vienu metu, prisijungia iš skirtingų vietų, galbūt netgi iš skirtingų šalių ar žemynų, todėl ir skirtumai tarp jų gali būti gerokai didesni. [12]

VMA apibūdinti skirtingų autorių publikacijose sutinkamos įvairios IKT besiremiančių ugdymo sistemų ir aplinkų sąvokos. Terminas „virtualioji mokymosi aplinka“ bendraja prasme vartojamas norint įvardyti bet kurią iš toliau išvardytų sistemų ar jų derinį:

- *Mokymosi tvarkymo sistema (angl. Learning Management System)*. Tai paprasta studentų (ir dėstytojų) registravimo sistema, leidžianti prieiti prie mokymosi medžiagos kompiuterių tinkle, ir tu uo pačiu sudėtinga sistema, stebinti studentų mokymosi eigą ir pagal tai atliekanti kitas ugdymo proceso organizavimo funkcijas.

- *Mokymosi turinio tvarkymo sistema (angl. Learning Content Management System)*. Tai individualiems poreikiams pritaikoma mokymosi tvarkymo priemonė. Pavyzdžiui, ji gali atlikti mokymosi medžiagos dalių, kurias studentas naudojo, stebėjimą, sekti studento atsiskaitymus bei pagal tai parinkti ar pritaikyti atitinkamą ugdymo turinį.

- *Kursų tvarkymo sistema (angl. Course Management System)*. Ši priemonė leidžia dėstytojui nenaudojant HTML arba programavimo kalbos parengti mokymo kursą ir kompiuterių tinkle pateikti jo medžiagą bei kitą su mokymusi susijusią informaciją.

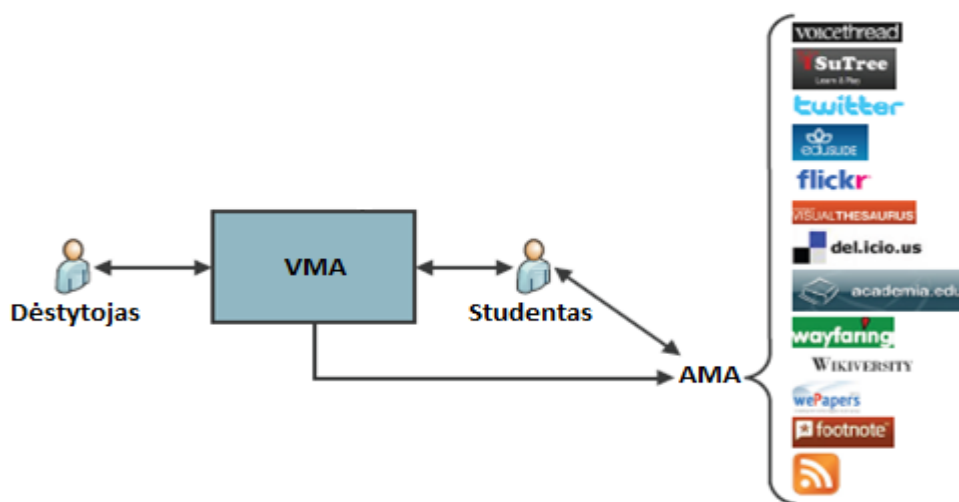
- *Kolektyvinio kompiuterizuoto mokymosi aplinka (angl. Computer Supported Collaborative Learning Environment)*. Tai sistema, skirta mokytis kognityviniais metodais ir dirbant grupėmis konstruoti žinias.

- *Turinio tvarkymo aplinka (angl. Content Management System)*. Ši priemonė skirta mokymosi medžiagai parengti. Ji suteikia galimybes dėstytojui lanksčiai tvarkyti mokomąją medžiagą: kurti naujus modulius, paimiti informaciją iš kitų šaltinių, pertvarkyti, pateikti įvairiais būdais. [68]

Literatūroje taip pat sutinkamas terminas *Ugdymo tvarkymo aplinka (angl. Managed Learning Environment)*. Tai platesnė sąvoka nei VMA, ji apima visas kurios nors institucijos informacines sistemas bei procesus, turinčius tiesiogines ar netiesiogines įtakas mokymui bei jo tvarkymui. Mokymo tvarkymo aplinka apima ir virtualiąją mokymosi aplinką. [68]

Geriau suvokti VMA vietą e-studijų procese padeda 4 schema.

4 schema „Virtuali mokymosi aplinka e-studijose“ [14]



Į VMA gali būti integruota asmeninė mokymosi aplinka (AMA) (*angl. Personal learning environment*), orientuota į kiekvieno studento unikalius poreikius, apimanti, tinklų ir metodų derinį.

padedantį siekti asmeninių tikslų. Dažnai VMA ir AMA vartojami kaip sinonimai, kadangi studentas į asmeninę mokymosi aplinką gali įraukti virtualios mokymosi aplinkos teikiamas priemones. VMA tampa AMA centru, apjungiančiu įvairius e-mokymo taikymus ir technologijas. Studentų naudojama AMA praturtina komunikacijos galimybes tarp studentų. [14]

VMA būtinai turi būti svarbiausi mokymo komponentai: mokomoji medžiaga (tekstas, paveikslai, animacija, schemas, grafikai), užduotys (trumpos – savikontrolės, didesnės – savarankiškam darbui, kontroliniai testai, anketos), studentų mokymosi proceso ir rezultatų stebėjimas, vertinimas, studentų ir dėstytojų bendravimas (elektroninis paštas, forumai). Virtualiosios mokymosi aplinkos viena nuo kitos skiriasi savo funkcijomis. Vienos jų gali turėti daugiau priemonių ugdymo procesui organizuoti, kitos – mažiau. Apžvelgsime bendriausias – tai ir būtų VMA bendroji sandara: (5 pav.)

5 pav. „Bendra virtualios mokymosi aplinkos sandara“ [68]



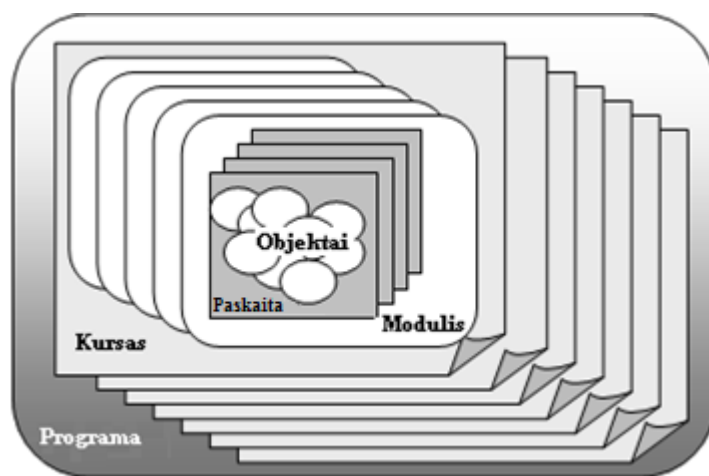
- *Bendravimo ir bendradarbiavimo priemonės.* VMA paprastai jos būna dviejų rūšių: sinchronines (realaus laiko pvz., tekstiniai pokalbiai, vaizdo konferencijos) ir asinchronines (el. paštas, diskusijų forumai, kalendorius, elektroniniai žurnalai ir kt.). Šių priemonių pagalba studentai ir dėstytojas turi galimybę komunikuoti, aiškintis kilusius klausimus, diskutuoti ir pan.

- *Studentų ir dėstytojų pristatymo sritys.* Šios priemonės paskirtis – padėti VMA vartotojams pažinti vienas kitą. Ši priemonė suteikia galimybę kiekvienam vartotojui – dėstytojui ar studentams, susikurti asmenybės (profilio) aprašą, padėti susipažinti. Čia galima pateikti pagrindinius duomenis apie save – vardą, pavardę, nuotrauką, trumpą gyvenimo aprašymą.

- *Vartotojų registracija.* Tai svarbus mokymosi proceso tvarkymo komponentas. Ji gali būti susieta su institucijos informacine sistema ir taip išplečiamos VMA galimybės.
- *Ugdymo turinio tvarkymo priemonės.* Tai viena svarbiausių VMA sričių, kurios priemonės skiriamos ugdymo turiniui tvarkyti: kurti, komponuoti ir pateikti jį tekstu, grafika, garsu bei kitomis informacinėmis priemonėmis. Įmanoma kurti atskirus pamokų fragmentus, iš jų sudaryti mokymosi modulius ir kursus.
- *Užduočių rengimo ir apklausos organizavimo priemonės.* Jų paskirtis – palengvinti dėstytoji tikrinti studento įgytas žinias. Dažniausiai VMA naudojamos užduočių kūrimo, testų ir apklausų sudarymo bei pateikimo ir automatinio atsakymų tikrinimo galimybės.
- *Studentų mokymosi ir pažangos stebėjimas bei vertinimas.* Šios priemonės skirtos kaupti ir pateikti informaciją apie mokymosi eigą (medžiagos naudojimą, grupinį bei individualų darbą ir kt.), jos padeda įvertinti, kaip studentas supranta konkrečią temą, kaip ir atlieka užduotis.
- *Aplinkos sąsajos keitimo priemonės.* Tai galimybė vartotojui mokymosi aplinką prisitaikyti pagal savo poreikius ir pomėgius, pavyzdžiui, galima keisti sąsajos stilių (raidžių dydį, teksto, fono spalvą ir kt.), pagal poreikius pridėti naujų ar panaikinti nenaudojamas sistemos funkcijas. [68]

Taigi VMA pagrindinė vieta mokymosi turiniui pateikti. Mokymosi sėkmė priklauso nuo turinio (mokomosios medžiagos, mokymosi veiklų ir kt.) kokybės: jo sandaros, galimybės kurti įvairius mokymosi scenarijus, komponuoti, naudoti iš naujo ir pan. Naujausiose VMA turinys turi modulinę struktūrą. Jis sudaromas iš nepriklausomų mokymosi objektų (5 pav.). [33]

5 pav. Mokymosi turinys virtualioje mokymosi aplinkoje



Iš mokymosi objektų galima įvairiai komponuoti paskaitą, ir paskaitų – mokymosi modulį, iš modulių – kursą, iš kursų – mokymosi programą. Toks modulinis turinio formavimas palengvina ne tik

atskirų modulių atnaujinimą, bet ir jų pakartotinį naudojimą susijusiuose kursuose. Patys mokymosi objektai gali būti labai smulkūs, pavyzdžiui, pateiktis, iliustruojanti kokį nors fizikos reiškinių sąvokos apibrėžtis, knygos skyrelis, žemėlapių schema ir pan. Mokymosi objektai turėtų būti kuo mažesni, tačiau informatyvūs ir pritaikyti mokymuisi. Tuomet atsiveria didesnės galimybės panaudoti juos ir kitame kontekste. Apibendrinant aukščiau pateiktą informaciją formuojasi mokymosi objekto apibrėžimas: „*Mokymosi objektas* – tai ne tik pats objektas (paveikslas, tekstas ir pan.), bet ir su juo susiję medžiagą aprašantys papildomi duomenys (vadinami metaduomenimis), kuriuose nurodomas objekto autorius, pavadinimas, paskirtis, kalba, tema ir kt.“ [33]

Taigi mokymosi objektai, visi reikiami studijoms mokymosi ištekliai ir su jais susijusi informacija, patalpinta VMA, suteikia studentui galimybę savarankiškai analizuoti pateiktą medžiagą, gilintis į skirtingas temas ir dalykus.

Atsižvelgiant į galimybes bendriausiu atveju VMA galima būtų suskirstyti į keletą tipų.

- Aplinkos kursams (sudarytiems iš kelių modulių) kurti. Jose paprastai yra turinio tvarkymo bei šios medžiagos naudojimo ir individualių studentų pasiekimų stebėjimo galimybės.
- Aplinkos kursų moduliams sudaryti, mokomajai ar pažintinei medžiagai pateikti ir mokymuisi naudojant bendravimo priemonės organizuoti.
- Aplinkos žinioms konstruoti – paprastai dirbant grupėse ir naudojant bendradarbiavimo priemonės.
- Aplinkos mokomajai medžiagai rengti. Jose yra įvairios turinio kūrimo, pateikimo, importavimo, atnaujinimo ir kitokios tvarkymo galimybės. [33]

Pagal tai, kaip VMA veikia, jas galima suskirstyti į dvi pagrindines rūšis:

1. **Atskira lokaliai veikianti.** Šia aplinka galima naudotis tik tuomet, kai kompiuteryje yra įdiegta speciali jos programinė įranga. Bendrauti arba bendradarbiauti taip pat galima tik su tais vartotojais, kurie yra prisijungę prie to paties tinklo bei kurių kompiuteriuose yra įdiegta ta pati virtualioji mokymosi aplinka (pvz., WebCT, LearningSpace, FirstClass, Blackboard).
2. **Žiniatinklinė.** Šioms VMA nereikia jokios specialios programinės įrangos: galima naudotis bet kuriuo kompiuteriu, kuriame įdiegta interneto naršyklė ir kuris prijungtas prie tinklo, kuriame yra serveris su įdiegta virtualiąja mokymosi aplinka (pvz., Moodle, ATutor). [33]

Apžvelgus VMA sampratą išsiaiškinome, kad interaktyvioje aplinkoje vyksta visas ugdymo procesas: pateikiamas visas kurso ar modulio turinys, elektroninių komunikacijos priemonių pagalba studentai bendrauja su dėstytoju ir tarpusavyje, atlieka praktines užduotis, vyksta darbas grupėse, o įgytos žinios bei gebėjimai tikrinami kompiuteriniais testais, vertinama automatinėmis priemonėmis ir pan. VMA yra viena veiksmingiausių priemonių e-studijoms realizuoti. Tai priemonė, padedanti

sistemiškai organizuoti mokymosi procesą, kadangi dėstytojas ir studentai „gyvai“ susitinka labai retai arba visai nesusitinka. Panašiai, kaip ir tikrąją mokymosi aplinką (pvz., auditorija), VMA siekiama padėti studentams mokytis, stebėti mokymosi procesą, tobulinti jo turinį. Taigi VMA galėtų apibūdinti kaip mokomosios medžiagos, užduočių, bendravimo ir vertinimo priemonių sistemą, leidžiančią lanksčiai valdyti ugdymo procesą.

Studijų paramos sistemoje dominuoja studento ir dėstytojo vaidmuo. Kadangi e-studijos paremtos informacinėmis ir komunikacinėmis technologijomis, sėkmingam dėstytojo darbui reikalingos tam tikros kompetencijos. Toliau darbe aptariami reikalavimai dėstytojui ir studentui.

1.3. Studentų paramos sistema

Sėkminga studijų aplinka, neatsiejama ir nuo kitų išorinių sąlygų - kompetencinių, psichologinių, organizacinių – materialių. Visos šios sąlygos kuria studentų paramos sistemą. Sėkmingam mokymuisi elektroniniu būdu tiek studentas, tiek dėstytojas turi turėti tam reikalingų žinių, mokėjimų ir įgūdžių – kompetencijų. Taip pat svarbios psichologinės sąlygos – studento gera savijauta, kadangi ji sustiprina pasitikėjimą savimi ir didina motyvaciją. Svarbios ir aplinką formuojančios organizacinės - materialiosios sąlygos.

1.3.1. Paramos sistemą formuojančios sąlygos

1.3.1.1. Kompetencinės sąlygos: reikalavimai studento ir dėstytojo kompetencijai

Studento kompetencija. Šiuo metu vis daugiau kalbama apie bendruosius gebėjimus, tinkančius daugumai profesinės veiklos sričių ir būtinus žmogui, norinčiam tobulėti bei sėkmingai adaptuotis visuomenėje. Apibendrinus mokslinėje literatūroje aptinkamus įvairių mokslininkų (Leithwood, Chapman, Corson, 1996; Šarkauskienė, 1997, 1998; Toohey, 1999; Linkaitytė, Širvaitytė, 2000; Simpson, 2000; Jucevičienė, Lepaitė, 2001 ir kt.) siūlomas bendrųjų gebėjimų klasifikacijas galima išskirti tokią studento bendrųjų gebėjimų struktūrą:

- *Asmeniniai gebėjimai* – adekvatus savęs vertinimas, pasitikėjimas savimi, stipri motyvacija, savarankiškumas.
- *Socialiniai ir komunikaciniai gebėjimai* – mokėjimas naudojantis elektroninėmis komunikacijos priemonėmis dirbti kartu su kitais, palaikyti tarpasmeninius santykius, komunikuoti įvairiomis elektroninėmis formomis, dalyvauti diskusijose, dirbti bendradarbiaujant.
- *Kritinio mąstymo ir problemų sprendimo gebėjimai* – suvokti mokymosi esmę, kelti problemas bei jas spręsti.

- *Darbiniai ir tiriamosios veiklos gebėjimai* – naudojantis informacinėmis technologijomis, ieškoti, tvarkyti, pateikti, analizuoti, interpretuoti, kritiškai vertinti ir panaudoti informaciją, tyrinėti, klausinėti bei sugebėti papildomas koncepcijas ir kategorijas susieti su jau turimomis koncepcijomis bei gebėti jas sieti tarpusavyje.
- *Veiklos planavimo ir organizavimo gebėjimai* – gebėti išskirti prioritetus, planuoti laiką ir mokytis savarankiškai. Šie gebėjimai itin svarbu e-studijose, kadangi studentas daugiausia studijuoja savarankiškai..
- *Naudojimosi IKT gebėjimai* – tai pagrindinis reikalavimas, kadangi e-studijos vyksta pasitelkus informacines ir komunikacines technologijas. [28]

Be bendrųjų reikalavimų studentams, kartais egzistuoja **dalykinė kompetencija**. Ji apima tam tikrą specifinį pasirengimą, reikalingą konkrečiai aukštajai mokykla, studijų programai ar moduliui. Pavyzdžiui, norint pasirinkti „tarptautinės teisės“ studijų modulį, studentas privalo būti išklauses „teisės pradmenų“ kursą ir pan. Taigi dalykinė kompetencija atitinka studento dalykinį pasiruošimą studijuoti konkretų modulį konkrečiame studijų lygyje. [28]

Apibendrinant galima teigti, kad studento kompetenciją apima *bendroji* – IKT naudojimo, savarankiško darbo, komunikacinė ir intelektualinės veiklos bei *dalykinė* – rodanti studento dalykinį pasirengimą konkrečiam moduliui, kompetencija, kuri turi būti dinamiška ir kintanti priklausomai nuo studento įgyjamų žinių.

E-studijų proceso sėkmė priklauso ne tik nuo studento pasirengimo, bet ir nuo dėstytojo kompetencijos. Kiekvienai paskaitai, kiekvienam studijų etapui turi gerai pasirengti ne tik studentas, bet ir dėstytojas. Toliau aprašoma dėstytojo kompetencijos struktūra.

Dėstytojo kompetencija. Orientuojantis į elektroninių studijų specifiką bei dėstytojo darbo turinį, kurį pasak Jucevičienės (2001), sudaro mokslinė, tiriamoji veikla, pedagoginė veikla, metodinis darbas, organizacinė veikla, mokslo žinių visuomenėje sklaida (populiarinimas, eksperto darbas, konsultacinė veikla), kultūrinė veikla, mokymosi veikla, galima išskirti tokias kompetencijas:

- *Dalykinė kompetencija* - tai geras dėstomo dalyko išmanymas bei sugebėjimas naudotis savo žiniomis. Tijūnėlienės (1998) nuomone, dėstytojui turėtų būti charakteringa orientavimasis į mokslo ir technologijų naujoves, geras dalyko išmanymas, sugebėjimas kūrybiškai perteikti medžiagą, nors ir nuotoliniu būdu valdyti studentų dėmesį. Siekiant tobulinti dalykinę kompetenciją, dėstytojas turi gilintis į dėstomo dalyko žinias, ieškoti naujausios informacijos.
- *Mokslinė kompetencija*. Tijūnėlienė (1998) teigia, kad dėstytojui - mokslininkui būtinas platus išsilavinimas, erudicija, noras tobulėti, siekti naujovių, kritiškas požiūris į mokslinę medžiagą

kitų mokslų kontekste, gilinimasis į savo dalyko esmę, studentų supažindinimas su savo tyrinėjimų rezultatais. [39]

- *Pedagoginė kompetencija* apima: *didaktikos išmanymą*, t.y. e-studijų specialių reikalavimų išmanymas, gebėjimas kvalifikuotai ir lanksčiai taikyti didaktines sistemas tinkamas realizuojant e-studijų procesą, elektroninio mokymo ir vertinimo metodus ir būdus bei priemones, efektyviai ugdant studentus ir pan.; *psichologijos išmanymas* svarbus norint nustatyti individualius studentų poreikius bei sugebėjimus, optimizuojant jų panaudojimą studijų procese ir pan.; *švietimo vadybos išmanymas* padeda organizuoti pedagoginį procesą optimaliai panaudojant vadybines, planavimo, organizavimo, valdymo, kontrolės ir kitas žinias. [39]

Šioje vietoje svarbu pažymėti tai, kad realizuodamas pedagoginę kompetenciją tenkinant aukščiau išvardintus reikalavimus šiai kompetencijai, dėstytojas, siekiantis padėti kiekvienam studentui studijuoti, turi sugebėti atlikti ir patariamąją - konsultacinę veiklą. Anot Simpson (2000), šią dėstytojo veiklą sudaro kelios funkcijos: studentų informavimas (tikslios, savalaikės ir tinkamos bei reikalingos informacijos apie studijas bei tam tikrus jų aspektus teikimas studentams), rekomendavimas (įvairių studijų galimybių išryškėjimas, tinkamiausios strategijos konkrečiam studentui ar atvejui akcentavimas), aiškinimas (teikiamų galimybių išaiškinimas iki tokio lygio, kad studentas būtų įgalintas savarankiškai nuspręsti, kas jam pačiam reikalinga ir naudinga). [39]

- *Komunikacinė kompetencija* – tai dėstytojo bendravimo, dirbti grupėje gebėjimai, užsienio kalbų žinojimas bei darbo kompiuteriu mokėjimai ir įgūdžiai. E-studijose ypač svarbus dėstytojo gebėjimas aiškiai formuluoti mintis, akcentuoti svarbiausius konkrečiam studentui dalykus raštu.[52]
- *IKT kompetencija*. E-studijose tai būtinas gebėjimas. Dėstytojas privalo mokėti naudotis šiuolaikinėmis informacinėmis ir komunikacinėmis technologijomis, išmanyti e-mokymosi ir e-mokymosi aplinkų specifiką, gebėti valdyti informaciją - rinkti, saugoti, analizuoti ir sisteminti. Taip pat pasinaudojant elektroninėmis priemonėmis apjungti besimokančiuosius bei plėtoti visus IKT teikiamus komunikacijos būdus, skatinant inovatyvų ir efektingą e- mokymąsi. [39]

E-studijų paramos sistemoje dėstytojo vaidmuo ypatingai akcentuojamas. Jo parama privalo būti kokybiška ir atitikti visus pagrįstus studentų poreikius. Jei atskiro modulio mokymo medžiagą galima išmokyti be dėstytojo paramos ir jos nėra, tai aiškiai privalo būti nurodyta informacinėje modulio medžiagoje. Anot D. Rutkauskienės ir A. Volungevičienės, dėstytojas norėdamas teikti paramą studijuojantiems nuotoliniu būdu, privalo:

- turėti teorinių žinių ir praktinių įgūdžių, reikalingų kuruoti internetu,

- turėti išsamias ir aktualias dėstomo dalyko žinias,
- su studentais nuolat, konstruktyviai ir operatyviai bendrauti,
- suvokti specialius nuotolinio mokymosi reikalavimus,
- atsižvelgti į individualius sugebėjimų skirtumus ir mokymosi stilius,
- skatinti studentų susidomėjimą dalyku ir mokymosi procesu bei rezultatais,
- operatyviai pateikti studentams grįžtamojo ryšio informaciją apie jų pažangą, siekiant mokymo programos rezultatų,
- gebėti atlikti teigiamos patirties pavyzdžių analizę ir pritaikyti tinkamus atvejus savo dalykui,
- gebėti atlikti asmeninės praktikos savianalizę ir gebėti rasti sprendimus,
- turėti motyvacijos ir entuziazmo naudoti naujausius metodus ir įrankius perteikiant žinias ir įgūdžius besimokantiesiems,
- rūpintis nepatenkinamai atlikusių darbų studentų parama ir padrašinti juos; [45;50].

Taigi norint motyvuoti studentą studijuoti labai svarbios tiek pačio studento, tiek dėstytojo kompetencijos. Abiejų subjektų kompetencijos reikalavimuose akcentuojami tokie gebėjimai, kurie padeda studentui kokybiškai realizuoti savarankišką veiklą studijų procese. Kadangi e-studijos reikalauja didelio studijuojančiojo savarankiškumo, studentas turi būti aktyvus, motyvuotas ir gebantis IKT pagalba perimti studijų informaciją. Dėstytojas, turinti minėtas kompetencijas, privalo būti e-mokymosi proceso palengvintoju, gebančiu įvertinti individualius studentų skirtumus ir, remiantis jais, organizuoti ir plėtoti e-studijų procesą. Didžioji dauguma įvardijamų dėstytojo atsakomybių realizuojamos komunikacijos priemonių pagalba.

1.3.1.2. Psichologinės sąlygos: studento adaptacija ir motyvacija

Kuriant palankią studentui mokymosi aplinką, reikia sudaryti palankias psichologines sąlygas, kurios leistų studentui gerai jaustis e-studijų proceso metu. Darbe jau buvo minėta, kad vienas iš sėkmingas e-studijas sąlygojančių veiksnių yra studento pasitikėjimas savimi, savo jėgomis ir gebėjimais. Šio tikėjimo savimi stiprumas priklauso nuo aplinkos, kurioje vyksta studento veikla. Iš vienos pusės, ši aplinka turi padėti studentui prisitaikyti prie naujų reikalavimų, t.y. sėkmingai *adaptuotis*. Kita vertus – mokymosi aplinka yra orientuota į motyvuotą studentą, tai akivaizdu, kad kita aplinkos pradinė sąlyga – studento *motyvacija*. Tokiu būdu pradinės psichologines sąlygas charakterizuoja du veiksniai: sėkminga studento adaptacija ir pradinė mokymosi motyvacija.

Sėkminga studento adaptacija. Studento mokymosi sėkmė priklauso nuo jo adaptacijos prie e-studijų proceso ir aplinkos. Sėkminga studento adaptacijai, e-studijas teikianti institucija turi sudaryti tokias psichologines sąlygas:

- *Padėti studentams pasirinkti jiems tinkamą modulį.* Studentams reikia pateikti aiškų modulio aprašymą, kuriame galima būtų susipažinti su modulio medžiaga atspindinčiomis ištraukomis, užduočių pavyzdžiais. Tokie paketai leistų studentams pajauti ne tik kurso lygį, bet ir kurso reikalaujamą krūvį ar reikalingą laiką kursui įsisavinti.
- *Pasirūpinti įvadu į modulį ir tinkamu studentų pasiruošimu.* Pasirinkus modulį, dažnai kyla problemų dėl turimų žinių, mokėjimų ar įgūdžių, reikalingų studijuojant pasirinktą modulį. Todėl studentui gali prireikti patarimų ar konsultacijų. Padedant studentui įgyti reikalingų žinių ir sėkmingai adaptuotis turi būti sudaryta galimybė individualiam kontaktui su dėstytoju. [51]
- *Padėti studentams įveikti senus veiklos stereotipus ir prisitaikyti prie naujų veiklos sąlygų.* Kadangi e-studijų procesas skiriasi nuo tradicinių studijų, šiame etape svarbų vaidmenį vaidina ne tik modulį kuruojantis dėstytojas, bet ir aukštojoje mokykloje dirbantis personalas (konsultantai, koordinatoriai, agentai ir kt.), pas kurį konsultuotis ir kreiptis įvairiais klausimais gali bet kuris studentas.
- *Informacija apie studijų programą* leidžia studentams pamatyti visą studijuojamo dalyko ar programos vaizdą, pasirinkti atitinkamus studijavimo būdus ar metodus.[39]

Reikia pažymėti, kad adaptacijos procesas prasideda anksčiau nei studentas susiduria su jam naujomis e-studijų sąlygomis. Todėl išsamią informaciją apie e-studijų procesą, reikalavimus ir kitus svarbius dalykus reikia pateikti ne tik studijų metu, bet ir prieš studijas, kad jis galėtų susipažinti su e-studijų proceso ypatybėmis ir tokiu būdu studentas nesusidurtų su visiškai nepažįstamomis ar nelauktomis situacijomis.

Mokymosi motyvacija. Ypatingai svarbi e-studijų procese psichologinė sąlyga. Egzistuoja dvi mokymosi motyvacijos paskirtys: pirma, ji reikalinga pradedant mokytis, t.y. jį inicijuoti, antra, ji turi būti palaikoma studijų procese, t.y. turi būti išlaikomas išitraukimas į mokymąsi. E-mokymosi svarbą galima akcentuoti keliais būdais, kiekvienas jų, sudaro sąlygas skirtingai motyvacijai pasireikšti:

- Akcentas į tai, ką duos (leis padaryti) mokymosi rezultatas (*išorinė motyvacija*). Tai aiškus tikslų ir rezultato įvardijimas, nuolatinis skatinimas, informavimas, komunikacija, pagalba, konsultacijos ir pan.
- Akcentas į tai, ką vertina kiti žmonės (*socialinė motyvacija*). Tai gali būti vidinės motyvacijos pagrindas. Šią motyvaciją gali paskatinti pats dėstytojas rodydamas entuziazmą ir atsidavimą savo dalykui. Suvokimas, kad dėstomas dalykas “kažkam” yra vertingas gali kelti studentų susidomėjimą, įkvėpimą ir norą tos vertės pasiekti.

- Galimybė saviraiškai (*pasiekimo motyvacija*). Studentam turi būti sudarytos sąlygos išsakyti nuomonę, diskutuoti, konkuruoti, keistis žiniomis, t.y, suteikta galimybė bendrauti naudojantis elektroninėmis komunikacijos priemonėmis.
- Pats mokymosi veiklos procesas (*vidinė motyvacija*). Jau buvo minėta, kad e-studijose labai svarbi studento motyvacija, kadangi didžioji dalis mokymosi vyksta individualiai. Vidinė motyvacija pasireiškia tuomet, kai studentai mokosi todėl, kad jie susidomėję užduotimi ar pačia mokymosi veikla. [51]

Taigi siekiant efektyvaus e-mokymosi, studentai turi gerai jaustis e-studijų aplinkoje – gauti išsamią informaciją apie e-studijų procesą, reikalavimus ir kitus svarbius dalykus, kurie padėtų sėkmingai prisitaikyti naujoje aplinkoje. Studento motyvacija ypač svarbi e-studijose, kadangi jam tenka daug savarankiško darbo, atsakomybių ir sprendimų priėmimo. Be abejonės motyvuojantis turi būti ir pats mokymosi kontekstas. Čia svarbų vaidmenį atlieka mokymo institucija bei dėstytojas. Studijų aplinka ir kurso turinys turi būti pateiktas taip, kad žadintų studentų susidomėjimą ir skatintų studentą įsitraukti.

1.3.1.3. Organizacinės – materialiosios studijų sąlygos

Sėkmingam ir sparčiam mokymuisi būtinas ne tik emocinis komfortas, bet ir jauki bei netrikdanti *fizinė aplinka*. Siekiant e-studijų sėkmės svarbu, jog būtų patenkinamos ne tik kompetencinės ir psichologinės sąlygos, bet ir poreikiai, susiję su materialiniais dalykais, studijų aplinka ir pan. Šiuo atveju studentas pats turi susikurti mokymuisi patogią vietą ir atmosferą.

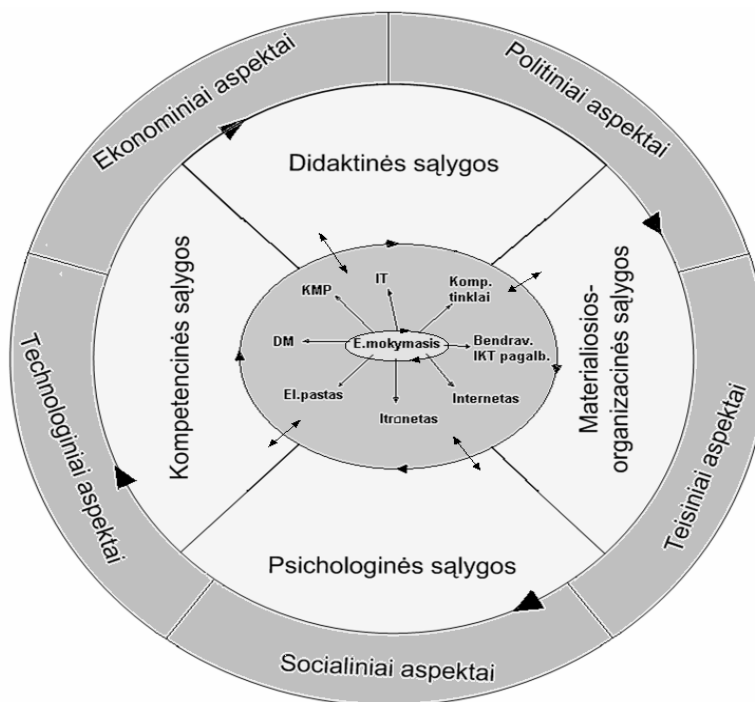
E-studijose studentams svarbus tampa studijų atvirumas ir *lankstumas*. Studentas turi laisvę pasirinkti, ką ir kaip mokytis. Siekiant padėti studentams studijuoti, patenkinti kiekvieno jų poreikius, svarbu įvertinti ir naudojamų priemonių pakankamumą. E-mokymosi procese naudojamos komunikacinės ir techninės priemonės turi būti parinkto ir pritaikytos taip, kad tiek studentai, tiek dėstytojai be jokių apribojimų, bet kokiu momentu galėtų pasirinkti jiems reikalingus metodus ar priemones. Taigi svarbu, kad būtų užtikrintas *materialinis-techninis pakankamumas pasirinkti reikalingus metodus ir priemones*. [39]

Kitas svarbus aspektas – studijų institucijos materialinė - techninė bazė. Siekiant sudaryti galimybę studentams rinktis įvairias studijų formas bei metodus, individualizuoti savo studijų programas, būtina užtikrinti informacinę bazę realizuoti tas programas. Studentams turi būti prieinama šiuolaikinė elektroninė biblioteka ir kiti elektroniniai ištekliai. Dėstytojas privalo įvertinti, ar turinys yra prieinamas savarankiškam jo įsisavinimui, konkrečiai - ar elektroninėse bibliotekose yra reikalinga literatūra, ar yra galimybė informaciją rasti internete, ar dėstytojas pateikia rašytine forma tą turinio

dalį, kuri neprieinama kiekvienam studentui ir pan. Todėl ryškėja dar vienas kriterijus – *turinio prieinamumas savarankiškam įsisavinimui*. [39]

Apibendrinimą puikiai iliustruoja 2 paveikslas. [41] Kompetencinių sąlygų pagrindas yra dėstytojo ir studento kompetencijos, jų atitikimas keliamiems reikalavimams, gebėjimas keistis žiniomis. Psichologines sąlygas sudaro pozityvus klimatas, adekvatus vertinimas, grįžtamasis ryšys, informacijos apie e-studijas bei jose vykstančius procesus teikimas. Ypatingas dėmesys skiriamas studento adaptacijai ir jį motyvuojantiems veiksniams. Organizacinės – materialiosios sąlygos apima studento finansinę būklę, jo mokymosi sąlygas namuose bei institucijos teikiamas galimybes mokytis savarankiškai. *Didaktinės sąlygos* siejamos su glaudžiai tarpusavyje susijusiais ir vienas kitą įtakojančiais elementais, tokiais kaip mokymo(si) tikslas, mokymo(si) turinys, mokymo(si) formos, būdai ir metodai, mokymo(si) priemonės, dėstytojas ir studentas. Didaktikos charakteristikos yra: mokymo tikslų transformavimas į mokymosi tikslus, turinio ir mokymosi tikslų atitikimas, turinio dinamika, didaktinių priemonių ir metodų bei mokymosi tikslų ir poreikių atitikimas, dėstytojo-studento sąveika, grindžiama interaktyvumu, kūrybiškumu [41].

3 pav. *E-studijų paramos sistemą formuojantys veiksniai* [41]



Sėkmingos e-studijos taip pat priklauso nuo politinių, ekonominių, socialinių, technologinių bei teisinių aspektų (žr. 3 pav.). Nuo politinės ir ekonominės šalies būklės priklauso IKT diegimas į įvairias veiklos sritis, socialinių garantijų užtikrinimas, individų informavimas apie vykstančias inovacijas, prieiga prie informacijos, visos švietimui sudaromos sąlygos.

Nors e-studijose sąveikauja pagrindiniai du dalyviai - studentas ir dėstytojas, tačiau studentas vis dėlto išlieka esmine ašimi, apie kurią sukasi visa paramos sistema. Svarbiausias, kartu ir sudėtingiausias bei įvairialypis vaidmuo atitenka dėstytojui, kuris įgyja begalę užduočių ir atsakomybių, siekiant sukurti studentą motyvuojančią ir įgalinančią efektyviai mokytis aplinką. Būtent nuo dėstytojo veiklos labai priklauso e-studijų kokybė ir rezultatai. Dėstytojas skiria daug pastangų ir laiko sąveikauti su studentais. Komunikacija, kaip studijų paramos sistemos dalis, tarp besimokančiųjų ir dėstytojų yra esminė e-mokymosi proceso palaikymo grandis. Visi aukščiau aptarti studijų paramos sistemos elementai vienaip ar kitaip atsiremia į komunikaciją – bendravimą, sąveiką ir interaktyvumą.

Didelė dalis teikiamos ir asmeniniams poreikiams pritaikytos paramos paremta studentų poreikiais ir intervencijomis. Dėstytojas reaguoja į dalyvių veiksmus, klausimus ir poreikius atsakydamas ir padėdamas. Atsižvelgdami į tai bandoma sukurti patikimą aplinką, kurioje studentai galėtų laisvai dalintis savo žiniomis bei įgūdžiais, užduoti klausimus bei gauti atsakymus, vadinasi, kitas svarbi e-studijoms paramos dalis – techninė bazė. Šiandien kuriamos į studentų poreikius adaptuotos e-mokymosi sistemos, integruojančioje naujas studijų ir komunikacijos technologijas, daugialypę informacijos terpę. Studijų aplinka turi būti pritaikyta studento savarankiškam mokymuisi ir darbui su dėstytojais bei kitais besimokančiais, privalo egzistuoti komunikacijos galimybes teikiančios priemonės. [41]

Sėkmingam ir efektyviam e-studijų procesui labai svarbus abiejų pusių (studentų ir dėstytojų) bendravimas, aiškus tikslų suvokimas, reikšmingas iškilusių problemų sprendimas, socialinė sąveika ir pan. Kitaip tariant, e-studijų procese labai svarbus yra komunikacijos vaidmuo. Toliau darbe aptariami e-studijų paramos sistemų ypatumus.

1.4. Elektroninių studijų paramos sistemų ypatumai

Darbe jau buvo kalbama, kad viena iš e-mokymosi paramos sistemos dalių yra palanki, priimtina studentui mokymosi aplinka. E-studijose virtuali mokymosi aplinka suvokiama ne tik kaip terpė, kurioje pristatoma kursų medžiaga besimokantiesiems, bet ir kaip „gyva“, kontekstinė, interaktyvi aplinka, kuri teikia paramą studentui. T.y. svarbiausių sudedamųjų komponentų - komunikacijos priemonių, mokymosi medžiagos, diskusijų galimybę ir kitų - dėka skatina aktyvų studento mokymąsi. Mokymosi turinį VMA reikia pateikti taip, kad studentas turėtų galimybę savarankiškai mokytis, sekti savo pažangą, matyti klaidas ir jų paaiškinimus, galimybę klausti ir gauti grįžtamąjį ryšį.

Taip pat buvo minima, kad nėra jokių abejonių, jog e-studijos suteikia besimokantiesiems autonomiją, lankstumą ir pasirinkimą, kaip, kada ir kur mokytis, tačiau daugelis autorių (Anderson, 2003; Fahraeus, 2003; Fich-Benbunan & Arbaugh, 2006; Haythornthwaite, 2002; Hillman, 1999;

Hrastinski, 2008; Martyn, 2005 et al.) nuorodo, kad komunikacija tarp studijų dalyvių, reguliari jų sąveika turi didelę reikšmę. Anot Schullo et al. (2007), nuolatinis bendravimas e-studijų metu skatina giluminį požiūrį į mokymąsi, motyvuoja laiku atlikti užduotis, gerina veiklos rezultatus, stiprina orientacinį, kryptingą mąstymą apie mokymosi galimybes, sumažina nebaigusiųjų studijų studentų skaičių, buria mokymosi bendruomenes. Pastarosios autorės nuomonei pritaria ir Collis (1996), kuris teigia, kad sąveika ir bendradarbiavimas stiprina studentų mokymosi motyvaciją ir dalyvavimą mokymo(si) procese, užtikrina laiku ir efektyvų grįžtamąjį ryšį, padeda studentams struktūrizuoti savo mokymąsi ir nusistatyti prioritetus. [21] Vadinasi, komunikacija skatina efektyvios mokymosi aplinkos formavimą ir stiprina psichologinius aspektus.

Komunikacijos svarbą e-studijų paramos sistemoje puikiai atspindi Moore (1997) teorija, grindžiama kokybiška sąveika ir dialogu, kurie e-studijose yra esminiai komponentai, pašalinantys kliūtis siekti efektyvaus mokymosi. Fizinio atstumo teorija (*Theory of Transactional distance*) teigia, kad e-studijose studento ir dėstytojo fizinis atskyrimas gali įtakoti komunikacijos spragų (trikdžių) atsiradimą, galimus psichologinius nesusipratimus tarp dėstytojo ir studentų elgesio. Erdvės ir laiko ypatumai, susiję su dėstytoju ir studentais, konstruoja studijų dalyviams tam tikrus elgesio modelius, psichologinį ir bendravimo atstumą tarp jų ir galimą nepakankamai gerą vienas kito supratimą. Pasak Giossos et.al. (2009), Moore teorija apima tris svarbiausius faktorius: dialogą, struktūrą ir studento autonomiją. [21]

Dialogas reiškia daugiau nei tiesiog dvipusę komunikaciją, čia atsižvelgiama į visų formų sąveikas, įtraukiant aiškius mokymosi tikslus, bendradarbiavimą ir supratimą, problemų sprendimą ir pan. Antrasis faktorius – *struktūra*, kuri apibūdinama kaip kursų griežtumas ar lankstumas. Šis faktorius apima kurso tikslų ir uždavinių nustatymą, pedagoginį konkretaus kurso mokymosi modelio pasirinkimą, žinių vertinimo pobūdį ir galimybę kursą pritaikyti pagal studento poreikius. Trečiasis – *besimokančiojo autonomija*. Glaudžiai susijusi tiek su dialogu, tiek su struktūra. Ji priklauso nuo pirmų dviejų veiksnių tuo, kad studento savarankiškumas ir kartu priklausomybė pasireiškia per jo išitraukimą į kursą. Besimokančiojo autonomija yra glaudžiai susijusi su vidine motyvacija ir savikontrolė, o šie veiksniai gali stipriai būti įtakojami dialogo bei struktūros, taip pat studento galimybių kontroliuoti mokymosi tvarką. [44]

O. Simpson (2004) analizuodamas studentų paramos sistemą atkreipia dėmesį į gana didelį nebaigusiųjų studijuoti elektroniniu būdu studentų skaičių. Viena svarbiausių priežasčių, autoriaus nuomone, ir yra kontakto, komunikacijos, kaip studijų paramos sistemos, trūkumas. Institucijos, dėstytojo ir studentų bendravimas ir bendradarbiavimas yra būtinas. Kontaktas su studentais, bet kurioje studijų paramos sistemoje, paprastai skirstomas į dvi kategorijas:

- *Atsakomasis kontaktas* – studentų inicijuotas.

- *Iniciatyvus arba intervecinis* – dėstytojo inicijuotas kontaktas norint pakonsultuoti studentą, aptarti mokomąją medžiagą ir pan.

Autoriaus nuomone, gerai organizuota ir veiksminga studentų paramos sistema turi sugebėti išlaikyti studentą e-studijose. Tačiau kartu gana sudėtinga įvertinti paramos sistemos poveikį studentų pasirinkimui mesti ar baigti e-studijas. D. Britanijos Atvirojo universiteto duomenys rodo, kad per metus mažiau kaip vienas trečdalis studentų kreipiasi į studijų paramos centrus ar dėstytoją siekdami sužinoti svarbios informacijos. Universitete nėra labai daug duomenų apie studentų – dėstytojų kontaktą. Dėstytojai skundžiasi, kad per pirmąją studijų konsultaciją kreipiasi tik apie 30 procentų viso kurso studentų. Dažniausiai ir daugiausiai studentų kreipiasi prieš atsiskaitymus. Taip pat pastebėta, kad dažniausiai paramos kreipiasi aktyvūs ir savimi pasitikintys studentai, kurie užduotis pristato laiku.

Taigi nors studentų paramos sistema yra pagrindinė priemonė juos išlaikyti, vis daugiau dėmesio skiriama iniciatyviam kontaktui iš dėstytojo pusės, siekiant patarti ar pamokyti. Tokia iniciatyva svarbi, nes pasiekiami studentai, kurie patys nesikreipia paramos ir yra linkę mesti mokslus. Anot Bogdan (2002), privaloma susisiekti ir su “tyliaisiais studentais”. Vadinasi, domėjimasis, bendravimas ir rūpinimasis studentais gali lemti jų motyvaciją ir apsisprendimą. [53]

Apibendrinant e-studijų paramos sistemą galima daryti išvadą, jog komunikacija, kontaktas tarp studento ir dėstytojo bei sąveika yra e-mokymosi proceso esminė ašis. Ji apima palankios mokymosi aplinkos formavimą, kur ypač svarbu studentams suteikti visą reikiamą informaciją, kad jie jaustųsi priimti, supažindinti su tikslais, jaustų paramą ir bendradarbiavimą. VMA komunikaciniai įrankiai taip pat suteikia studentams galimybę kilus neaiškumams bendrauti, dalintis žiniomis, konsultuotis. Labai svarbus dėstytojo, kaip paramos teikėjo, vaidmuo. Jis turi turėti reikalingų kompetencijų ir būti e-mokymosi proceso palengvintoju, gebančiu įvertinti individualius studentų skirtumus ir, remiantis jais, organizuoti ir plėtoti e-studijų procesą. Didžioji dauguma dėstytojo atsakomybių realizuojamos būtent komunikacijos priemonių pagalba. Pats studentas taip pat turi turėti IKT įgūdžių, reikalingų e-mokymuisi. Kadangi e-studijos reikalauja didelio studijuojančiojo savarankiškumo, studentas turi būti aktyvus, motyvuotas ir gebantis IKT pagalba perimti studijų informaciją. Čia vėlgi akcentuojamas komunikacijos vaidmuo, nuolatinio kontakto palaikymas su studentu skatina siekti gerų rezultatų, visa tai suteikia jam pasitikėjimo ir didina motyvaciją. Taigi akivaizdu, kad komunikacija studijų paramos sistemoje tampa jungtimi visų sričių, kurios vienaip ar kitaip gali daryti įtaką studentų pasirinkimams ir efektyviam jų mokymuisi. Sekančiame darbo skyriuje komunikacija e-studijose analizuojama plačiau.

2. KOMUNIKACIJA ELEKTRONINĖSE STUDIJOSE

Komunikacija e-mokymosi terpėje yra labai svarbi ne vien dėl to, kad studentai bendradarbiautų tarpusavyje ir su dėstytojais, tačiau ir dėl studijų medžiagos teisingo suvokimo bei kitų iškilusių klausimų sprendimo. Susipažinę su tam tikra informacija, kiekvienas ją interpretuojame skirtingai. Tai gali įtakoti kalbų, kultūriniai, išsilavinimo, amžiaus ir kiti skirtumai. Būtent komunikacijos priemonės reikalingos norint informaciją suvokti taip, kaip tikisi informacijos siuntėjas. [2]

2.1. Komunikacijos koncepcija elektroninėse studijose

Komunikacijos sampratoje išsiskiria dvi skirtingai aiškinančios komunikaciją mokyklos: proceso ir semiotinė. Proceso mokyklai pranešimas yra tai, kas perduodama komunikacijos proceso metu, būtent tai, ką pranešėjas kokiomis nors priemonėmis į jį įdeda, o semiotikams pranešimas yra ženklų konstrukcija, kuri sąveikaudama su gavėjais sukuria reikšmes. Tokiu atveju siuntėjo, kaip pranešimo perdavėjo, reikšmė mažėja. Pirmuoju atveju analizuojamas komunikacijos efektyvumas ir tikslumas, antruoju – reikšmių kūrimas ir keitimasis jomis. Proceso mokykla daugiau remiasi socialiniais mokslais, ir telkia dėmesį į komunikacijos veiksmus (čia socialinė sąveikia apibrėžiama kaip procesas, kai „vienas asmuo sąveikauja su kitais arba paveikia kito elgesį, dvasinę būseną ar emocijas“), o semiotika remiasi lingvistika ir meno kūriniais, t.y., analizuoja komunikacijos dirbinius kaip teksto ir kultūrų reprezentacijas. [10] Šių dviejų mokyklų požiūrius apibendrina 2 lentelė.

2 lentelė. Komunikacijos sampratų palyginimas [23]

Rodikliai	Proceso mokykla	Semiotinė mokykla
Komunikacijos apibūdinimas	Procesas, kurio metu vienas asmuo paveikia kito elgesį ar dvasinę būseną	Pranešimų (tekstų) sąveika su žmonėmis, jų vaidmuo mūsų kultūroje
Dėmesys	Į komunikacijos veiksmus	Į komunikacijos dirbinius
Komunikacijos pagrindas	Pranešimų perdavimas	Reikšmių kūrimas ir keitimasis jomis
Komunikacija kaip socialinė sąveika	Vienas asmuo sąveikauja su kitais, paveikia kito elgesį ar dvasinę būseną ir atvirkščiai	Tai, kas sukuria individą, kaip tam tikrą kultūros ar visuomenės narį
Pranešimo sąvoka	Pranešimas yra tai, ką pranešėjas kokiomis nors priemonėmis į jį įdeda	Pranešimas – ženklų konstrukcija, kuri sąveikaudama su gavėjais, sukuria reikšmes

Toliau darbe remsimės proceso mokyklos komunikacijos samprata. Proceso mokyklos atstovai C. Shannonas ir W. Weaveris nurodo tris komunikacijos objekto problemų lygius: 1) komunikacijos simbolių perdavimo tikslumas, t.y. techninės problemos, 2) kaip tiksliai perduoti simboliai išreiškia

norimą reikšmę, t.y. semantinės problemos. 3) kaip efektyviai gauta reikšmė paveikia elgesį norima linkme, t.y., efektyvumo problema. Todėl studijuoti komunikaciją, anot šių proceso mokyklos atstovų, kiekvienu atskiru lygiu ir visais šiais lygiais – vadinasi suprasti, kaip pagerinti tikslumą ir efektyvumą. [23]

Komunikacijos tikslumas siejamas su efektyviu komunikacijos procesu, kuomet gavėjas gauna tokios pat reikšmės pranešimą, kokį siuntė siuntėjas. E-studijų komunikacija paremta interaktyviu bendravimu be fizinio kontakto, kai pašnekovai nemato vienas kito, todėl komunikacijos tikslumas čia itin svarbus. Komunikacijos barjerai (trukdžiai), sąlygojantys jos netikslumą gali pasireikšti bet kuriame komunikacijos procese, tačiau elektroninėse studijose jie pakankamai dažni. Juos gali lemti fizinis atstumas tarp studento ir dėstytojo, nepakankami IKT naudojimo įgūdžiai, motyvacijos ir socialinės sąveikos trūkumas, grįžtamojo ryšio ir laiko stoka, kalbos nemokėjimas, psichologiniai momentai, techniniai trikdžiai ar e-studijų proceso neįsisavinimas. Šios problemos gali apsunkinti e-mokymosi procesą ir efektyvios komunikacijos užtikrinimą. Atsižvelgiant į minėtus trikdžius, e-studijose labai svarbus tinkamas komunikacijos kanalo, priemonės pasirinkimas bei grįžtamojo ryšio užtikrinimas. Yra nemenka tikimybė, kad gavėjas (studentas ar dėstytojas) gautą informaciją gali suvokti skirtingai arba pranešimas dėl techninių trikdžių gali nepasiekti adresato, todėl svarbu pasirinkus tinkamiausią bendravimo priemonę užtikrinti grįžtamąjį ryšį. Komunikacijos netikslumą taip pat gali įtakoti neverbalinių elementų e-studijose nebuvimas. Pasak Jacobsen, žodžiais pasakomi faktai, o nuostatos ir pažiūros išreiškiamos kūno kalba. Taigi siekiant užtikrinti e-studijų kokybę, atsirandančius trukdžius reikia šalinti, kadangi tiksli komunikacija tarp studento ir dėstytojo yra būtinas e-mokymosi efektyvumo užtikrinimo veiksnys.[4]

Komunikacijos efektyvumas gali priklausyti ir nuo jos konteksto. Pagal kontekstą komunikacija skirstoma:

- *„Interpersonali*. Bendravimas su pačiu savimi.
- *Tarpasmeninė*. Nėra galutinai nuspręsta ir apibrėžta, kiek žmonių turi dalyvauti komunikacijos procese, kad ji būtų tarpasmeninė. Vis dėlto dažniausiai sutariama, kad tai dviejų pusių sąveika (bet nebūtinai tarp dviejų žmonių, tai gali būti, pavyzdžiui, dėstytojo ir studentų grupės bendravimas). Tačiau gali būti ir daugiau dalyvių – grupė dviejų-keturių žmonių, siekiančių pasidalinti patirtimi bei nuomonėmis;
- *Grupinė*. Komunikacija vyksta grupėje, siekiant išspręsti tam tikrą konkretų klausimą vardan bendro grupės tikslo. Individualūs interesai čia negalioja.

- *Organizacinė*. Tai su tam tikru tikslu organizacijos viduje vykstanti komunikacija tarp individų ar jų grupių.
- *Masinė*. Informacija perduodama didelei masei žmonių pasinaudojus techninėmis priemonėmis (televizija, radijas, žiniasklaida). Gali būti komunikuojama ir didelei auditorijai klausytojų, kalbant tiesiogiai. [23]

E-studijos daugiausia paremtos tarpasmenine komunikacija, kurioje dalyvaujantys subjektai (studentas ir dėstytojas) keičiasi pranešimais. Kadangi tai dvipusė komunikacija, kiekvienas komunikacijos dalyvis turi perduodamo pranešimo kontrolę ir reikalauja atsako ar reakcijos iš pranešimo gavėjo. E-mokymesi gali būti ir grupinė komunikacija, kuomet studentų grupė ar keli studentai ir dėstytojas sprendžia konkrečiai grupei aktualų klausimą ar problemą (pavyzdžiui, studentai gali aptarinėti grupinio darbo užduotį, dėstytojas gali konsultuoti kelis su ta pačia bėda susiduriančius studentus). Grupinėje komunikacijoje visi dalyviai yra vienodai svarbūs. Masinę komunikaciją e-studijose galima traktuoti tada, kai dėstytojas elektroninių komunikacijos priemonių pagalba visiems studentams išplatina pranešimą, nesitikėdamas jų greitos reakcijos. Tai gali būti koks nors informacinis pranešimas. Be abejo e-studijų auditorija skiriasi nuo tradicinės masinės komunikacijos auditorijos. E-studijose ji yra griežtai apibrėžta – tam tikros programos, kurso ar modulio studentai. [46]

Analizuojant komunikaciją elektroninėse studijose, būtina atkreipti dėmesį į kelis komunikacijos teorijos nulemtus komunikacijos elektroninėse studijose aspektus. Visų pirma, negalima suvienodinti komunikacijos, kuria siekiama perduoti pranešimą, ir komunikacijos, kurios metu priimamas, gaunamas ar suvokiamas pranešimas. Taip yra dėl to, kad dauguma pranešimų gali būti išsiųsti nesąmoningai ar neturėti konkretaus adresato, kadangi pakankamai daug informacijos individas gauna nesąmoningai sąveikaudamas su aplinka, dalyvaudamas tam tikrose situacijose, įvykiuose. Antras dalykas, kurį komunikacijos teoretikai įtraukia į komunikacijos apibrėžimą kaip elementą, charakterizuojantį komunikacijos veiksmą, komunikacijos tikslai tiek siekiant perduoti, tiek gauti pranešimą gali būti: sudominti, informuoti, įtikinti, priminti, motyvuoti atlikti kokį nors veiksmą. Trečia, komunikacija gali būti suvokiama kaip atitinkamų socialinių santykių priežastis ar efektas ir kaip komunikacijos dalyvių tarpusavio sąveika. Ketvirtas svarbus aspektas yra tas, kad komunikacija gali būti aiškinama kaip linijinis, vienkryptis informacijos perdavimo procesas. Tačiau komunikacija tuo pat metu yra ir žmonių, dalyvaujančių komunikacijoje, tarpusavio sąveika, apimanti supratimą ir grįžtamąjį ryšį. Komunikacijos interaktyvumas yra aiškinamas kaip nenutrūkstamas, spirale vykstantis procesas. Penkta, analizuojant komunikacijos pobūdį, reikia nustatyti komunikacijoje dalyvaujančio asmens teikiamą prioritetą tam tikrai komunikacijos formai. Tai ypač svarbu tuomet, kai subjektas, atlikdamas tam tikrus komunikacinius veiksmus siekia paveikti kitus ar sukurti, pakeisti tam tikrą

situaciją, kuri palengvintų siekti tikslo, arba reaguoja į susidariusią situaciją: prisitaiko prie aplinkybių, pasiduoda kitų įtakai. [42]

Procesai, vykstantys informacinėje visuomenėje, skatina atkreipti dėmesį į aukščiau aptartą komunikacijos supratimą dėl kintančių komunikacijos bei informacijos perdavimo priemonių mokymo(si) procese. Sparti IKT plėtra ne tik daro įtaką kasdieniam visuomenės gyvenimui, bet keičia mokymosi procesą ir ypač komunikaciją jame. Visa komunikacija, pradedant prašymo studijuoti formos pildymo ir baigiant konsultacijomis ar egzaminų laikymu vyksta elektroninėje erdvėje. Dėl komunikacijos e-studijose specifiškumo jos tikslumas, tikslai, joje dalyvaujančių subjektų sąveika, grįžtamasis ryšys ir pati forma įgauna ypatingą reikšmę. Visi šie dalykai pasiekiami elektroninės komunikacijos priemonėmis, kurios priskiriamos kuriai nors e-studijų formai.

E-studijų realizavimas trimis formomis: sinchronine, asinchronine ir mišriąja, nurodo galimus komunikacijos ypatumus, nes skirtingas e-studijų organizavimas turi poveikį komunikacijai. Todėl komunikacija e-studijų procese taip pat gali būti suskirstyta į tris rūšis: *sinchroninę, asinchroninę ir mišriąją*.

Sinchroninė komunikacija gali būti realizuojama per įvairius pokalbius: raštu, raštu ir vaizdu, balsu, trimatėje virtualioje aplinkoje ir kt.; pasitelkus virtualias vaizdo konferencijas, elektroninę lentą – ji apima įprastas braižymo bei rašymo priemones, kurios paprastai būna grafikos bei tekstų tvarkyklėse; demonstravimo priemonės (skaidrės, HTML lapai ir pan.) – jos dažniausiai naudojamos, kai studentai pristato savo darbo rezultatus ar dėstytojai aiškina mokymosi medžiagą. [20] Sinchroninėje komunikacijoje studentas yra labiau suvaržytas, jo bendravimas priklauso nuo to, kaip jis supranta mokymo medžiagą. Sinchroniška komunikacija leidžia planuoti ir struktūruoti dėstytojo ir studento bendravimo, konsultacijų laiką. Tokia komunikacija taip pat didina dalyvavimo jausmą, skatina bendrą idėjų kūrimą bei dalijimąsi. Studentai sinchroniškų konsultacijų metu būna spontaniškesni, lengviau bendrauja. Pausės čia taip pat tampa reikšmingomis pokalbio detalėmis. Tačiau bendraujant sinchroniškai sumažėja refleksijos zona, studentai gali tapti „pernelyg“ spontaniški, rašyti tai, ką tuo metu galvoja, per daug giliai ir per greitai atsiskleisti. Prioritetų teikimas sinchroniniam ar asinchroniniam bendravimui ar konsultavimuisi priklauso nuo kiekvieno asmeninių savybių. Vieniems patinka betarpiškas, laiko prasme, pokalbis, spontaniški pasisakymai, emocijų raiška. Tik sinchroniškai bendraudami tokie studentai jaučiasi galintys užmegzti ryšį su dėstytoju. Kitus studentus sinchroniškos konsultavimo sesijos gąsdina, jie bijo likti nesuprasti dėl spontaniškai ar nerišliai formuluojamų minčių, toks bendravimas jiems atrodo pernelyg paviršutiniškas. Pasak R. Bento ir C. Schusterio (2003), šiandien universitetams yra svarbu išsaugoti ir praplėsti teigiamus tradicinių auditorinių mokymo modelių aspektus integruojant juos į naują informacinėmis ir komunikacinėmis

technologijomis praturtintą edukacinę aplinką, todėl e-studijos, paremtos mišriuoju komunikacijos būdu, yra populiariausios. [2]

Asinchroninė komunikacija taip pat turi tam tikros specifikos. Gali atsitikti taip, kad dėstytojas į studentui svarbią užklausą sureaguoja tik po tam tikro laiko. Iš kitos pusės, toks bendravimas leidžia gerai apgalvoti atsakymus, kadangi tam yra pakankamai laiko, nebūtina atsakinėti spontaniškai. Galima taikyti 24 valandų taisyklę, skirti laiko atsakymų apgalvojimui. Praėjus nustatytam laikui, galima pamąstant atsakyti į laišką, realistiškiau įvertinti situaciją. Taip galima išvengti impulsyvių, neapgalvotų atsakymų. Asinchroniniame bendravime svarbus apsikeitimo laiškais dažnis. Apsikeitimo bendra taisyklė – kuo žmonės dažniau susirašinėja, tuo jie labiau vertina jų ryšį, ugdomas pasitikėjimas, pagarba. Jei neįprastai ilgą laiką į laišką yra neatsakoma, studentų tarpe atsiranda didelė erdvė interpretacijoms, todėl rekomenduojama informuoti studentus, jei dėstytojas planuoja ilgesniam laikui atsijungti nuo e-mokymosi erdvė. [2] Asinchroninės komunikacijos priemonės yra: elektroninis paštas; diskusijų forumai, kuriose raštu vyksta diskusijos tam tikromis temomis; kalendorius, skelbimų lenta – juose pateikiama informacija apie darbų atlikimo terminus, suplanuotus susitikimus, sinchroninį bendravimą ir pan.; tinklalapiai, elektroniniai žurnalai – tai sritys, kuriose įvairių grupių nariai deda surastą informaciją, bendrų darbų rezultatus; dalijimosi dokumentais sritys ir priemonės – rinkmenų tvarkymo sistemos, kuriose galima kurti, šalinti aplankus, siųsti, perkelti, kopijuoti rinkmenas ir pan.; argumentacijos priemonės – sritys, kuriose kiekvienas grupės studentas gali pateikti savo mintis bei argumentus pasinaudodamas įvairiomis išraiškos priemonėmis: įterpdamas paveikslėlius, braižydamas geometrines figūras, įdėdamas komentarus, nurodydamas ryšius tarp komentarų ir pan. [20, 22]

Mišriuoju būdu komunikacija realizuojama, kuomet paskaitų skaitymas, grupinis darbas ir diskusijos vyksta sinchroninės komunikacijos priemonėmis, t.y., pasitelkus IKT (garso, vaizdo konferencijas, el. pašta, el. pokalbio priemones), o besimokančiojo individualus mokymasis vyksta asinchroninės komunikacijos priemonėmis, pateikus jam medžiagą ir užduotis individualiam darbui.[15]

Pagrindinis aptartų komunikacijos būdų skirtumas – tiesioginio bendravimo galimybė ir laikas. Aptartos komunikacijos suteikia galimybę bendrauti – keistis informacija, diskutuoti, išsakyti nuomonę ir pan. E-studijose labai reikšminga studijų sąlyga – reali studijų proceso dalyvių kaip asmenybių sąveika. Pastarosios nebuvimas e-mokymo procese skatina ne pilnavertę sąveiką studijų metu, o komunikaciją, kuri iš esmės yra grindžiama kognityviniais profesijos pažinimo siekiais. Kokybiškoje sąveikoje neįmanoma išvengti afektinio studijų proceso konteksto. Ypač tai aktualu skatinant pažinimo interaktyvumą ir siekiant aukščiausios kompetentingumo raiškos formos – vertybinių nuostatų. Todėl

e-mokymo technologijose ieškoma tokių jų turinio struktūrinių elementų, kurie užtikrintų realią subjektų sąveiką. [18]

P. Abarius išskiria penkias skirtingas komunikacines sąveikas e-studijose:

Studento – studento sąveika. Dėl technologijų ribotumo tradiciškai sąveika studentas – studentas buvo nesureikšminama ir daugelis e-studijų specialistų tyrė individualizuoto mokymosi modelius. Naujausių modernių konstruktyvizmo idėjų teoretikai dabar pabrėžia vienodo lygio objektų sąveikos svarbą siekiant atrasti ir vystyti įvairias perspektyvas. Veikla ir mokymasis bendradarbiaujant parodo kognityvaus mokymosi uždavinių potencialią naudą, ir kiek tai padeda švietime siekti rezultatų bei įgyti socialinių įgūdžių (Tracey L, Madden NA, Slavin RE, 2010). Daugelis autorių akcentuoja abipusio mokymosi svarbą, tarpasmeninių, visuomeninių įgūdžių ugdymą, mokymosi bendruomenių kūrimą, pasikeitimą neformalia bei formalia informacija ir žiniomis. Ši sąveika daugiau naudos duoda, kai besimokantieji yra mažiau motyvuoti ar turi mažesnius savarankiškos mokymosi įgūdžius (pvz. pradedantys studentai ar įvairių bendruomenių nariai). [1]

Dėstytojo – dėstytojo sąveika. Ši sąveika sudaro galimybes profesiniam tobulėjimui ir skatina kurtis panašiu darbu užsiimančias bendruomenes, kurių nariai turi pranašumų siekiant žinių, dalinantis patyrimu bei randant naujus savo dalyko taikymo metodus. Kalbant apie aukštąsias mokyklas, jose aukštos kvalifikacijos dėstytojai yra siauros srities tyrėjai profesionalai, tad jų bendravimas dažnai apsiriboja bendrų dalykų srityje. [1]

Studento – dėstytojo sąveika. Studento – dėstytojo sąveika e-mokymesi yra įvairių būdų ir formatų. Tai asinchroninė ir sinchroninė sąveika, naudojant tekstines, garso ir vaizdo priemones. Komunikacijų įvairovė ir jų naudojimas neretai perkrauna dėstytojus, be to studentai pageidauja skubios reakcijos.[1]

Dėstytojo – turinio sąveika. Ši sąveika vyksta dėstytojams (ar autoriams) kuriant mokymosi turinį bei mokymosi veiklų scenarijus. E-mokymosi atveju dėstytojai gali be perstojo stebėti ir atnaujinti turinio išteklius ir veiklas tikslinėms besimokančiųjų grupėms. Informacinių komunikacijų naudojimas ženkliai pagerina šios sąveikos kokybę, savalaikiškumą bei efektyvumą. [1]

Studento – turinio sąveika. Studento – turinio sąveika visada buvo pagrindinė formalaus mokymosi sudedamoji dalis: tai ne tik tekstų skaitymas, bet ir akivaizdus mokymas ar žinių perteikimas auditorijoje. Saitynas palaiko ne tik šias labiau pasyvias mokymosi formas, bet ir suteikia daug naujų galimybių: pasinėrimą į virtualias aplinkas, pratimus virtualiose laboratorijose, kompiuterinį konsultavimą ir instruktavimą. Ypatingai vertingas interaktyvaus turinio kūrimas, kuris reaguoja į studento elgseną bei savybes. Interaktyvus turinys leidžia dėstytojams:

- suteikti interneto ir sumanią pagalbą, jei vartotojai yra sumodeliuoti ir jų keliai informacijos erdvėje yra pažymėti;
- naudoti adaptyvias sąsajas tipiniams vartotojams bei keisti aplinką individualiems vartotojams;
- teikti adaptyvius patarimus ir konsultacijas bei modeliuoti besimokančiojo naudojamą aplinką (navigavimą, atsakymus į klausimus, paramos prašymus), tam kad galima būtų spręsti apie tinkamiausius kelius žinių bazėje),
- suteikti daug betarpiškų skubių grįžtamo ryšio atsakymų ne tik iš formalaus mokymosi vadovo ar medžiagos, bet ir pagalbinių, tame tarpe darbą ar veiklą palaikančių priemonių (Eklund, 1995). [1]

Jonassen et al. (2003), akcentuodamas sąveikų e-studijų procese svarbą ir teigdamas, kad studijos turi būti abipusiai (tarp dėstytojų ir studentų) informacijos mainai, palieka atvirą klausimą, ar e-studijos nepažeidžia būtinų sąveikų tarp studijų proceso dalyvių. Autorius pripažįsta, kad šiuolaikinės IKT priemonės bei medžiagos pateikimo būdai sudaro prielaidas net geriau perteikti žinias studentams, negu tai įmanoma padaryti dėstytojui bendraujant su studentais auditorijoje, tačiau nurodo, kad nuotolinio mokymo forma gerokai siaurina ugdymo galimybes tarpasmeninio bendravimo ir savęs pažinimo aspektais. [49] Technologijos įgalina komunikaciją e-studijose, tačiau kalbos, kaip sąveikos pamato, nekompensuoja. Kadangi tradicinės studijų formos pagrįstos realiomis sąveikomis (bendravimu ir bendradarbiavimu), švietimo institucijose organizuojant e-studijas mišrus nuotolinio mokymo modelis tampa vis populiariesnis.

Išanalizavus komunikacijos ypatumus e-studijose, akivaizdu, jog bendravimas virtualioje erdvėje labai svarbus. Siekiant suprasti skirtingų elektroninių bendravimo priemonių teikiamas galimybes, toliau darbe analizuojamos e-studijų komunikacijos priemonės

2.2. Elektroninių studijų komunikacijos priemonės

Šiame darbo skyriuje aprašomų e-studijų aplinkose integruotų tradicinių ir inovatyvių komunikacijos priemonių aprašymas padeda atskleisti mokymo(si) proceso dalyvių bendravimo ir bendradarbiavimo reikšmę. Tikslinga pradėti nuo tradicinių komunikacijos priemonių.

2.2.1 Tradicinės komunikacijos priemonės elektroninėse studijose

E-mokymosi sistemose (VMA) yra daug komunikacijos priemonių, kurios sudaro sąlygas dėstytojams komunikuoti su pasirinktais studentais bei studentams bendrauti tarpusavyje. VMA tradicinės, populiariausios komunikacijos priemonės yra:

- **Elektroninis paštas (E-mail).** Tai viena plačiausiai naudojamų Interneto paslaugų, viena populiariausių e-mokymo(si) vidinės komunikacijos priemonė, kuria galima siųsti tekstinius, vaizdinius, grafinius ir kt. pranešimus kurso viduje - tarp studentų bei dėstytojų. Elektroninis laiškas gali būti išsiųstas ir perskaitytas bet kuriuo gavėjui patogiu laiku. Kai kuriais atvejais gali būti suteikta galimybė vidinį VMA el.paštą naudoti komunikacijai į išorę. [11]

- **Adresatų sąrašas (Mailing list).** Ši priemonė buvo sukurta kaip el. pašto priedas. Adresatų sąrašas literatūroje dar vadinamas diskusijų forumu, kuriame bendrauja bendrus interesus turinčios studentų grupės. Dauguma šių grupių yra administruojamos automatiškai (pvz., sugrupuojama pagal studijų programas, kursus ir pan.). Kai kurie diskusijų forumai gali būti moderuojami, t.y. gali turėti konkretų asmenį, moderatorių, kuris kuruoja diskusijų klausimus bei turi teisę nuspręsti, kas gali prisijungti prie grupės ar kokią informaciją reikia ar nebūtinai priskirti, galima ar negalima platinti konkrečiam forumui. [11]

- **Naujienų grupės (News groups)** (grupės naujiems pranešimams). Ši priemonė dar vadinama tinklo naujienomis. Tai specialios informacijos talpyklos ar tinklo puslapiai, kurie priima pranešimus tam tikromis temomis. Informacijos talpyklos siunčia žinutes per standartinius protokolus (vadinami naujienų skaitymo) kiekvienam grupės studentui. Naujienų grupių privalumas yra tai, kad jos labai lengvai sukuriamos, o naujienų skaitymo programa paprasta ir lengvai naudojama. [11]

- **Diskusijų forumas (Discussion forum).** Labai paplitusi ir populiari komunikacijos priemonė, leidžianti studentams ir dėstytojams išsakyti savo požiūrį, rūšiuoti diskusijas pagal temas, žinučių paskelbimo laiką bei autorius. Skirtingose VMA suteikiamos skirtingos galimybės, kai kuriose galima prenumeruoti tam tikras diskusijų temas – atnaujinimai siunčiami elektroniniu paštu. Tai studentui suteikia papildomo interaktyvumo, kadangi nebėra reikalo nuolat tikrinti ar buvo atnaujinta tema. Visa informacija apie pasikeitimus jį pasiekia realiu laiku. Dėstytojui ši VMA priemonė teikia galimybę kurti naujas temas, autorizuoti studentus naujų temų kūrimui, trinti jų nuomone netinkamas žinutes, baigti nebeaktualias temas, perkelti temas į kitas grupes, apjungti mokymo(si) medžiagą su tam tikromis diskusijomis, gauti statistiką apie studentų aktyvumą dalyvaujant diskusijose. Diskusijų forumo privalumai yra šie: anonimiškumas, laiko ir vietos nepriklausomybė, galimybė diskutuoti bet kuriuo metu, studentai gali padėti vieni kitiems vykdyti projektus, kiekvienas turi galimybę reikšti nuomonę, studentų pasisakymai gali būti dalis jų įvertinimo, rašytinė nuomonės išraiška dažnai būna labiau apgalvota ir paremta konkrečiais faktais. [11]

- **Pokalbiai (Chat).** Asinchroninės komunikacijos priemonė, paremta trumpų tekstinių pranešimų siuntimu. Pokalbių langas yra padalintas į keletą dalių: didžiausioje dalyje vyksta komunikacijos procesas, apatinė dalis yra eilutė, kurioje kiekvienas įveda norimą tekstą, matomą visiems dalyviams.

Pokalbiai realizuojami per keletą minučių, t.y. vykta realiame laike. Pokalbių informacija gali būti saugoma ir kitose komunikacijos priemonėse. Šie įrankiai yra nuolat evoliucionuoja ir plečiasi įvairių operacinių sistemų platformose. [24]

- **Atsakymo įrankis** (*Response pad*). Ši komunikacijos forma leidžia tiesioginį studentų balsavimą realiu laiku. Tinkama priemonė viktorinoms, anketoms, testams organizuoti. Dėstytojo užduotas klausimas su galimais atsakymų variantais yra matomas kiekvieno studento kompiuterio ekrane, o dėstytojas mato studentų pasirinktus atsakymo variantus savo monitoriuje. [11]

- **Baltoji lenta** (*Whiteboard*). Tai interaktyvus įrankis, leidžiantis studentų grupei naudotis tuo pačiu grafiniu vaizdu vienu metu ir suteikia galimybę tuo pačiu metu jį koreguoti. Koreguojant galima keisti ir tekstą, ir grafiką. Baltoji lenta kartais gali būti naudojama kaip minčių lietaus įrankis, nes padeda neišreikštas žinias paversti išreikštomis. Minėtos priemonės užtikrina neformalų bendravimą; tai leidžia vartotojams laisvai jaustis keičiantis nuomonėmis ir bendradarbiaujant. Sistema taip pat gali suarchyvuoti Baltosios lentos įrašus. [24]

- **Kalendorius** (*Calendar*) – priemonė, kurios dėka dėstytojas gali planuoti užsiėmimus, pažymėti numatomas atsiskaitymo datas, darbų pateikimą ir kt.

- **Video/audio konferencija** (*Video/AudioConference*). Tai technologija, įgalinanti sinchroninį bendravimą per atstumą vaizdu ir garsu, dažnai ji taip pat leidžia skaitmeninės informacijos mainus tarp konferencijos dalyvių. Vaizdo konferencijos suteikia galimybę dviem ar daugiau studentų, esančių skirtingose vietose susijungti interneto ryšiu ir matyti bei girdėti vienas kitą. Taip pat įmanoma dalintis kompiuterinėmis programomis: interneto puslapiai, bibliotekų katalogai, dokumentai ir kt. Ši bendravimo technologija atveria naujas galimybes e-mokymesi, suteikia galimybę vaizdo konferencijų būdu skaityti paskaitas, kursus, kuruoti kursus, bendrauti su lektorais, konsultuotis ir t.t. Vaizdo konferencijos turi puikias vizualines bei sąveikos galimybes, kurių dėka e-mokymo(si) procesas tampa efektyvesnis. Dėstant vaizdo konferencijų būdu dėstytojams nepakanka ankstesnio patyrimo - reikia prisitaikyti prie “televizinių” sąlygų, t. y. mokytis kitaip sėdėti, stovėti, judėti, žiūrėti, kalbėti. Be reikiamų gebėjimų, dėstytojai gali jaustis nejaukiai, gali būti neišgirsti ir nesuprasti jų argumentai, mintys, teiginiai. [24]

Sparčiai besivystant IKT atsiranda vis naujesnės technologijos, kurios gali būti taikomos mokymo(si) procese. Toliau aptariamos inovatyvios komunikacijos priemonės e-studijose.

2.2.2. Inovatyvios komunikacijos priemonės elektroninėse studijose

Inovatyvus požiūris į komunikacijos priemones e-mokymesi glaudžiai susijęs su šiuolaikinių informacinių ir komunikacinių technologijų plėtra. Informacinės technologijos įgyja ypatingą svarbą,

leidamos patogiai ir greitai gauti ir perduoti informaciją bei reaguoti į ją, tampa puikiu įrankiu, leidžiančiu mokymo(si) procesą padaryti efektyvesniu. Pasak Sahlbergo (2004), remiantis konstruktyvizmo požiūriu, lemiamos reikšmės turi besimokančiojo išankstinės nuomonės ir ankstesnė patirtis, informacijos ir žinių pobūdis bei aplinka, kurioje mokomasi. Dėstytojo vaidmuo yra suorganizuoti aplinką taip, kad besimokantysis galėtų įsigilinti į ankstesnes žinias ir patirtį, gebėtų aktyviai apdoroti žinias ir susietų naują informaciją su autentišku ir prasmingu kontekstu. [47]

Anot Noss (2010), konstruktyvizmo teorija paaiškina, kaip žmonės mokosi, tačiau nesiūlo konkrečių pedagoginių priemonių ir metodų, kaip toki mokymąsi efektyviai organizuoti (Jevsikova, Subatovič, 2010). Todėl formuojasi kitos, nekonstruktyvistinės teorijos, kurios pripažindamos žinių konstravimo ypatumus, ieško konkrečių būdų mokymuisi pagerinti. Viena tokių pedagoginių teorijų yra konstrukcionizmas, kurio teoriją pasiūlė S. Papertas, žymus matematikas, edukologas, informatikas, vienas dirbtinio intelekto teorijos pradininkų. Kaip teigia Papertas, mokymasis geriausiai vyksta tada, kai besimokantysis aktyviai kuria išorinio pasaulio objektus (o ne tik žinių struktūras, kaip mentalinius objektus). Papertas apie konstrukcionizmą ir jo santykį su konstruktyvizmu rašo: „Konstrukcionizmas turi tą patį požiūrį į mokymąsi kaip konstruktyvizmas (žinių struktūrų konstravimas), tačiau papildomai remiasi idėja, kad tai geriausiai vyksta kontekste, kai besimokantysis yra sąmoningai įsitraukęs į konstravimą tam tikro objekto, ar tai būtų smėlio pilis paplūdimyje, ar visatos teorija“ (Papert, 1991). Konstrukcionistinį mokymąsi gerai apibūdina frazė „mokymasis kuriant“ (*learning by making*), kurią realizuoti padeda informacinės ir komunikacinės technologijos [17].

Web 2.0, antrosios kartos saitynas pristatomas kaip procesas, kai dauguma paslaugų, veikusių kompiuteryje, perkeliama į internetą, o kompiuterinės įrangos valdymas perleidžiamas naudotojams. Antrosios kartos saityno technologijos palengvina komunikaciją, bendradarbiavimą, žinių mainus. Esama daugybė šios technologijos rūšių: tinklaraščiai, socialiniai tinklai, pateiktys, Vikis, žemėlapiai, virtualūs pasauliai ir kt., kurios puikiai integruojasi į e-studijų procesą. Ugdymui skirtos svarbiausios rūšys parodytos pateiktoje schemeje (1 priedas).[47]

Didžiausia Web 2.0 vertybė edukologijos požiūriu yra ta, jog naudojantis saitynu gali vykti ir neformalus savaiminis mokymasis socialinės sąveikos bei patirties dalijimosi dėka. Anot mokslininkų (Auvinien, 2009; Bersin, 2008; Yaeman, 2009 ir kt.) teigimu, mokymasis Web 2.0 pagalba transformuoja visą mokymosi sistemą. Keičiasi e-mokymo(si) turinio teikėjus ir besimokančiuosius skiriančios ribos, dingsta dėstytojo ir studento vaidmenys, turinys rašomas ir skaitomas to paties supratimo lygio asmenų, todėl žinių įsisavinimas ir potencialas mokantis didėja. [17]

Toliau apžvelgiamos pagrindinės Web 2.0 technologijomis paremtos e-mokymui(si) skirtos svarbiausios komunikacijos priemonės:

Socialiniai tinklai (*angl. social networking*) apibrėžiami kaip interneto socialinės erdvės, skirtos palengvinti bendravimą, bendradarbiavimą ir įvairaus turinio mainus. Juose naudotojai gali susisiekti vieni su kitais, siųsti laiškus ir žinutes, kurti dienoraščius, ieškoti pažinčių, publikuoti įvairią medžiagą, pateikti informaciją apie save. Socialinių tinklų taikymas mokymui:

- Galimybė kurti grupes, diskutuoti, įkelti nuotraukas, vaizdo filmukus ar nuorodas. Mokiniai gali kurti tam tikrą žinių bloką, pavyzdžiui, galima sukurti matematikų grupę, į kurią galėtų įsijungti dauguma miesto, šalies ar šalių mokiniai, besidomintys matematika. Mokiniai gali kaupti įvairių matematinių medžiagų, dalintis patirtimi, mokytis bendradarbiauti, įgyti naujų žinių.
- Galimybė rašyti komentarus, diskutuoti tam tikroje erdvėje, dalykiškai bendrauti, aptarti užduotis, spręsti problemas.
- Gali būti naudojama kaip patraukli erdvė, imituojanti virtualiąją klasę. Joje dalyvauti galėtų ir mokinių tėvai, jie stebėtų mokinių pažangą, bendrautų su mokytojais. [14]

Medijų dalijimosi paslaugų (*angl. media-sharing services*) tarnybos leidžia pateikti įvairią informaciją (tekstinę, grafinę, vaizdinę, garsinę), ieškoti, apžvelgti, komentuoti, priskirti reikšminius žodžius – keistis galima vaizdo filmais, nuotraukomis, pateiktimis, dokumentais ir pan. Medijų dalijimosi paslaugų taikymas mokymui:

- Galimybė platinti ir keistis medijomis, skirtomis mokymui(si), pavyzdžiui, pateikti vaizdinę eksperimento medžiagą prieš laboratorinius darbus, pateikti garso ar vaizdo paskaitas, paskaitos pradžioje pateikti vaizdinę medžiagą ar vaizdo įrašą prašant studentų identifikuoti paskaitos temą (tai skatina studentų susidomėjimą, juos aktyvina ir motyvuoja).
- Dėstytojo publikuotas nuotraukas gali komentuoti mokiniai – vyksta bendravimas ir bendradarbiavimas. Pavyzdžiui, dėstytojas gali pateikti skirtingų tapybos žanrų paveikslų su trumpais aprašais ir siūlyti atpažinti žanrus. Studentai komentuoja, rašo samprotavimus, kritikuoja.
- Taikant reikšminius žodžius galima greitai rasti tam tikrai temai naudingą vaizdo įrašą, paveikslą pateiktims ruošti ir pan. [17]

Socialinio žymėjimo (*angl. social bookmarking*) paslauga suteikia galimybę interneto naudotojui (arba grupei) fiksuoti, tvarkyti, ieškoti pasirinktus interneto svetainių adresus ir susieti juos su reikšminiais žodžiais (*angl. tags*), kurie apibūdina fiksuojamame tinklalapyje, trumpai aprašyti pasirinktas internetines svetaines. Kadangi naudotojas gali dalintis savo interneto adresų sąrašą su kitais – šis žymėjimas vadinamas socialiniu. Tokiu būdu pagal žymėjimus arba temas galima surasti panašių interesų interneto naudotojų pažymėtas interneto svetaines. Naudotojai šiose sistemose gali

pridėti ir papildomos informacijos, pavyzdžiui, apie save: įdėti savo nuotrauką, aprašymą, sritis, kuriomis domisi ir pan. Taip pat daugelyje tokių sistemų yra galimybė palikti komentarus, reitinguoti nuorodas, importuoti ir eksportuoti internetinių svetainių adresus. Asmuo, įtraukęs nuorodą į savo sistemą, gali matyti, kas dar jį yra įtraukęs ir kokias nuorodas, konkrečia tema, tie asmenys yra sukaupę sistemoje.

Socialinio žymėjimo taikymas mokymui:

- Studentai ir dėstytojai gali lengvai sudaryti interneto svetainių registrą arba pateikti kuria nors tema literatūros šaltinių sąrašą. Susistemintas nuorodas (pavyzdžiui, sudėtas į tematinis katalogus ar priskyrus joms reikšminius žodžius), galima lengvai pateikti kitiems.
- Galima stebėti studento pažangą vykdant tyrimą, kadangi žymimi tinklalapiai išdėstomi atvirkštine chronologine tvarka.
- Dėstytojas gali reitinguoti ar įvertinti pasirinktas interneto svetaines, taip padėdamas studentui išsirinkti naudingiausias šaltinius.
- Galimybė keistis nuorodomis yra naudinga bendradarbiaujant skirtingų disciplinų dėstytojams ar universitetams.[17]

Bendro tekstų rengimo priemonės (angl. *collaborative editing tools*) suteikia galimybę vienu metu keliems naudotojams taisyti tą patį dokumentą (pvz., tekstą, grafiką), kuri galima įkelti, sukurti, keisti jo formatą (pavyzdžiui, doc. dokumentą į pdf). Kiekvieno įrašo autorius gali būti identifikuotas. Ši priemonė suteikia galimybę matyti, kokius dokumentus kas taiso, stebėti atliekamus veiksmus, lyginti dokumentus ar taisymo versijas. Bendro tekstų rengimo priemonių taikymas mokymui:

- Bendro rašymo priemonės gali būti naudojamos atlikti užduotis grupėse. Vienu metu studentai gali taisyti tą patį dokumentą, stebėti taisymus. Visi pakeitimai yra įrašomi, fiksuojama, kuris naudotojas, ką pakeitė ir kada, galima palyginti pradinio ir galutinio dokumento turinius. Tokiu būdu dėstytojas gali įvertinti kiekvieno studento atliktą darbą.
- Kai kurios priemonės turi komentavimo galimybę, kuri reikalinga diskusijoms.
- Šios priemonės suteikia galimybę kurti ir įrašyti įvairių formatų dokumentus.
- Publikuota medžiaga galima dalintis: tereikia nurodyti, kuriuo dokumentu su kuriuo naudotoju ketinama dalintis, t. y. bendrai taisyti, pildyti, o gal leidžiama tik skaityti. Dėstytojas gali pateikti paskaitos medžiagą, užduotis, jas taisyti ir vertinti.[17]

Vikis (angl. *wiki*) – tai socialinio rašymo platforma, kurios turinį (informaciją) kuria, pildo ir taiso patys naudotojai. Šioje interneto svetainėje kiekvienas gali pateikti tam tikrą turinį neturėdami HTML ar kitų programavimo kalbų. Naudotojai gali taisyti ne tik savo įrašus, bet ir kitus čia esančius (jei sistema atvirosi). Skaitytojai mato galutinę versiją – po visų pataisymų. Kiekvienas pakeitimas

išsaugomas kartu su modifikavimo data. Yra galimybė komentuoti pakeitimus, teikti siūlymus, diskutuoti.

Vikio taikymas mokymui:

- Galimybė taisyti turinį drauge daugeliui asmenų – tai labai tinka grupinio darbo užduotims. Studentai bet kuriuo metu ir iš bet kurios vietos (kur tik yra interneto prieiga) gali taisyti, pridėti ar ištrinti turinio dalis.
- Diskusijų erdvė suteikia galimybę diskutuoti rūpimu klausimu, tartis dėl pakeitimų, teikti siūlymus, užduoti klausimus. Taip bendradarbiaujama.
- Yra galimybė sukurti susijusių žinių blokus ir saugoti naudingas nuorodas šia tema.
- Dėstytojas gali iš anksto parengti šabloną ir skirti studentams užduotis.[22]

Tinklaraštis (angl. *blog*, *weblog*) – paslauga, suteikianti galimybę vienam ar keliems autoriams rašyti ir publikuoti savo rašinius, mintis, idėjas. Šie tekstai vadinami įrašais (angl. *posts*). Jie pateikiami atvirkštine chronologine tvarka, kategorizuojami, jiems priskiriami reikšminiai žodžiai, vadinamosios žymės (angl. *tags*), be to, tinklaraščių skaitytojai gali rašyti komentarus. Tai viena iš naujesnių komunikacijos formų internete.

Tinklaraščių taikymas mokymui:

- Paieška pagal kategorijas ar žymes suteikia galimybę studentams sukurti susijusių žinių blokus, lengvai rasti ir dalintis informacija.
- Galimybė komentuoti leidžia skaityti savo bendramokslų ar dėstytojų kritinius pastebėjimus apie darbą, inicijuojamos diskusijos. Jei tinklaraštį rašo dėstytojas, jis gali sulaukti pasiūlymų ar prašymų iš savo studentų.
- Rašydamas tinklaraštį dėstytojas gali pristatyti savo mokomo dalyko turinį, aptarti sunkesnes vietas, skelbti naujienas studentams (pvz., namų darbų užduotis, semestro atsiskaitymus). [60]

Skaitmeninis mokymosi pasiekimų aplankas (angl. *ePortfolio*). Tai elektroninių įrodymų (artefaktų, tame tarpe teksto, Word ir PDF dokumentai, vaizdai, multimedija, dienoraščio įrašai, internetinės nuorodos ir kt.) rinkinys, kur šiuos įrodymus renka ir valdo prisijungęs prie interneto vartotojas. El. portfelis yra tiek vartotojo gebėjimų demonstravimas, tiek saviraiškos platforma. Skaitmeninio aplanko koncepcijos esmė – į besimokantįjį orientuotas modelis, kuris leidžia labiau suasmeninti mokymąsi, motyvuojantis ir įgalinantis studentus įgyti tuos įgūdžius, kurių reikia šiandieninėje žinių visuomenėje suteikiantis galimybę tapti pasitikinčiais ir kompetentingais dvidešimt pirmo amžiaus piliečiais. Skaitmeninis aplankas galingas įrankis tiek socialine, tiek edukacine prasme, kadangi jis skatina pastebėti ir išskirti savo pasiekimus – platų spektrą gebėjimų ir interesų, kurie įgaunami tiek studijuojant, tiek ir už studijų proceso ribų. Kai kurios el. portfelio taikomosios

programos leidžia įvairaus lygio prieigą auditorijai, taigi, tas pats portfelis gali būti naudojamas įvairiems tikslams [69]

Žvelgiant techniškiau, el. portfelis integruoja tokius komponentus:

- internete esančią asmeninę erdvę darbui, kur studentas gali lengvai rašyti ir publikuoti tekstu pagrįstą informaciją, nuorodas, skaitmeninius vaizdus ir garso ar vaizdo įrašus (pvz., dienoraščiai);
- priemones, kurios leidžia pasirinktinai redaguoti, komentuoti, papildyti esamą turinį (pvz., wiki);
- socialinio darbo tinkle priemones, leidžiančias pasiekti ir atrasti kitus besimokančiuosius ar pedagogus, turinčius panašius interesus, pasidalinti žinių ištekliais ar rašyti apie tam tikras temas;
- įrankius, skirtus turinio publikavimui ir platinimui įvairiais būdais (informaciniai pranešimai, elektroninis paštas, pranešimai ir kt.);
- priemones, kurių pagalba galima kategorizuoti, žymėti ir klasifikuoti sukurtą, surinktą ir publikuotą turinį;
- paieškos ir filtravimo įrankius, leidžiančius išgauti tinkamos ir susijusios informacijos bet kuria reikiama tema;
- valdymo ir prieigos teisių priemones, suteikiančias asmeninę prieigą prie tam tikrų turinio sekcijų įvairiems asmenims. [69]

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad naujosios interneto technologijos ir paslaugos padeda kiekvienam studijuojančiam patenkinti savo poreikius, teikia galimybę rasti sau reikalingos ar tinkamos informacijos. Informacijos radimas, jos naudojimas, praplėstos komunikacijos galimybės ir bendradarbiavimas suteikia pagrindą efektyvinti mokymą(si). Atsižvelgiant į inovatyvių technologijų teikiamas galimybes, dėstytojas gali pasirinkti tinkamiausią būdą medžiagai pateikti. Mokymas(is), paremtas inovatyvių komunikacijos priemonių naudojimu, nebėra vien žinių ir įgūdžių pasyvus perteikimas, kadangi komunikacinės priemonės padeda sukurti supratimo, reikšmių ir įgūdžių konstravimo procesą, ankstesnių ir naujų žinių ir įgūdžių susiejimą. Naujų technologijų integravimas į e-studijas padidina besimokančiųjų motyvaciją ir sužadina jų kūrybingumą. Toliau darbe aptariami komunikaciją e-studijose skatinantys veiksniai ir ją galintys įtakoti ypatumai.

2.3. Komunikaciją skatinantys veiksniai

E-mokymosi aplinka nuolat pasipildo daugybe įrankių ir platformų, skirtų įvairių tipų besimokančiųjų poreikiams. Tokios sistemos siūlo įvairias priemones mokymosi objektų bei turinio valdymui, bendravimui bei bendradarbiavimui, žinių patikrinimui bei vertinimui, tačiau dažnai nepadengia visų, konkrečiai mokymosi situacijai reikalingų galimybių. Siekiant išspręsti šią problemą į mokymosi sistemas integruojami vis nauji įrankiai, adaptuoti pagal besimokančiųjų poreikius. Stengiamasi sukurti inovatyvias bendruomeninio mokymosi galimybes, orientuojantis į mokymosi subjektų socialinę sąveiką. Pagrindinė varomoji jėga, slypinti už techninės bazės, yra komunikacija, paremta socialinio bendravimo teorijomis ir jų panaudojimu e-mokymosi aplinkoje, atskleidžiant jų efektyvumą tarpkultūrinėje erdvėje. Toliau darbe aptariama socialiai poreikiai bendrauti. [5]

Socialiniai poreikiai - tie, kurie gali būti patenkinti tik tiesiogiai ar netiesiogiai dalyvaujant kitiems žmonėms (R. J. Fisher, 1982). Taigi galima sakyti, kad *poreikis bendrauti* yra įvairių žmogaus socialinių poreikių išraiška.

Skirtingi autoriai - A. Maslow, H. Murray, D. McClelland ir kt. - dažniausiai įvardija tokius socialinius poreikius, kuriuos galima pritaikyti e-studijų studentams:

- *Bendrumo (priklausymo) poreikis*. Tai poreikis jausti, kad esi kokios nors grupės, bendruomenės narys, kad esi tarp žmonių, kurie tau reikalingi ir kad tu esi jiems reikalingas. E-studijose šis poreikis patenkinamas, kuomet studentas jaučiasi konkrečios studijų programos ar kurso dalis, jaučia paramą.
- *Saugumo poreikis* patenkinamas tada, kai žmogus iš aplinkinių nejaučia grėsmės nei fiziniam, nei psichologiniam savo saugumui. Studentas gali jaustis saugumo jausmą per studijų paramą – kuomet aišku, kas, po ko ir dėl ko daroma.
- *Laimėjimų poreikis* - tai siekis pirmauti, įveikti iššūkius, atitikti aukščiausius standartus. Jis glaudžiai susijęs su pasitikėjimu savimi, kas ypač svarbu e-studijose. Aukštą laimėjimų poreikį turintys studentai nevengia imtis atsakomybės, rizikuoti.
- *Savęs įtvirtinimo poreikis* – siekis rasti savo vietą visuomenėje.
- *Savigarbos, savo vertės jutimo poreikis* - siekis nebūti kitų žeminamam, niekinamam, užimti tarp kitų žmonių deramą vietą. Šioje situacijoje, studentas privalo įrodyti, kad jo mokymosi pastangos vertos gerų įvertinimų.
- *Dominavimo (savo galios jutimo) ir pripažinimo poreikis* – noras kontroliuoti kitus, daryti įtaką aplinkiniams, vadovauti. Toks poreikis realizuojamas dirbant grupėse, kai išsiskiria lyderis, kurio nuomone vadovaujasi visi grupės nariai.
- *Pranašumo poreikis* - jaustis kuo nors pranašesniu už kitus, užimti išskirtinę padėtį. Poreikis siejasi su vidine motyvacija, asmeninių lūkesčių patenkinimu bei konkurencija.

- *Saviaktualizacijos ir saviraiškos poreikis* - realizuoti potencialias savo galimybes, tapti tuo, kuo gali ir nori tapti. Savo galimybėms atskleisti ir išreikšti būtina bendrauti su kitais, todėl čia pasitelkiamos komuniakcijos priemonės.

- *Afiliacijos poreikis* - turėti artimų draugų rūpintis kitais ir iš jų susilaukti to paties, jausti paramą ir pagalbą.

- *Poreikis palaikyti kontaktą* - noras su kuo nors dalytis emocijomis, užmegzti ryšį. Kartais nepažįstami žmonės nori keistis informacija neturint konkretaus tikslo, įrodinėjant savo pranašumą, tiesiog komunikacijai palaikyti. [5]

Taigi visi apžvelgti poreikiai siejasi su savęs, kaip asmenybės, išreiškimu. Savirealizaciją galima išreikšti per komunikaciją. Anot L. Berkman ir S. Syme, gebėjimas bendrauti lemia gyvenimo kokybę pačia plačiausia prasme. Tokį teiginį patvirtina moksliniai tyrimai, rodantys, kad žmogaus fizinė bei psichinė sveikata, gyvenimo trukmė siejasi su ją bendravimo ypatumais. Bendravimo kokybė siejasi su jo efektyvumu arba sėkmingumu, tad toliau trumpai apžvelgiama sėkmingo bendravimo samprata.

Pagrindiniai bendravimo tikslai yra keistis informacija, gauti galimybę pamatyti save „kitų akimis“ ir tenkinti socialinius poreikius. E-studijose sėkmingu galima laikyti tokį bendravimą, kuris leidžia komunikuoti, gauti grįžtamąjį ryšį bei kiek įmanoma elektroninių komunikacijos priemonių pagalba tenkinti socialinius poreikius. Turint tikslą keistis informacija, daugeliui svarbiausia jos tikslumas. Labai svarbu, kad aktuali informacija, kurią gauname, būtų tiksli ir neiškraipyta. Taip pat dažniausiai siekiama, kad kiti adekvačiai suprastų, ką pranešimu ketinama perduoti. Taigi pirmuoju bendravimo sėkmės rodikliu galima laikyti *informacijos pateikimo tikslumą ir interpretavimo adekvatumą*. [7]

Kitas sėkmingo bendravimo aspektas – *asmeninių tikslų realizavimas*, kuris nemaža dalimi priklauso nuo mūsų bendravimo įgūdžių: nuo to, kokį padarysime išpūdį, kaip apibūdinsime savo situaciją, kaip paklausime ir pan.

Tarpusavio santykių lygmenyje svarbiausias bendravimo sėkmės rodiklis yra *sėkmingas socialinių poreikių tenkinimas*. Sėkmingu bendravimu galima laikyti tokį, kuomet jaučiamės vertinami, turintys vietą grupėje, kai gebame paveikti kitų nuomonę, daryti įtaką jų elgesiui ir pan. Tai visų pirma teigiamas požiūris į save ir į kitus, konstruktyvumas, racionalumas.

Efektyvus bendravimas neatskiriamas ir nuo savęs pažinimo. Taigi galima įvardinti dar vieną bendravimo sėkmės rodiklį: *sėkmingas bendravimas* – toks, kuris *neužkerta kelio laisvai atsiskleisti ir augti asmenybei*. Savęs realizavimas pasiekiamas per sąveikas, kurios jau buvo aptartos 2.1. darbo dalyje. [7]

Sėkmingam bendravimui be abejo didelę reikšmę turi studijų aplinka. Svarbiausi geros aplinkos požymiai: visi bendraujantieji jaučiasi esą svarbūs, aplinkinių priimami, vertinami, palaiko vieni kitus, kartu sprendžia iškilusius klausimus. Nunes (1995) pažymi, kad e-studijose rašytinis žodis imasi tiesioginio vaidmens ir ima funkcionuoti taip lyg jis būtų kalba. [5]

Akivaizdu, jog bendravimas virtualioje erdvėje gali smarkiai skirtis nuo realaus bendravimo ir realių santykių (socialinės sąveikos). Požiūrio į komunikaciją virtualioje erdvėje skirtumų diapazonas labai priklauso nuo konkretaus žmogaus, jo motyvacijos, lūkesčių, tikslų, netgi vaizduotės gebėjimų. Vienus studentus virtuali erdvė išlaisvina nuo vidinių barjerų, paskatina bendravimui, palengvina atsiskleidimą (ypač droviems, jaučiantiems padidintą nerimą socialinės sąveikos sferoje). Bendraujant elektroniniu būdu dažnai pastebimas atsipalaidavimo efektas - žmonės gali lengviau išreikšti savo mintis, diskusijų metu rinkti atšresnius žodžius ir pan. Veikia tokie faktoriai kaip:

- *nematomumas*. Daugeliu atveju bendraudami studentai vienas kito nemato, net nežino, ar pašnekovas konkrečiu momentu sėdi prie kompiuterio, nemato jo veido, akių;
- *atidėta reakcija*. Prieš atsakant galima padaryti reikiamo ilgio pauzę, pamąstyti ir tik tuomet atsakyti;
- *vienodas statusas*. Bendraujant nesijaučia statuso skirtumo: nematome pašnekovo amžiaus, drabužių, aplinkos, diplomų, viskas priklauso nuo gebėjimo komunikuoti, sklandžiai reikšti mintis elektroniniu būdu. [2]

Tačiau gali būti atvirkščiai, e-diskusijų grupėse kai kurie studentai yra tylūs stebėtojai ir "slapukai", niekada nedalyvaujantys diskusijoje, kurią veda aktyvūs nariai. Skirtingi žmonės elgiasi skirtingai. Vieni gali turėti konkrečių tikslų, kiti norėti kuo geriau įsigilinti ir atilikti užduotį, tretį paprasčiausiai gali prisijungti ir būti pasyvūs, tiesiog stebėti vykstančią situaciją. (Ha&James, 1998).

E-komunikaciją sunkinantys ir lengvinantys veiksniai. Vienas iš komunikacijos virtualioje aplinkoje ypatumų, kuris turi įtakos bendravimo kokybei ir kurio nėra bendraujant gyvai – *techniniai trikdžiai*. Jeigu studentai negauna laukto atsakymo, atsiranda pagrindas dvejonėms - ar tai techninė, ar tarpasmeninė problema. Dar vienas iš galinčių kilti klausimų – ar dėstytojas mato tą patį tekstą, kaip studentas, ar paveikslėliai, šriftai ir spalvos neišsikraipė siunčiant ir dekoduojant pranešimą. Bendravimą e-studijose palengvina įvairių priemonių, suteikiančių tekstui gyvumo naudojimas. Pavyzdžiui, galima naudoti:

- emocijas reiškiančius ženklus (šypsėles, mirksiukus, nutylėjimus ir pan.);
- akcentuoti atskirus žodžius (rašant juos didžiosiomis raidėmis, paryškinant, kitu šriftu ir pan.);
- pauzes, išreikštas daugtaškiais;
- žodelius, išreiškiančius tam tikrą būseną (pavyzdžiui, OK ir pan.);

- šauktukus (norint pabrėžti tam tikrą teksto dalį ar sakinį);
- ekspresiją išreiškiančius akronimus. [2]

Naudojant šias priemones svarbu nepamiršti, jog visada išlieka tam tikras pavojus dėl jų nevienodo traktavimo. Taip pat skirtingi žmonės skirtingai vertina tokių priemonių naudojimą tekste. Kuomet žmonės ilgai bendrauja, jie gali susikurti tik jiems būdingus ženklus, reiškiančius tam tikras emocijas. Reikėtų skatinti tokią komunikaciją, kadangi e-studijose ryškus neverbalinės komunikacijos trūkumas - emocijų, jausmų išraiška. Simboliai, išreiškiantys emocijas, padeda sukurti palankią bendravimo atmosferą tiek tarp studentų, tiek tarp studentų ir dėstytojo. Aukšta dėstytojo bendravimo kultūra, pasitikėjimas studentais didina studentų motyvaciją ir skatina juos veikti.

Taigi e-studijose egzistuoja tikrai daug komunikacijos priemonių ir galimybių bendrauti. Tačiau nebelieka tiesioginio keitimosi informacija, neverbalinių elementų - bendravimo kūno kalba, gestais, galų gale nebelieka jausmų ir emocijų. To neįmanoma perduoti nuotoliniu būdu, panaudojant IKT teikiamas galimybes. Dėl šios priežasties siūloma komunikuojant elektronine rašytine forma, naudoti simbolius, išreiškiančius emocijas. Profesorė V. Dagiienė pastebi, kad nyksta ir vieniems iš kitų mokymasis. Autorės nuomone, e-studijos nesuteikia galimybės klausyti ir diskutuoti tarpusavyje taip, kaip tradiciniame mokymesi. [17]. Pokalbių kambariai, video konferencijos tokią galimybę suteikia, tačiau problema išlieka - ar e-mokymuisi tapus itin populiariam žmonės mokės bendrauti ir diskutuoti tiesiogiai, turint omenyje, kad viso to mokoma švietimo įstaigose. Kadangi tradicinės studijų formos pagrįstos realiomis sąveikomis (bendravimu ir bendradarbiavimu), švietimo institucijose organizuojant e-studijas mišrus nuotolinio mokymo modelis tampa vis populiariesnis. Siekiant e-komunikaciją priartinti prie tradicinės rekomenduojama vartoti simbolius, išreiškiančius emocijas. Taigi akivaizdu, kad komunikacija e-studijose tampa jungtimi visų sričių, kurios vienaip ar kitaip gali daryti įtaką studentų pasirinkimams ir efektyviam jų mokymuisi.

3. LIETUVOS IR ANGLIJOS STUDENTŲ BEI DĖSTYTOJŲ KOMUNIKACIJOS YPATUMAI ELEKTRONINĖSE STUDIJOSE: TYRIMAS

3.1. Tyrimo metodologija

Tyrimo objektas – komunikacija e-studijose

Tyrimo tikslas – išsiaiškinti Lietuvos ir Anglijos studentų bei dėstytojų komunikacijos ypatumus e-studijose.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išsiaiškinti e-studijų įteisinimą Lietuvos ir Anglijos švietimo sistemose.
2. Ištirti Lietuvos ir Anglijos studentų paramos sistemą e-studijose.
3. Ištirti Lietuvos ir Anglijos studentų bei dėstytojų požiūrį į mokymosi aplinką formuojančias sąlygas.
4. Ištirti Lietuvos ir Anglijos studentų bei dėstytojų požiūrį į e-studijose naudojamą virtualią mokymosi aplinką.
5. Išanalizuoti Lietuvos ir Anglijos studentų e-studijose naudojamas komunikacijos priemones.
6. Išanalizuoti Lietuvos ir Anglijos dėstytojų e-studijose naudojamas komunikacijos priemones.
7. Išskirti Lietuvos ir Anglijos studentų bei dėstytojų komunikacijos e-studijose panašumus ir skirtumus.

Tyrimo metodas. Kokybinė dokumentų analizė ir kokybinis interviu.

Atranka.

Dokumentų atranka. Siekiant išsiaiškinti e-studijų organizavimą, situaciją ir vietą Lietuvos ir Anglijos valstybių bei aukštojo mokslo institucijų studijų sistemoje analizuojami moksliniai šaltiniai, tiriama teisiniai dokumentai, apžvelgiami aukštojo mokslo institucijų vidaus dokumentai (statutai, nuostatai, internetinės svetainės) ir kiti, su e-studijų organizavimu susiję dokumentai bei įstaigos.

Respondentų atranka. Tyrimui buvo pasirinkti elektroninių studijų studentai ir dėstytojai Lietuvoje ir Anglijoje. Lietuvoje apklausti Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultete elektroniniu būdu studijuojantys „Informacijos paieškos sistemų teorija“ kursą studentai ir giluminis interviu atliktas su kurso dėstytoju doc.dr. Povilu Abariumi. Anglijoje buvo apklausiami Mančesterio universiteto Verslo

mokyklos (The University of Manchester Business School)'' finansų programos elektroninių studijų studentai, kurie mokosi statistikos dalyką. Anglijos studentams interviu klausimus padėjo išplatinti Mančesterio universiteto Verslo mokyklos e-studijų vyresnioji programų koordinatorė Caroline Dickinson.

Imtis. Klausimai buvo išsiųsti visam „Informacijos paieškos sistemų teorijos“ kursui. Pagal doc.dr. Abariau nurodytus duomenis, kursą lanko 31 studentas. Atsakymus pateikė – 12 studentų ir dėstytojas. Anglijoje statistikos kursą pasirinkę 25 studentai, atsakymus pateikė – 7 studentai ir dėstytojas.

Trukmė. Tyrimas buvo atliekas gegužės 1 – 7 dienomis.

Tyrimo klausimai pateikti darbo prieduose Nr. 3 ir 4.

3.2. Elektroninės studijos Lietuvoje ir Anglijoje: dokumentų analizė

Lietuvos situacija. Kaip teigiama „Nuotolinių studijų kokybės vertinimo Lietuvoje ir užsienio aukštosiose mokyklose analizės“ ataskaitoje [45], bendro valstybės elektroninio mokymosi sistemą ir studijų tvarką reglamentuojančio, įstatymo nėra, tačiau yra atskiri nuotolinio mokymosi sistemos struktūrą ir jos veikimo principus aprašantys principai, kurie minimi LR švietimo įstatyme, taip pat kituose, atitinkamą LR švietimo sistemos sritį reglamentuojančiuose, įstatymuose.

LR aukštojo mokslo įstatymo (2000m.) 43 straipsnyje (apibrėžiančiame *tęstinį mokymąsi*) buvo teigiama, kad visuomenės ir ūkio poreikiams tenkinti aukštoji mokykla gali organizuoti studijas asmeniui perkvalifikuoti, jo kvalifikacijai kelti, profesiniams įgūdžiams tobulinti. Šios studijos vykdomos pagal nuosekliųjų arba nenuosekliųjų studijų programas aukštosios mokyklos nustatytais sąlygomis. Tęstinių studijų rezultatai gali būti aukštosios mokyklos nustatyta tvarka įvertinami kreditais. Asmeniui, surinkusiam pagal atitinkamą studijų programą reikiamą kreditų skaičių, gali būti Vyriausybės nustatyta tvarka pripažįstamas *aukštasis išsilavinimas* ir suteikiama *kvalifikacija*. [36] Naujausioje (2009 m.) įstatymo versijoje nebeliko jokios informacijos apie tęstinio mokymosi galimybes. **LR mokslo ir studijų įstatyme (2009m.)** teigiama, kad aukštojo mokslo uždavinys – ugdyti išsilavinusią, mokslui ir *naujausioms technologijoms* bei kultūros vertybėms imlią asmenybę ir visuomenę, kurti, kaupti ir skleisti mokslo žinias bei kultūros vertybes, įtvirtinti nacionalinės kultūros savitumą. Įstatymo 47 straipsnyje yra teigiama, kad aukštosiose mokyklose yra organizuojamos dviejų tipų studijos: *nuosekliosios ir iššestinės*. Konkretios nuosekliųjų studijų krypties formas, dėstomus dalykus ir jų santykį nustato atitinkamos studijų krypties reglamentas. [37]

Apžvelgus šiuos teisės aktus, būtų galima daryti išvadą, jog aukštojo mokslo įstatymo atnaujinime ne tik neatsirado įrašų apie nuotolines studijas, bet ir nebeliko teiginių apie tęstinį mokymą(si). Tokie pakeitimas parodo, jog neatsižvelgiant į užsienio šalių patirtį, šiuo metu Lietuvos

švietimo sistemoje nėra vietos nuotolinėms studijoms. Tęstinio mokymo, kaip vieno iš būdų realizuoti e-mokymo(si) formą, panaikinimas leidžia manyti, kad šalies lygmenyje tai nėra svarbi mokymo(si) forma ir neverta investicijų bei plėtros. Tačiau visai nauja (2010 m.) „Lietuvos virtualaus universiteto 2007-2012 m. programos“ (LVU) redakcija įrodo, kad vis dėlto politiniame lygmenyje dėmesys e-studijoms yra. Pagrindiniai LVU programoje išskiriami uždaviniai yra: skatinti e-mokymosi procesus virtualioje erdvėje; plėtoti Lietuvos e-mokymosi infrastruktūrą; plėtoti integruotą Lietuvos mokslo ir studijų informacinę erdvę; plėtoti Lietuvos mokslo ir studijų planavimo, valdymo ir savitarnos infrastruktūrą. [26]

Programa siekiama vystyti studijas virtualioje erdvėje.

Verta pažymėti, kad vienintelis Lietuvoje galiojantis įstatymas, kuriame kaip neformaliojo neakivaizdinio švietimo alternatyva yra įvardintas ir nuotolinis švietimas yra *LR Neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymas. (1998 m.)*, kuriame reglamentuojama neformaliojo suaugusiųjų švietimo sistema, nustatoma jos sandara, veiklos ir valdymo pagrindai. Įstatymo tikslas – suteikti teises garantijas neformaliojo suaugusiųjų švietimo dalyviams, vykdytojams ir socialiniams partneriams, padėti įgyvendinti įgimtą žmogaus teisę visą gyvenimą ugdyti savo asmenybę, laiduoti asmeniui galimybę įgyti žinių ir gebėjimų, kurių jam reikia kaip demokratinės visuomenės piliečiui ir tam tikros profesijos specialistui, prisidėti prie kūrybingo ir prasmingo laisvalaikio. Įstatymo 4 straipsnyje yra teigiama, kad neformalusis suaugusiųjų švietimas, be asmens bendrosios kultūros ugdymo, apima ir profesinei veiklai reikalingų žinių įgijimą ir gebėjimų lavinimą bei tobulinimą, o 5 straipsnyje kaip viena iš neformaliojo suaugusiųjų švietimo formų yra įvardijamas *ir neakivaizdinis (nuotolinis) švietimas*. [38]

LR Neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatyme nuotolinio mokymo formos įvardijimas parodo, kad suaugusiųjų švietime pripažįstama ir gana seniai, nuo distancinio mokymo kūrimosi Lietuvoje pačios pradžios, naudojamas elektroninis mokymasis. Nuotolinės formos naudojimas suteikia patogumo laiko ir vietos prasme, o tai ypač aktualu suaugusiems. Galima daryti prielaidą, kad nuotolinės formos naudojimo pradžia suaugusiųjų moksle, kvalifikacijos kėlime ir kituose mokymuose galėjo būti paskata plėtoti e-studijas aukštosiose mokyklose.

Remiantis LR mokslo ir studijų įstatymo (2009m.) 7 straipsniu „Aukštųjų mokyklų autonomija ir atskaitomybė“, kuriame teigiama, kad „aukštoji mokykla turi teisę nustatyti studijų tvarką <...> bei pasirinkti studijų kryptis ir formas“ akivaizdu, jog universitetams suteikiama didesnė laisvė pasirinkti studijų formas. Dėl aukštosioms mokykloms suteikiamos autonomijos toliau darbe analizuojama

e-studijų situacija didžiosiose Lietuvos aukštosiose mokyklose - apžvelgiami vidaus universitetų dokumentai, reglamentuojantys ar aprašantys e-studijas.

Kauno technologijos universiteto (KTU) statute (2010) nuotolinės studijos nėra minimos. 187 punktą pakartoja LR aukštojo mokslo įstatymo teiginį, kad universitete studijos yra nuolatinės ir iššęstinės formų; 89 punkte rašoma, kad KTU plėtoja *tęstinį mokymąsi*, o 190 patvirtina - specialistams perkvalifikuoti, jų kvalifikacijai palaikyti ir tobulinti universitete organizuojamas *tęstinis mokymasis*. [30] Tačiau tęstinis mokymas, nesiejamas vien su e-studijų būdais, jis gali vykti ir tradicine mokymosi forma.

Tačiau universitete veikia „E. mokymosi technologijų centras“, kurio internetiniame puslapyje yra talpinama informacija, apie galimas nuotolines studijų programas KTU. Formuojasi išvada, kad Kauno technologijos universiteto naujai patvirtintame statute nėra informacijos apie e-studijų galimybes, tačiau KTU „E. mokymosi technologijų centro“ informaciniame tinklapyje, skiltyje „mokymasis“, galima rasti studijų programas ir tvarkaraščius. [29]

Vytauto Didžiojo universiteto (VDU) statute (2010) nei nuotolinis, nei tęstinis mokymas nėra minimi. 129 punkte teigiama, jog laipsnį suteikiančios studijos yra nuolatinės ir iššęstinės formų. [67]

Universitete yra „Distancinio mokymo centras“, kuris siekia vykdyti efektyvią ir darnią e- studijų plėtrą universitete, remiantis Lietuvos švietimo strateginiais tikslais ir Lietuvos nuotolinio bei e-mokymosi tinklo plėtros uždaviniais. Tinklapyje pateikiama informacija apie skirtingų VDU fakultetų teikiamus tam tikrus studijų dalykus nuotoliniu būdu. [66]

Vilniaus universiteto (VU) statute nėra reglamentuojamos nuotolinės studijos, tačiau universiteto nuostatų 4.4.1. punkte rašoma “Studijų būdai yra auditorinis darbas, savarankiškas darbas ir praktika. Studijos gali būti organizuojamos ir *nuotoliniu būdu*“. [65]

Universitete veikia „Elektroninių studijų ir egzaminavimo centras“ (ESEC), įkurtas 2010 m. ESEC siekia sudaryti sąlygas IKT naudojimui studijoms universitete modernizuoti bei studijų paslaugų kokybei kelti. Internetiniame ESEC tinklapyje yra pateikiamas elektroniniu būdu teikiamų kursų katalogas, tačiau pasižiūrėti ar kursas realiai naudojamas gali tik VU studentai, turintys galimybę prisijungti prie nuotolinės aplinkos. Bet kokiam kitam asmeniui, besidominčiam nuotolinėmis studijomis VU, ši informacija yra neprieinama. Bendros informacijos apie e-studijas taip pat nedaug, neaprašoma kaip vyksta studijos, koku būdu registruotis ir pan. [64]

Vilniaus Gedimino technikos universitetas (VGTU) statute nepamėžymi nuotolinių ar elektroninių studijų. Kaip vienas iš uždavinių VGTU tikslam įgyvendinti, minimas šis „sudaryti tinkamas sąlygas asmenims įgyti aukštąjį universitetinį išsilavinimą ir organizuoti specialistų *tęstinį mokymąsi*, jų įgytos kvalifikacijos tobulinimą bei jų perkvalifikavimą“. [62]

Nuotolinių studijų centras (NSC) yra Vilniaus Gedimino technikos universiteto padalinys, įsteigtas 2001 m. siekiant populiarinti nuotolines studijas VGTU, didinti jų efektyvumą ir kokybę. Pagrindinis nuotolinių studijų centro uždavinys – būti nuotolinių studijų metodų taikymo studijų procese propaguotoju ir rėmėju. Informacinėms technologijoms sparčiai skverbiantis į mokymo ir studijų procesus įgyvendinamos naujos ir pažangios galimybės. Jau nuo 1999 m. VGTU suteikiama galimybė studijuoti elektroniniu būdu naudojant kompiuterines technologijas. Šios technologijos suteikia daug pranašumų: skiriama daugiau dėmesio studijų medžiagai rengti, naudojamos naujos informacijos pateikimo priemonės, mokymas ir studijos vyksta priimtiniu laiku ir priimtinoje vietoje, naudojamos įvairios pagalbinės priemonės. NSC, bendradarbiaudamas su fakultetais, siūlo įvairius mokymus, kursus bei studijų programas, kurias galima studijuoti nuotoliniu būdu. [61]

Mykolo Romerio universiteto (MRU), kaip ir daugelio kitų minėtų, statute jokios informacijos apie elektroninį mokymąsi nėra. Tačiau MRU tinklapyje sukurtas atskiras skyrelis „Elektroninių studijų grupė“. Čia aiškiai ir nuosekliai pateikiama informacija apie visą e-studijų procesą ir galimybes MRU. Sistemingai išdėstyta informacija – kaip registruotis, kokia studijų ir mokėjimo tvarkos, aprašoma nuotolinė studijų aplinka. [63]

Klaipėdos universitete (KU) statute išskiriama 10 punktas „plėtoti tęstinių ir nuotolinių studijų tinklą. [64] KU, kaip universiteto savarankiškas padalinys, veikia Nuotolinio mokymo(si) centras (NMC), kurio pagrindinis tikslas yra teikti KU studijų ir mokslo padaliniams kokybišką su e-studijomis susijusią technologinę ir metodinę paramą, pagrįstą technologiškai moderniais mokymo metodais. NMC keletas uždavinių yra komunikacinio pobūdžio: „Dalyvauti mokslinėse konferencijose (tarptautinėse ir respublikinėse), mokslinės veiklos rezultatus publikuoti mokslo leidiniuose, diegti juos studijų procese; Kaupti ir viešai skelbti informaciją apie nuotolinį mokymą, nuotolinių studijų kursus ir programas, renginius, leidinius bei projektus (programas). Skleisti informaciją ir patirtį Universitete ir visuomenėje apie NMC veiklą ir pasiektus rezultatus.“ [31]

Vilniaus pedagoginio universiteto (VPU) statute (2000m.) pažymima, jog studijos gali būti dieninės, vakarinės, neakivaizdinės, *atvirosios*, *nuotolinės*, intensyviosios ir kitos. Taip pat minima *tęstinio* mokymosi galimybė. [63] VPU neturi atskiro e-studijų centro ar padalinio, kaip kiti universitetai, internetinėje svetainėje, skiltyje „nuotolinės studijos,“ nurodomas VPU bendradarbiavimas su e-studijas plėtojančiomis asociacijomis Lietuvoje, pažymimas dalyvavimas skirtinguose e-mokymo(si) tematika rengiamuose projektuose. Apie e-studijų galimybes pačiame universitete informacijos nėra.

Lietuvoje veikia ir daugiau e-studijas plėtojančių ir apie jas informaciją teikiančių dokumentų bei institucijų. Viena iš jų - Lietuvos nuotolinio mokymo tinklas (*LieDM*). Šiuo metu tinklas vystomas

pagal programą „Lietuvos virtualus universitetas (2007-2012)“ (LVU). Programą sudaro keturi pagrindiniai tarpusavyje glaudžiai susiję uždaviniai – E-mokymosi procesų virtualioje erdvėje skatinimo uždavinys (EMSaS), Lietuvos e-mokymosi infrastruktūros plėtros uždavinys (LieDM), Lietuvos mokslo ir studijų integruotos informacinės erdvės plėtros uždavinys (LABT), Lietuvos mokslo ir studijų planavimo, valdymo ir savitarnos infrastruktūros plėtros uždavinys (LieMSIS). [35]

LR švietimo ministro G. Steponavičiaus 2010 m. patvirtintame įsakyme dėl „Lietuvos virtualaus universiteto 2007-2012 metų programos pakeitimo“ pagrindinis nurodytas LVU programos tikslas – panaudojant sukaupią patirtį bei sukurtą informacinių technologijų infrastruktūrą sudaryti sąlygas ir padėti Programos dalyviams, veikiant pagal tinklinį modelį, vykdyti ir plėsti savo veiklą virtualioje erdvėje, teikiant aukštojo mokslo ir kitas švietimo paslaugas Lietuvos gyventojams ir konkuruojant pasaulio rinkose. Programoje keli punktai apibūdina informacijos sklaidą: „18.1. *skleisti informaciją* apie Programos ir jos atskirų uždavinių galimybes, dalyvauti ir *rengti konferencijas*; 18.2. Programos *portale teikti informaciją* apie Programos vykdymą bei mokslo pasiekimus pasaulyje e- mokymosi srityje.“ [26]

Nors dar nėra vieningai suprantamos nuotolinio švietimo plėtros politikos ir atskiro nuotolinio mokymąsi reglamentuojančio įstatymo (ar atskiros jam skirtos bendresnio įstatymo dalies), svarbu pažymėti, kad Lietuvoje yra kitų programų, apimančių elektroninį mokymąsi ir jo plėtrą.

1995–1999 m. įgyvendinant PHARE daugiašalę nuotolinio švietimo programą Lietuvoje buvo pradėta šiuolaikinio nuotolinio mokymosi plėtra. 1998 m. pradėtas įgyvendinti valstybinio masto projektas „Distancinio mokymo vystymas Lietuvoje (LieDM)“. Šio projekto rezultate buvo įsteigti du nuotolinių studijų centrai – Kauno technologijos universitete ir Vilniaus universitete. Vykdamas PHARE projektą 79-PHARE-LI-PAO parengta studija „Nuotolinis švietimas Lietuvoje“ ir „Lietuvos nuotolinio mokymosi tinklo plėtros nacionalinė strategija“. Vykdamas ITMiS programą išleista monografija „Lietuvos virtualus universitetas“. Šiuose dokumentuose atlikta esamų virtualių universitetų apžvalga, rekomenduota Lietuvai pasirinkti tinklinį virtualaus universiteto modelį kaip geriau išnaudojantį esamų mokslo ir studijų institucijų potencialą. Įgyvendinant valstybės investicijų programas „Distancinio mokymo vystymas Lietuvoje (LieDM projektas, 1998 m.)“ ir „Distancinio mokymo plėtra Lietuvoje (LieDM-2 projektas, 1999-2000 m.)“, „Informacinės technologijos mokslui ir studijoms (ITMiS)“ programą (toliau – ITMiS) bei Europos Sąjungos struktūrinių fondų projektą „Informacinėmis ir komunikacinėmis technologijomis grįsto nuotolinio mokymosi tinklo plėtra Lietuvoje“ sukurtas ir plėtojamas Lietuvos nuotolinio mokymosi tinklas LieDM, jungiantis 60 institucijų, kuriose veikia 78 vaizdo konferencijų centrai ir klasės. Tinkle per metus įvyksta per 600 vaizdo konferencijų, užregistruoti 729 nuotolinio mokymosi kursai, kuriuos rinkosi per 41 tūkst. klausytojų. Elektroninio

mokymosi metodikos vis plačiau naudojamos tradicinėse studijose. Nuotoliniu būdu jau pradėtos teikti 9 antrosios pakopos studijų programos, kuriose studijuoja 546 studentai. Visa tai sudaro prielaidas spartesniam mokymosi proceso kėlimui į virtualią terpę. Vykdam ES Bendrosios programos projektą „iCamp – Novatoriška, viską apimanti, interaktyvi, tarpkultūrinė mokymosi aplinka“ sukurtos priemonės, leidžiančios integruoti įvairias mokymosi valdymo sistemas, turinio kūrimo ir saugojimo talpyklas bei bendravimo ir bendradarbiavimo įrankius, sudarant prielaidas švietimo įstaigoms pačioms lanksčiai diegti į besimokančiųjų poreikius orientuotas mokymosi aplinkas. Įgyvendintas ES struktūrinių fondų projektas „Lietuvos nuotolinio mokymosi sistemos veiklumo integralus ugdymas“ didina nuotolinio mokymosi žmogiškuosius pajėgumus, o tai svarbu plėtojant e- mokymąsi Lietuvoje. Dažniausiai Lietuvoje elektroninės studijos realizuojamos Moodle, Learning Space, WebCT, FirstClass, Atutor virtualiomis mokymosi terpėmis. [26]

Atlikta analizė leidžia teigti, kad šiuo metu Lietuvoje yra sudarytos sąlygos institucijoms, veikiančioms pagal tinklinį modelį vykdyti ir plėtoti veiklas teikiant aukštojo mokslo ir susijusiais paslaugas virtualioje erdvėje.

Išanalizavus LR teisės aktus, susijusius su švietimu Lietuvoje, ir didžiųjų šalies universitetų dokumentus bei internetines svetaines galima teigti, jog Lietuvoje neteikiama pakankamai dėmesio nuotolinėms (elektroninėms) studijoms teisiniu lygmeniu. Yra patvirtintos kelios tiesiogiai su nuotolinio švietimo plėtra susijusios valstybinės programos, tačiau nėra aiškiai apibrėžtos e-mokymąsi reglamentuojančios teisinės bazės. Mokslo ir studijų įstatyme apie nuotolinį mokymąsi tiesiogiai nėra užsimenama, todėl dėl aiškaus reglamentavimo stokos e-mokymosi programos nėra įtraukiamos ir į aukštojo mokslo studijų programų registrą. Atsiranda pagrindas problemai – kaip asmenims, norintiems mokytis nuotoliniu būdu sužinoti apie egzistuojančias e-studijų programas, jei tokia informacija nėra skelbiama universitetų studijų programų sąrašuose? Vienintelis LR galiojantis įstatymas, kuriame kaip neformaliojo neakivaizdinio švietimo alternatyva yra įvardytas ir nuotolinis švietimas, yra LR neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymas.

Svarbu pabrėžti ir tai, kad Lietuvoje jokiuose dokumentuose nėra akcentuojama parama studentams. Nėra plačiai skelbiama apie dėstytojo, studijų kuratoriaus, ar pačios institucijos atsakomybes ir išpareigojimus studijuojančiajam, t.y. neatskleidžiama komunikacijos svarba, kuri, kaip rodo teorinėje dalyje analizuoti moksliniai šaltiniai, atlieka reikšmingą vaidmenį e-studijų procese. Informacijos trūkumas formuoja nepasitikėjimą, nedidelė tikimybė, jog studentas nežinodamas, ko tikėtis rinksis e-studijų formą. Nėra informacijos apie studijų medžiagos pateikimą studentams, tokiu atveju studentas negali įvertinti kiek ir prie kokių šaltinių turės prieigą. Aiškiai neapibrėžiamas dėstytojo, kaip pagrindinio paramos ir pagalbos teikėjo studijų metu, vaidmuo. Pasakymas „studijų

metu turėsite galimybę konsultuotis su kurso dėstytoju“ ir panašūs tikslumo nesuteikia. Taigi egzistuoja daugybė informacijos spragų, kurios gali daryti įtaką studentų pasirinkimui. Studentas, kaip pagrindinis studijų subjektas, nėra įvertinimas. Vienas pagrindinių e-studijų efektyvumo veiksnių – sąveika tarp studento ir dėstytojo. Tik nuolatinio bendravimo dėka galima tikėtis kokybiško mokymosi. Tačiau dokumentų analizė rodo, kad Lietuvoje komunikacija studentui ir su juo nėra sureikšminama. Apsiribojama „sausos“ informacijos sklaida universitetų internetinėse svetainėse. Tačiau ir ten pateikiama informacija neesminė. Daugiausia minima e-studijų plėtra ir propagavimas, įvardijami tikslai ir uždaviniai, kaip to siekiama, tačiau tai formalumai, menkai atitinkantys realią situaciją. Kita minima viešinimo forma - konferencijos, seminarai, tačiau jie taip pat akcentuoja e-studijų esamą situaciją, plėtros galimybes ir universitetų bei kitų įstaigų siekius, tačiau apie informacijos visuomenei skleidimą, apie komunikacijos būdus ir paramos priemones studentui kalbama mažai arba visai nekalbama.

Didžiosios Britanijos (Anglijoje) situacija. Didžiosios Britanijos elektroninių studijų diegimas ir plėtra, kaip ir Lietuvoje, valstybiniais teisės aktais nereglamentuojami. Čia universitetams suteikta visiška autonomija pasirenkant mokymo būdus, tad jie parenkami vadovaujantis universitetų strateginiais interesais. Valstybės mastu kontroliuojama tikrai e-studijų kokybė, finansavimas ir aukštosioms mokykloms skiriamų valstybės lėšų panaudojimas. Nuo 1992 m. visų aukštojo mokslo institucijų veiklą finansuoja ir kontroliuoja viena įstaiga – Anglijos aukštojo mokslo finansavimo taryba (angl. *Higher Education Funding Council for England (HEFCE)*). Viso universitetinio mokymo, apimant ir nuotolinį mokymą, kokybės kontrolės procesus administruoja šios tarybos įsteigta nepriklausoma Aukštojo mokslo kokybės kontrolės agentūra (angl. *Quality Assurance Agency for Higher Education (QAA)*). Universitetams nuotolinio mokymosi standartus ir kitus jų veiklą reglamentuojančius dokumentus taip pat rengia QAA. Išsamūs reikalavimai atskiriems nuotolinio mokymosi sistemų komponentams ir paties mokymo proceso organizavimui pateikiami Atvirojo ir nuotolinio mokymosi kokybės tarybos (angl. *Open and Distance Learning Quality Council (ODL QC)*) standartuose. Didesnis dėmesys įvairiems nuotolinio mokymosi sistemų komponentams skiriamas neformalaus švietimo ir profesinio mokymo sistemose, kur vadovaujamosi Europos kokybės vadybos fondo (angl. *European Foundation for Quality Management*) parengtu „Sėkmingo verslo modeliu“ (angl. *Business Excellence Model*), atspindinčiu mokymo rinkos poreikius. Nors tai labiau taikoma neformaliojo švietimo kursams, jų laikomasi kuriant ir universitetinius nuotolinio mokymosi modulius.

[45]

Didžiojoje Britanijoje e-studijos turi senas tradicijas ir šalies mokslo sistemoje atlieka svarbų vaidmenį. E-studijos naudojamos ir pritraukiant į aukštąsias Anglijos mokyklas užsienio šalių

studentus. Palankias sąlygas tokiam pritraukimui sudaro aukštas Anglijos senųjų universitetų prestižas ir anglų kalbos populiarumas užsienio šalyse. Aukštojo mokslo sistemoje skiriami tiksliai nuosekliųjų (*angl. full time*) ir nenuosekliųjų studijų (*angl. part time*) studentai, tačiau anglų vyriausybės apie Anglijos švietimo sistemą teikiamoje informacijoje pažymima, kad daug universitetų siūlo ir e-studijų programas. Studijų prašymai gali būti užpildomi Universitetuose, internetinėse svetainėse patalpintose formose arba užpildžius ranka, forma siunčiama elektroniniu paštu. [45, 59]

QAA parengtose elektroninio mokymosi kokybės kontrolės gairėse išsamiai apibrėžiami pagrindiniai e-mokymosi paramos sistemų komponentai:

- *Studijų aprūpinimui skirtos medžiagos* komponentas apima visus mokymosi išteklius, kuriuos pateikia studentams mokymo institucija. Tokia medžiaga gali būti labai įvairi: spausdinti tekstai, vaizdo ir garso įrašai, studentams perduodami specialūs praktinių įgūdžių vystymo priemonių komplektai. Medžiagos turinys ir jos perdavimo studentams būdai griežtai neregamentuojami. Tai gali būti tiek mokymo programos ir jos privalomų rezultatų aprašymai, tiek struktūrizuoti ir parengti savarankiškomis studijoms kompleksiniai multimedijos priemonių rinkiniai. Medžiaga gali būti pateikiama internete, siunčiama paštu, perduodama pačioje mokymo įstaigoje arba tiksliai nurodoma, kur ją galima įsigyti.
- *Vizituojančių dėstytojų komponentas* numato periodinį mokymo paslaugas teikiančios institucijos dėstytojų atvykimą į studentų gyvenamąsias vietas. Tokie vizitai organizuojami siekiant: intensyviai perteikti mokymo medžiagą, vykdyti periodines konsultacijas, teikti metodinę pagalbą studijų organizavimo klausimais, egzaminuoti ir pan.
- *Paramos studentams jų mokymosi vietoje* komponentas numato specialias studentų paramos struktūras (paramos punktus) arba jų gyvenamojoje vietoje dirbančius agentus, kurie padeda spręsti administravimo, mokymo ir studentų kuravimo klausimus.
- *Nepriklausomos nuo mokinių paramos priemonės* formuojamos nepriklausomai nuo studentų gyvenamosios vietos. Jas organizuoja ir naudoja mokymo institucijos paskirtas kuratorius. Tokiai paramai gali būti naudojamos pačios įvairiausios ryšio priemonės: tradicinis paštas, spausdintos, garso ir vaizdo medžiagos siuntimas, telefono ryšys, elektroninis paštas, interneto konferencijos ir skelbimų lentos. Šios priemonės parengiamos atskiriems mokymo programos komponentams arba gali turėti platesnę paskirtį. [45, 58]

Anglijos universitetuose labai akcentuojama ir komunikuojama apie paramą e-studijų studentams. Dedamos didelės pastangos siekiant sukurti palankias mokymosi sąlygas. ODLQC standarte akcentuojamas dėstytojo (kuratoriaus) vaidmuo. Jei atskiro modulio mokymo medžiagą galima išmokyti be kuratoriaus paramos ir jos nėra, tai aiškiai privalo būti nurodyta informacinėje modulio medžiagoje. Universitetai išipareigoja teikti aiškiai ir išsamiai informaciją apie mokymo

programos pobūdį ir siekius, sąsają tarp jų laimėjimų ir įvertinimo, akademinę pažangą ir kreditų kaupimą, nuotolinio mokymosi sistemos savybes ir kaip studentas turi bendrauti su ja. Pateikiama informacija turi būti perduodama studentams taip, kad leistų jiems daryti pagrįstus sprendimus apie įgytas žinias ir reguliuoti savo pažangą, atsižvelgiant į savo viltis ir laimėjimus. QAA gairių skyriuje „Komunikavimas su studentais ir duomenys apie juos“ išsamiai aprašoma, kokios informacijos reikia tiek registruotiems, tiek potencialiems studentams ir kaip šią informaciją reikėtų pateikti. Tokia informacija galėtų apimti: [45]

- nuostatus apie institucijos atsakomybę studentų atžvilgiu ir studentų teises bei pareigas e-mokymosi sistemos atžvilgiu;
- aiškia informaciją apie numatytų studijų rezultatų (angl. *awards*) pobūdį ir kaip tai atsispindės pažymėjimuose apie sėkmingą mokymo programos įvykdymą;
- informaciją apie priėmimo į studijų programą reikalavimus ir institucijos naudojamus priėmimo kriterijus;
- informaciją apie mokymo programų ir jų modulių turinį;
- informaciją apie nuotolinio mokymosi sistemos savybes;
- informaciją apie įvertinimo metodus ir reikalavimus bei tam naudojamą procedūras;
- tvarkaraščius, kurie apimtų visų užduočių atlikimo terminus ir nurodytų terminų nesilaikymo pasekmes;
- informaciją apie komunikavimo priemones, kurios gali būti naudojamos su visais nuotolinio mokymosi sistemos dalyviais;
- informaciją apie mokesčius už mokslą, kada juos reikia mokėti ir kaip institucija informuoja apie mokesčių gavimą;
- informaciją apie mokymo programos įvykdyti reikalingas laiko sąnaudas;
- informaciją apie akademinio ir administravimo personalo vaidmenį, susijusį su studijų programomis;
- informaciją apie studentų teises gauti paramą jų gyvenamoje vietoje ir visas tiesioginio ryšio su institucija ir jos personalu galimybes;
- informaciją apie operatyvaus grįžtamojo ryšio informacijos studentams apie jų pažangą pateikimo priemones;
- informaciją apie mokymo išteklius ir paramos priemones;
- informaciją apie studentų diskusijų organizavimo priemones ir studijų kokybės kontrolės politiką bei tam naudojamą priemones;

- informaciją apie skundų, apeliacijų ir kitokių pareiškimų procedūras, suteikiant galimybę studentams kreiptis tiesiogiai į mokymo paslaugas teikiančią instituciją;
- informaciją apie tai, kaip institucija užtikrina grįžtamojo ryšio ir jo rezultatų peržiūros patikimumą, įvertina ir reaguoja į studentų pastabas ir atradimus. [45]

Studentui, priimamam į mokymo programą (modulį), turi būti pateikiama išsami informacija apie programą ir visas mokymosi sąlygas. Tokia informacija, gali būti pateikiama asmeniniame pokalbyje. Tokia informacija turi apibūdinti:[58]

- programos trukmę;
- apytikslį valandų skaičių programai išmokti;
- apytikslį laikotarpį tarp priėmimo ir užbaigimo;
- kokie programos užbaigimo terminų ribojimai, jei yra;
- mokymo medžiagos pateikimo tvarkaraščius nurodant, ar tai yra susiję su mokėjimo už mokslą terminais;
- viso mokesčio už programą sumą;
- išlaidų mokslui įvertinimą, apimant mokesťi už mokslą, pagalbinės medžiagos kainą, kelionės ir apsigyvenimo išlaidas ir egzaminavimo mokesčius;
- mokėjimo už mokslą tvarkaraštį;
- teikėjo mokesčių gražinimo politiką;
- kuratorių, konsultantų ir kitokios pagalbos galimybes bei apimtį;
- profesinio vadovavimo galimybes ir apimtį;
- mokymo medžiagos pateikimo ir komunikavimo priemonės (telefonas, paštas, faksas ar internetas);
- studijoms namuose reikalingą įrangą (kompiuteris, vaizdo grotuvai ir pan.);
- visų tiesioginio mokymo elementų tvarkaraštį ir trukmes;
- programos tikslą ir numatomus rezultatus;
- pradinis kvalifikacinius reikalavimus;
- informaciją apie studentui išduodamo pažymėjimo pripažinimą. [58]

Rekomenduojama, kad minimalūs reikalavimai kiekvienai studijų programai būtų išspausdinti. Reikėtų įvertinti tai, kad potencialūs studentai gali bijoti atsakomybės už savo poreikių ir galimybių įvertinimą. Todėl rekomenduojama šias problemas aptarti su jais prieš priimant ir išsiaiškinti:

- ar jų pasirengimas atitinka programos reikalavimus;
- ar jie turi reikiamus įgūdžius: kalbų, kompiuterinio raštingumo, skaičiavimų sugebėjimų ir pan.;
- ar jie galės realizuoti savo tikslus pasirinktoje mokymo programoje;
- visus specialius jų poreikius. [58]

Tiems, kurie pageidauja mokytis, parengiamos specialios metodinės priemonės ir *anketos*, kurios padeda jiems prieš pasirenkant mokymo programą įvertinti, ar programa atitinka jų poreikius.

Be oficialių dokumentų, kai kurie Anglijos universitetai apie galimybę studijuoti elektroniniu būdu, tokių studijų privalumus ir teikiamas galimybes informaciją skelbia socialiniuose tinkluose (Facebook ir kt.), internetinėse svetainėse suteikia galimybę pasižiūrėti trumpą pristatomąją medžiagą (Youtube), leidžia parsisiųsti informacines brošiūras, siūlo 24 valandų per parą informacijos teikimą telefonu, dalyvauja ne tik šalies, bet pasaulinio masto konferencijose, kuriose pristato e-studijų galimybes, platina lankstinukus universitetuose, skelbia informaciją universitetų naujienų žurnaluose ir kitais būdais informuoja. Lietuvos nuotolinio mokslo sistema toli gražu neprilygsta D. Britanijos pasiektam lygiui. Lietuvoje nei teisinė bazė aprašo, nei kitais komunikacijos kanalais skelbiama informacija apie e-studijas.

Apibendrinimui, išryškinti esminius skirtumus tarp šalių dokumentų, reglamentuojančių e-studijas, pateikiama lyginamoji lentelė:

3 lentelė. *Teisės aktu, reglamentuojančių e-studijas palyginimas* [45]

Juridiniai dokumentai	Lietuva	D. Britanija (Anglija)
Įstatymai, reglamentuojantys tik nuotolinį švietimą/studijas		
Įstatymai, reglamentuojantys švietimą/studijas, kuriuose minimas nuotolinis švietimas/studijos	X	
Kiti juridiniai dokumentai, reglamentuojantys tik nuotolinį švietimą/studijas		X
Kiti juridiniai dokumentai, reglamentuojantys švietimą/studijas, kuriuose minimas nuotolinis švietimas/studijos	X	X

Išanalizavus mokslinius šaltinius, teisinius dokumentus, aukštojo mokslo institucijų vidaus dokumentus ir kitus, su e-studijų organizavimu susijusius, dokumentus galima daryti išvadą, kad Lietuvoje neteikiama pakankamai dėmesio nuotolinėms (elektroninėms) studijoms teisiniu lygmeniu. Yra patvirtintos kelios tiesiogiai su nuotolinio švietimo plėtra susijusios valstybinės programos, tačiau nėra aiškiai apibrėžtos e-mokymąsi reglamentuojančios teisinės bazės. Formuojasi išvada, jog e-studijomis nėra susidomėjusi ir nesuinteresuota jų plėtra LR švietimo ir mokslo ministerija. Anglijoje taip pat nėra įstatymo reglamentuojančio e-studijas, tačiau yra įsteigtos atskiros tarybos, fondai ir organizacijos specialiai e-studijų kokybei ir plėtrai užtikrinti. Lyginant abiejų šalių studijų paramos sistemas dokumentų analizė rodo, kad Lietuvoje nėra patvirtintų reikalavimų studijų paramos sistemai, neįvardintos kompetencijos e-studijų personalui, vadinasi, komunikacija studentui ir su juo nėra sureikšminama. Apsiribojama „sausos“ informacijos sklaida universitetų internetinėse svetainėse. Tačiau ir ten pateikiama informacija dažniausiai nėra svarbiausia. Anglijoje studijų paramos sistema ir komunikacija su studentais yra labai akcentuojami. Šalyje sukurti atskiri standartai, aprašantys ir

įtvirtinantys paramą studentams, taip pat apie paramą studijų metu daug informacijos skelbia patys šalies universitetai.

3.3. Lietuvos ir Anglijos studentų bei dėstytojų komunikacija e-studijose: tyrimo rezultatų analizė

Apžvelgiant *studentų* nuomonę matyti, jog didžioji dauguma Lietuvos studentų mano, kad e-studijų forma suteikia autonomijos, t.y. savarankiškumo planuojant laiką ir galimybę mokytis priimtinoje vietoje. Vos keli studentai atsakė, jog autonomijos nejaučia, nes paskaitos vyksta pagal universiteto pateiktą tvarkaraštį ir jo reikia laikytis. Iš savarankiškumą mokantis e-būdu išvelgiančių studentų, kai kurie minėjo, jog jaučia ir kontrolę, bet ji daugiausia pasireiškia paisant atsiskaitymų terminų arba kontroliuoja tai, kad dėstytojas turi galimybę virtualioje mokymosi aplinkoje pasižiūrėti studentų lankymosi dažnumą. Anglijos studentai vienareikšmiškai sakė, jog autonomija yra. Kontrolę du respondentai susiejo ir su atsakomybe, t.y. kontrole jaučiama pačių studentų, o ne diktuojama institucijos. Analizuojant grįžtamąjį ryšį abiejų šalių visi respondentai atsakė, kad mokantis nuotoliniu būdu jis be galo svarbus. Aiškinantis priežastis, kodėl jis svarbus, nuomonės stipriai nesiskyrė: „*labai svarbus. Man svarbu, ką padariau gerai ar blogai, ypač jei idėjau daugiau pastangų; Nes galbūt kartais, kas yra parašyta sudėtingais terminais ir panašiai, nėra visiškai suprantama, tai malonu, kai dėstytojas domisi ar viską supratome ir nesipriešina paaiškinti kai kuriuos dalykus savais žodžiais.; taip, svarbu, tai leidžia neiškrypti iš kurso.*“ Studentams mokymosi procese svarbus dėstytojo atsako aiškumas ir klaidų įvardijimas, jis padeda suprasti, ką kiekvienas daro ne taip ir tobulėti. Vienas respondentas paminėjo, kad grįžtamasis ryšys užtikrina ir dėstytojo atsakomybę bei sąžiningumą: „*.....aišku kas buvo ne taip padaryta ir nekyla abejonių, kad vertinta "akies" principu*“. Tai dar kartą įrodo, jog studentas nori ne tik perskaityti, pabandyti ar pamatyti kursą, jis nori suprasti, tobulėti ir jaustis vertinamas. Anglijos studentų nuomonės panašios („*The feedback is essential to improve while studying; Helps to develop; it is very important. It guides you through the course and makes sure you are on the right track to achieve high grades*“).¹ Akcentuojama grįžtamojo ryšio, kaip priemonės tobulėti, svarba. Dėstytojų atsakas ir komentarai daro studijų procesą efektyvesnį. Respondentų paklausus, apie mokymo institucijos išreiškiamą paramą e-studijų metu, didžioji dauguma atsakė, kad paramą jaučia. Buvo tokių, kurie dvejojo, tai parodo atsakymai: „*nelabai; iš dalies; vidutiniškai*“.

¹ „Grįžtamasis ryšys yra būtinas tobulėti; padeda tobulėti; labai svarbus. Grįžtamasis ryšys leidžia nenukrypti nuo kurso ir užtikrina, kad judu kryptinga linkme link aukštų mokymosi rezultatų.

Atsakymai leidžia teigti, kad daugelis lietuvių studentų jaučiasi gerai mokymosi aplinkoje, yra palaikomi ir studijos grįstos bendradarbiavimu. Anglijos studentai vėlgi vienareikšmiškai atsakė, kad jaučiasi priimti ir gauna reikiamą paramą. Tai parodo atsakymai („*In this regard the support and understanding is brilliant; My studies are definitely based on cooperation and support*“).² Rezultatai rodo, kad Lietuvoje studentai vis dėlto abejoja institucijos teikiamos paramos kokybe, o Anglijoje universitetas sukuria aplinką, kuriose studentai jaučiasi puikiai. Kalbant apie mokymo institucijos suteikiamą informaciją, padedančią adaptuotis e-studijose, Lietuvos respondentų atsakymai daugiau buvo neigiami, negu teigiami. Vadinas, pasitvirtina dokumentų analizėje padaryta išvada, kad universitete informacijos sklaidos apie e-studijų formą tikrai mažai. Studentų atsakymai „*turbūt; suteikia, bet mažai; galėtų suteikti daugiau*“ parodo dvejonę, kad informacijos lyg ir yra, bet ji nėra iki galo aiški. Tikslios informacijos trūkumas nesuteikia galimybės studentui išsamiai susipažinti su studijų forma ir adaptuotis. Anglijos visų respondentų nuomone, mokymo įstaiga leidžia jaustis svarbiam, visa reikiama informacija suteikiama dar kurso pradžioje, per įvadinę paskaitą („*At the beginning of my studies I got the package of information about using the e-learning system; During first introduction workshop all e-learning related information is provided. I would like explicitly to mention 'learning style questioner' which helps to develop your own learning method according to your experience. In other words you are facilitated to learn about how do you learn*“).³ Studentai gauna ne tik informacijos apie patį dalyką, bet ir apie studijų formą, reikiamus kontaktus, taip pat turi galimybę išsiaiškinti individualų mokymosi stilių ir pritaikyti jį studijoms. Studentui adaptuotis suteikiamos visos reikiamos sąlygos. Čia išryškėja akivaizdus mokymo institucijos informacijos pateikimo skirtumas tarp Lietuvos ir Anglijos tiek kiekybės, tiek kokybės aspektais. Lietuvoje nelabai gilinamasi į studento poreikius ir jo adaptacija e-studijose nėra sureikšminama, jei institucijos rūpestis ir yra, studentai nelabai tą jaučia ir yra mažai informuoti. Analizuojant virtualią mokymosi aplinką dauguma studentų buvo be konkrečios nuomonės. Lietuvos respondentai nelabai žino, kokia virtualia aplinka naudojasi. Dauguma nurodė, kad tai Vilniaus universiteto nuotolinė aplinka, bet tikslaus pavadinimo neišvardijo. Kaip aplinkos privalumus studentai vardino: „*gali bet kada iš bet kur pasiekti norimą literatūrą; lengva naudotis; gaunamas grįžtamasis ryšys; trūkumus minėjo: "sunku prisiversti, skaityti nepatogu; gan paprasta naudotis; Nuobodus dizainas, visai nemoderni aplinka*“. Apie galimas papildomas informacines ir komunikacines priemones integruotas į virtualią mokymosi aplinką respondentai atsakydami nebuvo labai išsamūs. Keli sakė, jog galėtų būti aplinkoje programos,

² „Šiuo požiūriu parama ir supratimas yra nuostabūs; Studijose neabejotinai paremtos parama ir bendradarbiavimu“.

³ „Studijų pradžioje gavau paketą informacijos apie tai, kaip naudotis e-studijų sistema; Per pirmąją įvadinę paskaitą buvo suteikta visa, su e-studijomis susijusi, informacija. Norėčiau pabrėžti `mokymosi stiliaus klausimyną`, kuris padeda susikurti mokymosi metodą pagal asmeninę patirtį. „

panašios į „Skype“ ar „Facebook“, pora studentų minėjo „video mokymus“, buvo sakančių, kad apie tai negalvoja arba neturi nuomonės. Atsakymai leidžia daryti prielaidą, kad studentams mokantis elektroniniu būdu trūksta socialinės sąveikos. Kadangi minėtos programos ir video mokymai yra priemonės, suteikiančios galimybę daugiau ir įvairiais būdais bendrauti. Anglijos studentai atsakymuose apie virtualią mokymosi aplinką rašė, kad naudojami Blackboard, kai kurie pavadinimo nežinojo taip, kaip ir Lietuvos studentai. Anglijos respondentai aplinkos trūkumų neįvardijo, prie prievalumų priskyrė VMA priemonių gausą (*“It has discussion boards, study material repository available for usage with digital media, live presentation room, recordings from sessions, calendars etc.”*)⁴ Papildomų priemonių daugelio atsakiusių respondentų nuomone nelabai reikia, nes viskas, ko gali prireikti studijų metu integruota į aplinką. Vienas studentas pridūrė (*“There is instant message chat (just like facebook chat) so all connected group members can chat. Also teleconference for regular team meetings”*)⁵. Akivaizdu, kad studentams suteiktos visos įmanomos priemonės bendrauti. Šiuo požiūriu Lietuvos respondentų atsakymai skyrėsi nuo užsieniečių. Vilniaus universiteto nuotolinėje aplinkoje trūksta efektyviai socialinei sąveikai skirtų priemonių, tuo tarpu Anglijoje jų suteikta tikrai daug.

E-studijose studentai privalo turėti tam tikrų kompetencijų, tokių kaip: bendrieji informacinių ir komunikacinių technologijų įgūdžiai, gebėjimas ieškoti ir analizuoti informaciją, savarankiško darbo ir laiko planavimo įgūdžiai. Daugelio Lietuvos studentų nuomone, jie turi reikiamų kompetencijų e-studijoms. Buvo ir tokių, kurie mano, kad turi, bet priduria, kad juos nuolat reikia tobulinti: *“...tačiau šias žinias reikia tobulinti nuolat, prie šių įgūdžių lavinimo galėtų prisidėti ir įstaiga, kuri organizuoja e-studijas; Su e-studijomis nesame labai daug "susidūrę", todėl, manau, būtų kur tobulėti. Gauti daugiau informacijos ir t.t.”* Tokie atsakymai parodo, kad yra poreikis šių įgūdžių lavinimui universitete. Anglijos studentai visi vieningai atsakė, jog, jų nuomone, reikiamų įgūdžių e-studijoms jie turi (pvz., *“I have all the skills and knowledge that this course requires.; I have enough knowledge for my needs; Yes. I believe it also encourages to work even harder and learn these skills yourself”*)⁶. Skirtingai nei Lietuvoje, čia studentams buvo suteikta pagalbinė priemonė, informuojanti, kaip efektyviai mokytis (pvz., *“Also the 'how to study efficiently' topic was available in form of virtual lesson”*)⁷ Vadinasi, studentams siekiama suteikti visą įmanomą pagalbą tobulinant asmeninius

⁴ “VMA integruota diskusijų lenta, studijų medžiagos saugykla, prezentacijų “kambarys”, paskaitų įrašai, kalendorius ir pan.”

⁵ Yra panašūs į socialinio tinklo “Facebook” pokalbiai, taigi visi grupės nariai gali bendrauti. Taip pat telekonferencijos reguliariems komandos susirinkimams“

⁶ „Taip, aš turiu visus reikiamus įgūdžius šiam kursui; Turiu pakankami įgūdžių pagal savo poreikius; Taip, ir aš tikiu tai skatina dirbti daugiau ir pačiam juos ugdytis“

⁷ „Taip pat virtualios paskaitos forma buvo parengta tema `kaip efektyviai mokytis“.

įgūdžius, reikalingus e-studijoms. Analizuojant e-studijose naudojamą priemonę šalių patirtis gana aiškiai išsiskyrė. Lietuvos studentų tarpe populiariausia priemonė – elektroninis paštas. Anot daugelio studentų, tai priimtinausia ir patogiausia priemonė. Taip pat naudojamos „online“ konferencijos, grupinės diskusijos. Viena studentė paminėjo, kad: *“tik el.paštą, nes visos kitos priemonės mokymosi įstaigoje silpnai išvystytos arba neišvystytos“*. Tai parodo, jog universiteto aplinkoje trūksta e-mokymo(si) priemonių. Anglijos studentų nuomonė skiriasi nuo lietuvių, jie dažniau naudoja „on-line“ paskaitas: *(“Regular on-line lectures are good for maintaining close relation with tutors; I usually use on-line lectures, discussions and e-mail“)*.⁸ Anglijoje, kadangi didžioji dalis studijų vyksta nuotoliniu būdu, realūs susitikimai vyksta retai, todėl organizuojamos „on-line“ paskaitos. Studentai taip pat minėjo, kad naudoja el.paštą, kuris naudingas tuo, kad galima patikrinti tai, ką parašai ir informacija automatiškai išsaugoma (*“Because I can always double check the answer and all information is automatically saved“*).⁹ ir pokalbius (*chat*). Priemonių pasirinkimą gali lemti skirtingi studijų organizavimo principai ir aplinkos priemonių gausa.

Analizuojant studentų motyvaciją mokytis e-būdu, beveik visi studentai atsakė, kad yra motyvuoti. Daugumos Lietuvos studentų nuomone motyvacijos suteikia galimybę mokytis bet kurioje vietoje, taip pat patogumas. Buvo tokių, kurie mano esą nelabai motyvuoti: *“šiek tiek motyvuotas; nepakankamai motyvuota, nes žmonės iš prigimties yra tinginiai”*. Anglijos respondentai motyvuoti mokytis e-būdu, nes studijose įgytos žinios svarbios ateities karjerai, motyvacijos suteikia aiški sistema ir aiškūs atsiskaitymų terminai, kitus motyvuoja lankstumas ir stiprus noras mokytis – savimotyvacija. Tai įrodo teiginiai (*„yes, my perspective of the future career; Motivation comes from group assignments and strict deadlines which are known from the beginning for the whole study duration; ...I love learning my self, so my motivation is high“*).¹⁰ Iš atsakymų galima spręsti, kad studentai yra dirbantys, todėl, kaip ir lietuviai, kaip vieną pagrindinių motyvatorių nurodė patogumą derinti darbą ir mokslus, patogumą: *“flexible time of learning, easier to work“*. Vienas respondentas paminėjo, kad motyvuoja ir gaunama patirtis (*„experience you get (eg. speed in searching material, flexibility on media - computer or e-reader“*).¹¹ Taigi Anglijoje besimokančius ir Lietuvos studentus motyvuojančios veiksniai šiek tiek skiriasi, tam įtakos turi amžiaus ir patirties skirtumai. Į klausimus ar prieš studijas ir studijų metu studentai gavo visą reikiamą informaciją apie mokymosi formą, tikslus, mokymosi

⁸ Reguliarios „online“ paskaitos padeda palaikyti glaudžius santykius su dėstytoju; Paprasta naudoju „online“ paskaitas, diskusijas, el.paštą“

⁹ “Nes visada galima pakartotinai patikrinti turinį ir turinio informacija automatiškai išsaugoma:

¹⁰ “Taip, mano ateities perspektyvos; Motyvaciją skatina grupinės užduotys ir griežti atsiskaitymų terminai, kurie žinomi nuo pradžios visų studijų laikotarpiui‘ Aš mėgstu mokytis dėl savęs, taigi mano motyvacija tikrai didelė“

¹¹ “Patirtis, kurią tu gauni (pvz., informacijos paieškos greitis, geri IT įgūdžiai – naudojimosi kompiuteriu ar el.skaitymo prietaisais“

procesą, galimybes Lietuvos studentai daugiau pateikė neigiamų atsakymų negu teigiamų, kai kurie teigė, kad informacija suteikiama, bet neišsamiai. Anglijos universiteto studentų nuomonė skyrėsi. Visi atsakiusieji sakė, kad informacijos tikrai pakanka, ji suteikiama ne tik elektroniniame formate, bet duodamas ir popierinis variantas. Jei atsiranda neaiškumų ar studentas jaučia informacijos trūkumą, kiekvienas konsultuojamas pagal poreikį (*“All information is provided in hard copy as well as in digital format; yes, the MBS is pretty good at providing this; All information was available on line. If I had any question, it was answered immediately; The suggested study schedule is provided. Email notification is always sent if actions are required. For instance select upcoming subjects. They are very well presented with overview, assessment information, tutors and references to study books”).¹²* Akivaizdu, kad studijos aukštos kokybės, studijų procesas aiškus, informacija išsami ir pritaikyta studentų poreikiams. Atsižvelgiant į studentų atsakymus galima teigti, kad Anglijos universitete studentas yra pagrindinis studijų proceso dalyvis, visas dėmesys skiriamas jam, suteikiamos sąlygos efektyviai mokytis ir siekti gerų rezultatų. Lietuvoje situacija kitokia, trūksta informacijos ir aiškumo. Skirtumus gali lemti universitetų e-studijų patirtis, išvystymo lygis, šalies galimybės ir pan.

Analizuojant mokymo institucijos teikiamas materialiąsias sąlygas, daugelis Lietuvos studentų paminėjo, kad sąlygos mokytis elektroniniu būdu suteikiamos efektyvios, t.y. suteikiama galimybė naudotis nuotolinės aplinkos teikiamomis priemonėmis, joje pateikiama kursui įsisavinti reikiama informacija, reikalingai informacijos ištekliams. Kaip trūkumą, keli studentai paminėjo, kad trūksta prieigos prie elektroninių duomenų bazių. Anglijos universiteto studentai visi atsakė teigiamai (*“Impression is that hot potato is always in your hands and you have no technical nor source limitations; I had sufficient amount of resources, I was given access to the library of the university and e-database; Conditions are great. I get access to few different databases and online libraries. Not taking into account all virtual learning material provided by institution“*)¹³ Duomenys rodo, kad studentams suteikiama puiki techninė bazė ir visos priemonės užtikrinančios galimybę efektyviai mokytis.

Tyrimo rezultatai rodo, kad Lietuvos studentai retai naudojami komunikacijos priemonėmis e-studijose, kadangi būna tradicinės paskaitos, kuriose visus neaiškumus galima išsiaiškinti. Respondentai minėjo, kad dažniausiai bendrauja, kai reikalinga kokia nors informacija arba reikia

¹² “Visa informacija pateikiama popieriniame ir skaitmeniniame formatuose; Taip, MBS (Manchester Business School) gana gerai suteikia tai; Visa informacija prieinama “online”, jeigu kyla klausimų, jie iš karto atsakomi; Suteikiamas rekomenduojamas studijų tvarkaraštis; pagal poreikį visuomet siunčiami pranešimai el.paštu. Pvz., apie būsimų dalykų pasirinkimą labai išsamiai pateikiamos apžvalgos, įvertinimų informacija, dėstytojus ir nuorodos į literatūrą.

¹³ “Susidaro įspūdis, kad suteikiama viskas – nėra nei techninių, nei informacijos išteklių apribojimų; turiu pakankamą kiekį informacijos išteklių, taip pat buvo suteikta prieiga prie elektroninės bibliotekos ir duomenų bazių. Sąlygos puikios, gavau prisijungimą prie el.bibliotekos ir duomenų bazių, neįskaitant medžiagos, pateiktos virtualioje mokymosi aplinkoje.”

išsiųsti atliktą užduotį: *“Gauti informacijos, atliekant savarankiškus darbus; susirinkti medžiagą, pasitarti, išsiųsti dėstytoju darbą, kartą per savaitę skaityti konspektus, kartą per pusę metų ikelti atsiskaitymams skirtus darbus“*. Anglijos studentai kur kas dažniau naudojami bendravimo priemonėmis (*“every day or so in order to get the information and analyse it; I do it on day to day basis. Mostly it is for clarification; For group assignments on demand to report status. For individual assignments via discussion board or during live sessions with tutor“*).¹⁴ Pagrindiniai tikslai tiek Lietuvos, tiek Anglijos studentų pasitikslinti ar gauti reikiamos informacijos. Komunikacijos priemonių naudojimo dažnumas gali priklausyti nuo skirtingų studijų organizavimo principų bei skirtingų studentų poreikių. Abiejų šalių studentai nurodė, kad e-studijų aplinkoje dažniau bendrauja su dėstytojais, negu tarpusavyje. Lietuvoje studentai su kolegomis bendrauja kitomis komunikacijos priemonėmis. Buvo keletas atsakiusiųjų, teigiančių, jog bendrauja tarpusavyje dažniau, nes bendravimas su dėstytoju elektroniniu būdu yra per daug įpareigojantis: *“su bendrakursiais, nes su dėstytojus komunikacija elektroniniu paštu yra per daug oficiali įpareigojanti; Rečiau bendraujama, nes dėstytojas neturi laiko; Anglijos respondentai dažniau bendrauja su dėstytoju, bet grupinės diskusijos taip pat populiaros. Komunikacijos priežastis nurodo šias (“with tutor, I find his help a lot more useful; Mostly between learning team members because of sharing same goal, same direction. Mainly with a tutor. Sometimes with other students during discussions).¹⁵ Šiuo aspektu abiejų šalių respondentų nuomonė pakankamai vienoda. Lietuvos studentai atsakydami į klausimą „Ar bendraujant e-studijose pasitaiko komunikacijos trukdžių“ didesnė dalis atsakė, kad pasitaiko, tik, deja, neįvardino tiksliau kokių ir kodėl. Keli respondentai minėjo, kad netikslumus gali lemti dėstytojo užimtumas, žmonių atsakomybė ar skirtingas informacijos suvokimas. Anglijos studentai nesusidūrė su dideliais trūkumais. Keli respondentai atsakė, kad kartais pasitaiko netikslumų, kuriuos lemia techninės problemos, bet tai greit išsprendžiama. Analizuojant galima amžiaus, lyties ar tarpkultūrinius skirtumus komunikacijoje, Lietuvos studentai vienareikšmiškai atsakė, jog jokių panašių trūkumų nejaučia. Natūralu, kadangi visi respondentai maždaug vienodo amžiaus ir patirties. Anglijos universiteto respondentai taip pat atsakė, kad tokių skirtumų nejaučia, tik vienas paminėjo, kad kolegos iš pietų, negali pasakyti „ne“ (*“Some colleges from south can't say no. Some are very passive, but these are all human issues“*)¹⁶ Kultūriniai skirtumai pasireiškia bendraujant grupėse, tačiau siekiant bendro tikslo reikia gebėjimo prisitaikyti. E-studijose nė vienos šalies didžiajai daugumai respondentų tiesioginio bendravimo netrūksta. Lietuvos*

¹⁴ „Maždaug kiekvieną dieną, su tikslu gauti ir analizuoti informaciją; dažniausiai, kai reikia išsiaiškinti; beveik kas dieną; atliekant grupinius darbus, kai su grupės nariais reikia pasidalinti esamą situaciją; individualioms užduotims atlikti, pasinaudojant diskusijų lenta arba per „online“ paskaitas su dėstytoju“.

¹⁵ „Su dėstytoju, manau, jo pagalba daug naudingesnė; daugiausiai su grupinių darbų komandos nariais, siekiant pasidalinti bendrais tikslais. Daugiausiai su dėstytoju. Kartais su studentais per diskutuojas.“

¹⁶ „Kartais kolegos iš pietų, negali pasakyti „ne“. Kai kurie yra pasyvūs, bet tai žmogaus būdas.“

studentai argumentuoja tuo, kad nedaug mokymosi tik e-būdu, vyksta ir paskaitos, o Anglijos – kad prieš renkantis tokią studijų formą žinojo, kad tiesioginio bendravimo bus minimaliai. Vienas respondentas atsakė, kad tiesioginės komunikacijos nebuvimas išlaisvina nuo bereikalingo streso ir leidžia susitelkti ties mokymusi: *“No lack of f2f. Releases from additional emotional stress. You can very focus on studies“*.¹⁷ Keli Lietuvos respondentai atsakė, kad trūkumą vis dėlto jaučia: *”jaučiu, kartais iškyla nesusipratimų, kuriuos bendraujant gyvai greičiau išsiaiškinčiau; priklausomai nuo medžiagos išsamumo aplinkoj”*. Į klausimą *“Ar komunikacija e-studijose lygiavertė tradicinio mokymosi tiesioginei komunikacijai”* nuomonių buvo įvairių. Lietuvos dauguma studentų teigė, kad ne, tačiau neįvardijo kodėl. Keletas respondentų parašė, jog skirtumas – „gyvas“ ryšys, kad studijuojant svarbu žinoti, ko tikėtis iš dėstytojo - tam reikalinga komunikacija. Visada bus interpretavimo ir verbalikos neverbalikos skirtumų, jie yra neišvengiami. Anglijos studentų nuomonės šiuo klausimu įvairios. Vieni teigia (*“Would not like to get back to traditional learning. It is too slow in progress. I do not miss face to face- prefer working alone”*¹⁸) tai parodo, kad šiems studentams e-komunikacijos forma yra priimtinesnė nei tradicinė ir neverbalikos elementų trūkumo jie nejaučia. Kiti sako (*I had both - traditional and e-learning experience and I think the best would be merging of both, because in face-to-face communication you need to deal with tutors 'personalities', which can be quite tricky at times. On the other hand no face-to-face communication leaves you with obtaining only an information rather than 'teaching', which I think is one of the bitter sides of society today; Learning traditionally you can get so much more information during lectures and from other students and the communication is much more efficient because the problems can be solved at that moment and in that place and many more opinions can be heard”*)¹⁹. Šiuo atveju nuomonė priklauso nuo studento asmenybės, nuo jo poreikių ir patyrimo. Lietuvos studentai išskyrė šiuos esminius skirtumus tarp tradicinės komunikacijos ir komunikacijos e-studijose: *tiesiogiai bendraujant galima gauti greičiau atsakomąjį ryšį, tiksliau reikšti emocijas, detaliau paaiškinti, naudoti neverbalinius elementus, taip pat jaučiamas suvaržymas ir įtampa bendraujant gyvai, gali dominuoti asmeniškumai*. E-studijose dominuoja *formalus bendravimas, remiamasi faktais, jokio kito konteksto, aiškesnio reiškinių paaiškinimo siejant su realiu gyvenimu ir pan.* Anglijos studentų nuomone esminiai skirtumai yra (*F2f is exposed to 'external'*

¹⁷ *“Nejaučiu tiesioginės komunikacijos trūkumo. Išlaisvina nuo bereikalingo emocinio streso. Leidžia susikoncentruot ties studijomis“*.

¹⁸ *“Nenorėčiau grįžti prie tradicinių studijų. Jos per lėtos progresuoti. Nejaučiu trūkumo tiesioginės komunikacijos, man priimtinesnis savarankiškas mokymasis“*.

¹⁹ *“Turiu ir tradicinių, ir e-studijų patirties, todėl, manau, kad geriausia jas būtų apjungti, nes tradicinėje komunikacijoje reikia susidurti su dėstytoju „asmenybėmis“, kurios kartais gali būti sudėtingos. Iš kitos pusės, be tradicinės komunikacijos lieka informacijos tik perėmimas, ne mokymas, kuris šiuo metu yra viena iš neigiamų aspektų šiandieninėje visuomenėje. Tradiciniame mokymesi galima gauti daug daugiau informacijos bendraujant su dėstytoju ir kolegomis, ir komunikacija daug efektyvesnė, nes problemą galima išspręsti iškart ir išklausti daugiau nuomonių“*.

*content of communication like body language, tone, visual appearance etc. which are not the core of the message; face to face you have instant feedback, but other distractions no time restraints when communicating on-line; Face-to-face learning does not require any special skills and knowledge while e-learning is based on technologies so requires some additional skills and knowledge. In e-learning 'communication' is easier in a way that even if you have problems in communication with your friends or teachers in life, you may easily express yourself in form of e-letter, etc. In that way your knowledge can be the main deciding factor for grading or further development. The human factors such as likes and dislikes, or clashes of personalities, intimidations, etc., do not exist. On the other hand I do not believe in passing only the information on: only 'what' is passed on, but no 'how'. Humans are capable of 'picking up' more than only info from communicating with others - body language, tone of voice, etc is important“)*²⁰ Taigi skirtingoms komunikacijoms reikia skirtingų gebėjimų. Vienas respondentas pabrėžia, kad svarbu ne tik kas, bet ir kaip pasakoma - kūno kalba, balso tonas taip pat svarbūs. Komunikacija e-studijose suteikia „tyliesiems“ studentams galimybę nevaržomai išreikšti mintis.

Dėstytojų atsakymai rodo, jog abudu jaučia autonomiją. Anglijos dėstytojas atsakė – lankstumas pasireiškia tuo, kad turi galimybę tuo pačiu metu dirbti keliose institucijose ir yra nevaržomas vietas. Taip pat respondentas pažymėjo, kad jaučia padidėjusią konkurenciją. Vilniaus universiteto (toliau – VU) dėstytojas doc. P. Abarius taip pat jaučia laisvės, kaip jis teigia „*neriekia tiek laiko gaišti paskaitose*“. Kalbėdamas apie studentus, skirtingai nei patys studentai, pabrėžė, jog svarbiausia studentui ne laikas ir ne vieta, bet priimtina mokymosi sparta. Analizuojant grįžtamąjį ryšio svarbą, Anglijos dėstytojas trumpai pažymėjo, kad jis svarbus ir reikalauja, nes į visų studentų užklausas atsakyti nėra lengva. Doc. P. Abarius teigė, kad grįžtamasis ryšys yra labai svarbus studentui, kad jis žinotų, kaip efektyviai mokosi. Dėstytojui grįžtamasis ryšys iš studento svarbus tobulinant kursą, matant siauras vietas mokymosi objektuose. Kalbant apie paramą studentams, Anglijos universiteto dėstytojas rašė, kad studentams tiek institucija, tiek jis pats stengiasi suteikti visą įmanomą paramą: „*We try to consider not only cultural, but also time zone location that everyone is able to find time to attend online sessions; E-learning compare to normal is new way of teaching, not yet known what works best. Institution is very supportive; There is service desk and help portal which helps to*

²⁰ „Tiesioginė komunikacija papildyta išoriniu kontekstu – kūno kalba, balso tonu, išvaizda ir pan. Tiesioginė komunikacija turi greitą grįžtamąjį ryšį, o e-komunikacijoje nelieta laiko apribojimų. Tiesioginė komunikacija nereikalauja papildomų įgūdžių, o to reikia e-komunikacijai. E-komunikacijoje paprasčiau tiems, kurie turi problemų bendraudami akis į akį, tokiems asmenims el.laiške paprasčiau išreikšti save. Žmogiškieji faktoriai, tokie kaip simpatijos antipatijos, asmenybių sutapatinimai ar baimė, e-komunikacijoje neegzistuoja. Iš kitos pusės, svabu ne tik siunčiamos informacijos turinys, bet svarbus kaip tai padaryta. Žmonės gali įsisavinti daugiau nei vien informacijos turinį, kūn kalba, balso tonas ir pan. Yra svarbūs.

*deal with all kind of problems.*²¹” Tai parodo universiteto pastangas prisitaikyti prie skirtingų studentų poreikių, organizuoti efektyvią paramos sistemą. Tai pakartoja dokumentų analizėje padarytą išvadą, jog Anglijoje studentų parama ir komunikacija su jais yra labai svarbūs dalykai. Doc. P. Abarius interviu metu sakė, jog ne visada pavyksta kokybiškai suteikti paramą dėl laiko stokos. Dėstytojo nuomone studentui kurso turinys turi būti didžiausias pagalbininkas mokantis: “*Studentas studijuodamas turinį turi jausti to turinio pagalbą jam ir bendrauti su tuo turiniu.*” Šioje vietoje labai svarbi parengto kurso kokybė. Jeigu kursas paruoštas atsakingai ir asmens, turinčio patirtį, studentui dėstytojo parama reikalinga minimaliai. Deja, anot dėstytojo, tokius kursus paruošti be galo sudėtinga ir užima daug laiko. O studijų metu studentams stengiamasi suteikti kiek įmanoma daugiau informacijos, be šio kurso studentai jau iš anksčiau buvo susipažinę su aplinka, tad daug pristatinėti nereikėjo. Kalbant apie kursą, doc. P. Abarius minėjo, kad per įvadinę paskaitą svarbiausią informaciją studentams suteikė. Skirtumas tarp paramos studentams matosi, Anglijos universitetas daug atsakingiau į tai žiūri. Priežastys gali būti įvairios – laikas, galimybės, motyvacija ir pan. Tyrimo duomenys rodo, jog Anglijos universiteto dėstytojas virtualios mokymosi aplinkos pagrindiniu privalumu laiko galimybę prisijungti bet kurioje vietoje ir galimybę naudotis e-biblioteka, kitais šaltiniais. kaip trūkumą įvardina galimą universiteto intelektinės nuosavybės, informacijos nutekinimą: “*Disadvantage is that the university intellectual property is exposed to leakage*”).²² Studentams suteikiama daugybė laisvų prieigų prie duomenų bazių, e-bibliotekų, kitų duomenų, tad toks pavojus neabejotinas. Anglijos dėstytojo nuomone, naudojama VM turi pakankamai reikalingų studijoms priemonių ir apie galimų naujų priemonių integravimą neužsimena. Doc. P. Abarius nurodė, kad šiuo metu VU naudoja Moodle VMA. Pagrindinis privalumas tai, kad nemokama, o didelių trūkumų respondentas nežvelgė, galbūt tik tai, kad yra menčiau palaikoma negu komercinės sistemos. Nors respondentas minėjo, kad į aplinką galima integruoti įvairias priemones, jo manymu, tai, ką dabar turi Moodle yra pakankamas rinkinys e-studijoms, nebent Adobe konferencinį įrankį būtų galima pridėti. Doc. P. Abarius apibrėžė tris e-mokymui naudojamas priemones: video konferencinius susitikimus, VMA elektroninį pašta ir diskusijas. Kitų priemonių, tokių kaip pokalbiai, balta lenta, dėstytojas nemato reikalo naudoti, kadangi jas puikiai pakeičia e-paštas. Pasirinkimą lemia praktika. Anglijos universiteto dėstytojas nurodė, kad naudoja daug priemonių ir pridėjo, kad naudoja studentų blogą. Priemonių pasirinkimą lemia norimos perduoti informacijos turinys (“*Choice depends on what message do you want to transmit*”).²³ IKT

²¹ „Mes stengiamės paisyti ne tik kultūrinių, bet ir laiko zonos skirtumų, tam, kad visi studentai galėtų dalyvauti „online“ paskaitose. E-studijos palyginus su tradiciniu mokymu yra pakankamai naujas dalykas, todėl nežinai iki gali kas yra geriausia. Mokymo institucija labai padeda studentams. Yra pagalbos tarnyba ir pagalbą teikiantis portalas, kuris padeda spręsti įvairias problemas“

²² „Trūkumas tai, kad universiteto intelektinė nuosavybė gali būti nutekinta“.

²³ „Pasirinkimas priklauso nuo norimo perduoti pranešimo turinio“.

naudojamų priemonių mokymui skirtumai tarp šalių akivaizdūs. Abu dėstytojai mano, kad turi pakankami žinių ir įgūdžių, reikiamų komunikuoti e-studijose. Lietuvos respondentas pažymėjo, kad nuo 1999m. rengia e-kursus, tad jo praktinė patirtis neabejotina. Anglijos dėstytojas pažymi, kad sėkmingai komunikacijai praverčia pranešimų šablonai (“.....*also using predefined communication templates improves quality of message*“)²⁴. Analizuojant dėstytojų motyvaciją dirbi e-būdu, respondentų požiūriai skiriasi. Anglijos universiteto dėstytojas tai vadina iššūkiu, kuris motyvuoja, bet tuo pačiu pažymi, kad „mokyti kompiuterius“ yra sudėtinga. Kontaktas su studentais taip pat labai ribotas. Taigi tai sudėtinga, bet įdomi patirtis. Doc. P. Abarius mažiau motyvuotas. Kaip jis teigia: ”*Esu priverstas, bet per daug nesistengiu, nes turiu atsėdėti savo tradicines paskaitas. Dėstytojų motyvacija yra nepakankama, nes e-kursą sukurti yra ne vieną ir ne du kartus sunkiau negu paruošt tradicinį kursą. E-kursui reikia ne tik žinoti, kokias žinias perteikti studentui, bet ir jaust auditoriją, turėt patyrimą, skirti laiko norint suprast, apie ką mąsto studentas. Visų prima stabo universiteto politikos e-studijose nebuvimas, antra, kitų paskaitų skaitymas ir trečia, sukurti labai sunku, o atlygio nėra.*“ Remiantis šiuo teiginiu, galima daryti išvadą, kad universitetas neskiria dėmesio e-studijoms, dėstytojai labai užimti ir dėl to kenčia studentai. Nesuteikiama galimybės gauti kokybiškus e-kursus. Į klausimą „kaip dažnai bendraujate su studentais e-studijose“ Anglijos dėstytojas atsakė, kad stengiasi visada būti pasiekiamas ir atsakyti studentams į klausimus. Taip pat reguliarios „on-line“ paskaitos organizuojamos, kurių metu dirbama. Doc. P. Abarius teigė, kad gana retai bendrauja, kadangi mokymasis vyksta ne tik e-būdu, bet būna ir tradicinės paskaitos. Klabant apie pasitaikančius komunikacijos trukdžius Lietuvos dėstytojas atsakė, kad per tiek metų praktikos netikslumų jam nepasitaikė. Anglijos respondentas įvardijo kalbos vartojimo skirtumus („*Mainly differences in English knowledge and usage of different wordings. Not always you easily understand what does student really mean*“)²⁵ Lyties, amžiaus ar tarpkultūrinių skirtumų abu respondentai nurodė, jog nejaučia.

Į klausimą „ar tradicinė ir komunikacija e-studijose lygiavertės“ respondentai turi pakankamai vieningą nuomonę. Anot doc. P. Abariaus:“*Ir viena ir kita savaip geros. Tradicinėje kounikacijos negerai, nes studentai pasyvūs, o dėstytojas irgi negali prisitaikyti prie visos auditorijos, skirtingi studentai skirtingi sugebėjimai. E-studijose turi laiko pamąstyti, nėra tiek spontaniškumo*“. Anglijos dėstytojas apibūdinamas skirtingas komunikacijos formas panaudojo palyginimą („*Both options are like fruits. They are sweet and tasty, but one is able another is orange. Both education methods are different and hardly can be substitute each other. E-learning I perceive as natural transformation of*

²⁴ “Pranešimų šablonai gerina komunikacijos kokybę“

²⁵ “Dažniausi skiriasi anglų kalbos mokėjimo lygis ir skirtingų žodžių vartojimas. Net ir man ne visuomet suprantama, ką studentas iš tikrųjų nori pasakyti.“

*traditional education system. It becomes more flexible and soon it will be very much personalized“).*²⁶ Respondento nuomone e-studijos taps dar lankstesnės ir labiau personalizuotos. Doc. P. Abarius nemato didelių skirtumų tarp komunikacijos formų ir, anot jo, neverbalinių elementų tikrai komunikacijoje e-studijose netrūksta. Dėstytojo nuomone, kokybiški e-studijų kursai gali daug kartų pagerinti mokymosi kokybę. Anglijos dėstytojas paminėjo, kad e-studijose būtinas tikslumas. Tiesioginėje komunikacijoje visuomet yra galimybė iškart pasitaisyti, patikslinti, atsakyti konkrečiau.

²⁶ “Abi formos yra skirtingos ir sunkiai sulyginamos. E-studijos svokiamos kaip natūrali tradicinės mokymo(si) sistemos transformacija. Greitu metu e-studijos taps dar lankstesnės ir daug labiau personalizuotos.”

IŠVADOS

Atlikus kokybinę turinio analizę ir interviu, galima išskirti Lietuvos ir Anglijos komunikacijos e-studijose panašumus ir skirtumus:

Panašumai:

- Nei Lietuvoje, nei Anglijoje e-mokymasis nėra reglamentuojamas valstybiniuose teisės aktuose;
- Anglijoje yra įsteigta Aukštojo mokslo kokybės kontrolės agentūra, kuri administruoja ir e-studijų kokybės kontrolės procesus, rengia universitetams e-mokymosi standartus ir kitus jų veiklą reglamentuojančius dokumentus. Lietuvoje e-studijų kokybė užtikrinama pačių universitetų
- Lietuvos ir Anglijos studentų nuomone e-studijos suteikia daug autonomijos, jaučiama minimali kontrolė, kurią dažniausiai sąlygoja atsiskaitymų terminai.
- Lietuvos ir Anglijos dėstytojai taip pat jaučia e-studijų teikiamą autonomiją ir lankstumą.
- Lietuvos ir Anglijos studentams labai svarbus grįžtamasis ryšys iš dėstytojo. Efektyvus grįžtamasis ryšys užtikrina įsisavintų žinių ir jų taikymo teisingumą, pagreitina ir aktyvina mokymąsi, suteikia galimybę tobulėti, didina motyvaciją ir veda studentą link užsibrėžtų tikslų.
- Lietuvos ir Anglijos dėstytojų teigimu grįžtamasis ryšys iš studentų svarbus tobulinant elektroninius kursus. Studentams jis svarbus, nes parodo klaidas ir motyvuoja efektyviai mokytis.
- Lietuvos ir Anglijos dėstytojų manymu universitetų naudojamos virtualios mokymosi aplinkos didelių trūkumų neturi ir priemonių, reikalingų studijoms, pakanka.
- Lietuvos ir Anglijos dėstytojai mano, kad turi e-studijoms reikiamą kompetenciją.
- Lietuvos ir Anglijos studentai komunikacijai e-studijose dažniausiai naudoja elektroninį pašta. Priemonių pasirinkimą lemia patogumas ir galimybė patikrinti el.laiško turinį.
- Lietuvos ir Anglijos studentai mano, kad mokymo institucija suteikia tinkamas sąlygas e-studijoms – gera techninė bazė, informacijos šaltiniai kiti mokymo objektai.
- Lietuvos ir Anglijos studentai tiesioginio bendravimo e-studijose nejaučia. Lietuviai argumentuoja tuo, kad šalia e-kurso vyksta ir tradicinės dalyko paskaitos. Anglai teigė, kad prieš rinkdamiesi tokią studijų formą žinojo, kad tiesioginio bendravimo bus labai nedaug.

Skirtumai:

- Skirtingai nei Lietuvoje, Anglijoje yra įsteigta Anglijos aukštojo mokslo finansavimo taryba, kuri teikia finansavimą taip pat ir e-studijoms. Lietuvoje daugiausiai e-studijos finansuojamos pačių universitetų.
- Anglijoje įsteigta Atvirojo ir nuotolinio mokymosi kokybės taryba, kurios standartuose pateikiami išsamūs reikalavimai atskiriems e-mokymosi sistemų komponentams ir paties mokymo proceso organizavimui. Lietuvoje tai daro kiekvienas universitetas individualiai.
- Anglijoje Aukštojo mokslo kokybės kontrolės agentūros parengtose e-mokymosi kokybės kontrolės gairėse išsamiai apibrėžiami pagrindiniai e-mokymosi paramos sistemos komponentai. Lietuvoje nėra patvirtintų reikalavimų studijų paramos sistemai.
- Anglijos universitetai ir Aukštojo mokslo kokybės kontrolės agentūra išsamiai aprašo komunikacijos su studentais svarbą - kokios informacijos reikia tiek registruotiems, tiek potencialiems studentams ir kaip šią informaciją reikėtų pateikti. Lietuvoje apsiribojama „sausos“ informacijos sklaida universitetų internetinėse svetainėse.
- Anglijoje mokymo institucija studentams suteikia visą reikiamą paramą ir sukuria sąlygas efektyviam mokymuisi. Rezultatai rodo, kad Lietuvoje studentai vis dėlto abejoja institucijos teikiamos paramos kokybe, o Anglijoje universitetas sukuria aplinką, kurioje studentai jaučiasi puikiai.
- Labai svarbi studento adaptacija e-studijose. Lietuvoje studentai negauna tikslios informacijos apie e-studijas. Šis trūkumas nesuteikia galimybės studentui išsamiai susipažinti su studijų forma ir joje adaptuotis. Anglijoje studentai gauna ne tik informacijos apie patį dalyką, bet ir apie studijų formą, reikiamus kontaktus, taip pat turi galimybę išsiaiškinti individualų mokymosi stilių ir pritaikyti jį studijoms. Studentui adaptuotis suteikiamos visos reikiamos sąlygos.
- Anglijos dėstytojo manymu tiek mokymo institucija, tiek jis pats stengiasi suteikti visą reikiamą paramą studentams ir padėti adaptuotis, kreipiamas dėmesys į studentų kultūrinius, gyvenamosios vietos laiko zonų skirtumus. Lietuvos dėstytojas teigė, kad parama suteikiama ne visada ir adaptacijai didelė reikšmė nesuteikiama. Pagrindinė to priežastis – laiko trūkumas.
- Lietuvos studentai virtualioje mokymosi aplinkoje pasigenda tokių socialinę sąveiką skatinančių programų, kaip „Skype“ ar „Facebook“ bei „video mokymų“. Anglijos studentų nuomone, aplinkoje integruota pakankamai priemonių, leidžiančių efektyviai mokytis.
- Nors Lietuvos ir Anglijos dauguma studentų mano, kad turi pakankami reikiamų įgūdžių e-studijoms, išryškėjo ir skirtumų – Lietuvoje studentai jaučia poreikį šiuos įgūdžius lavinti ir tai, jų

manymu, turėtų vykti universitete. Anglijos studentams buvo suteikta pagalbinė priemonė, informuojanti, kaip efektyviai mokytis.

- Lietuvoje studentų pagrindinė e-mokymo priemonė el.paštas, kuriuo studentai gauna komentarus ir pastabas, taip tap vyksta tradicinės paskaitos. Anglijoje – populiaros „online“ reguliarios paskaitos. Mokymo priemonių skirtingumą lemia skirtingi studijų organizavimo principai ir virtualios mokymosi aplinkos priemonių gausa.
- Lietuvos dėstytojas dažniausiai mokymui e-studijose naudoja el.paštą, Anglijos dėstytojas naudoja daug skirtingų priemonių (el.paštas, paskaitos, tinklaraščiai ir kt.), jo pasirinkimą lemia norimos perduoti informacijos turinys.
- Lietuvos studentus motyvuoja mokytis e-būdu patogumas ir galimybė užduotis atlikti bet kurioje vietoje. Anglijos universiteto studentai motyvuoti, nes studijose įgytos žinios svarbios ateities karjerai, motyvacijos suteikia aiški sistema ir aiškūs atsiskaitymų terminai, lankstumas ir stiprus noras mokytis – savimotyvacija. Skirtingus motyvacijos veiksnius gali lemti amžiaus ir patirties skirtumai.
- Lietuvos dėstytojas nėra labai motyvuotas. Motyvacijos nesuteikia universiteto politikos e-studijose nebuvimas, prie e-studijų kurso ir tradicinių paskaitų skaitymas ir tai, kad kokybišką e-kursą sukurti labai sunku, o atlygio nėra. Anglijos dėstytojas yra motyvuotas. Motyvacijos suteikia e-studijų keliami iššūkiai, nes „mokyti kompiuterius“ yra sudėtinga.
- Lietuvos studentai komunikuoja e-studijų aplinkoje gana retai, kadangi vyksta ir tradicinės paskaitos. Anglijos studentai bendrauja kur kas dažniau. Komunikacijos priemonių naudojimo dažnumas gali priklausyti nuo skirtingų studijų organizavimo principų bei skirtingų studentų poreikių.
- Lietuvos dėstytojas bendrauja gana retai, kadangi vyksta tradicinės paskaitos. Anglijos dėstytojas stengiasi būti pasiekiamas visuomet ir atsakyti į studentams rūpimus klausimus.
- Lietuvos studentai kultūrinių, amžiaus, lyties ir kitokių komunikacijos trikdžių bei skirtumų bendraudami nejaučia. Anglijos studentų patirtis rodo, kad kultūrinių skirtumų pasitaiko.
- Lietuvos dėstytojas nėra susidūręs nei su jokiais skirtumais, nei trukdžiais. Anglijos dėstytojas įvardijo anglų kalbos žodyno vartojimo skirtumus. Skirtingų šalių studentai vartoja skirtingus terminus.
- Lietuvos dėstytojo manymu tiesioginės komunikacijos e-studijose netrūksta, nes pagrindinė komunikacija turi vykti tarp studento ir turinio. Anglijos dėstytojui tiesioginio bendravimo trūksta, kadangi sunku dėstyti paskaitą per atstumą, t.y. kamerai, ir nematyti ką studentai veikia ar kas juos sudomina.

Aptariant tradicinės ir komunikacijos e-studijose lygiavertiškumą, ir esminius skirtumus tarp jų, nuomonės įvairios. Lietuvos studentai mano, kad tiesiogiai bendraujant greičiau gaunamas grįžtamasis ryšys, tiksliau reiškiamos emocijos, galima detaliau paaiškinti, naudoti neverbalinius elementus, taip

pat jaučiamas suvaržymas ir įtampa. E-komunikacija formali, paremta faktais, nėra tikslesnių paaiškinimų. Anglijos studentų nuomone, tiesioginei komunikacijai konteksto suteikia neverbaliniai elementai - čia svarbu ne tik kas, bet ir kaip pasakyta, nes žmogus priima ne tik turinį, o visą visumą, taip paprasčiau įsisavinti. E-komunikacijoje turi laisvę pasireikšti tie, kurie realiame gyvenime turi bendravimo trūkumą, nes e-studijose visi lygūs - neegzistuoja simpatijos, antipatijos, asmenybių prilyginimas kažkam ir pan. Doc. P. Abarius nemato didelių skirtumų tarp komunikacijos formų, e-studijose bendraujant neverbalinių elementų netrūksta, čia privalumas tai, kad prieš atsakant galima apmąstyti, mažiau spontaniškumo. Anglijos dėstytojas minėjo, kad e-komunikacijoje būtinas tikslumas. Tiesioginėje komunikacijoje visuomet yra galimybė iškart pasitaisyti, patikslinti, atsakyti konkrečiau.

Rekomendacijos:

- Parengti e-mokymąsi reglamentuojantį įstatymą ar atskirą jam skirtą įstatymo dalį;
- Parengti vieningą e-mokymo ir mokymosi plėtros strategiją;
- Parengti bendrus e-studijų ir jų kokybės vertinimo tvarkos reikalavimus;
- Skirti finansavimą e-studijų plėtrai iš valstybinių lėšų;
- Organizuoti ir finansuoti e-kursus kuriančių dėstytojų kompetencijos tobulinimą;
- Sukurti e-studijų paramos sistemą apibrėžiančius komponentus.
- Efektyvinti komunikacijos procesą su e-studijų studentais, atsižvelgiant į jų poreikius ir lūkesčius.
- Suteikti studentams daugiau ir išsamios informacijos apie e-studijų formą.
- Atlikti platų ir išsamų Lietuvos ir Anglijos komunikaciją e-studijose įvertinantį tyrimą.

Bibliografinių nuorodų sąrašas

1. ABARIUS, Povilas. Dirbtinio intelekto metodų naudojimas adaptyviose mokymosi sistemose. *E-švietimas: mokslas, studijos ir verslas* [interaktyvus] KTU, 2010, Kaunas. [žiūrėta 2011 m. sausio 10d.] Prieiga per internetą:<
http://www.liedm.lt/cms/files/liedm/resources/3931_e_svietimas_pranesimu_medziaga.pdf
2. AKUDOVIČIŪTĖ, Aida; ROSINAITĖ, Vikinta; VALICKAS, Andrius; ŽIŽYTĖ, Lina. Studentų savarankiško karjeros valdymo kompetencijų ugdymo vadovas konsultantui. Vilniaus universiteto leidykla, 2008. ISBN 978-9955-33-294-7
3. ALLAN, Audronė; LUKOŠEVIČIŪTĖ-NOREIKIENĖ, Ilona. Mišriųjų studijų kurso kokybės vertinimas atvirojo mokymosi idėjų kontekste: atvejo analizė [interaktyvus]. Vytauto Didžiojo universitetas, Kaunas, 2008. [žiūrėta 2011m. kovo 20d.]. Prieiga per internetą:<
<http://www.minfolit.lt/arch/17001/17259.pdf>
4. ALMINAITĖ, Jolita; VVEINHARDT, Jolita. Neverbalinės komunikacijos įtaka darbuotojų santykiams paslaugas teikiančiose organizacijose. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* [interaktyvus]. 4 (13), 2008 [žiūrėta 2011 m. balandžio 24 d.]. Prieiga per internetą:<
http://su.lt/old.su/bylos/mokslo_leidiniai/ekonomika/vveinhardt.pdf
5. ALMONAITIENĖ, Junona. Bendravimo mokslas ir menas. *Bendravimo psichologija* [interaktyvus]. Kauno technologijos universitetas, 2002 [žiūrėta 2011m. balandžio 16 d.]. Prieiga per internetą:<
http://www.sos03.lt/files/knygos/Bendravimo_psichologija.pdf
6. BALTRUŠAITIS, Paulius. E-mokymosi veiklos modelio teorinės prielaidos. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos* [interaktyvus]. 2007 [žiūrėta 2011m. sausio 10d.]. Prieiga per internetą:<
<http://www.vdu.lt/esf/esf0013/downloads/str01.pdf>
7. BALTUTIENĖ, Birutė; JAKUBAUSKAITĖ, Vaida; LAPĖNIENĖ, Asta; LINKAITYTĖ, Giedra; LUKŠYTĖ, Dangira; SABALIAUSKAS, Tomas; SULIAKAITĖ, Algė. Mokymosi poreikiai. *Suaugusiųjų nuotolinio mokymosi kuratorių parengimo dirbti kaimo vietovėse programa*. UAB „Infosiūlas“, 2010. ISBN 978-9955-628-44-6
8. BATES, A.W. Tony. Technology, e-learning and distance education: second edition [interaktyvus]. Roulledge, 2005.[žiūrėta 2010 m. birželio 10d.] Prieiga per internetą:<
http://www.google.com/books?id=yOpH1aOuopcC&printsec=frontcover&hl=lt&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

9. BIGGS, John. The reflective institution: Assuring and enhancing the quality of teaching and learning. *Higher Education* [interaktyvus]. 2001 [žiūrėta 2011m. balandžio 6d.]. Prieiga per internetą:< <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=17&hid=112&sid=47f09060-7b9b-4202-aea5-2d95d5d61276%40sessionmgr113>
10. BRŪZGIENĖ, Rūta. Juridinė retorika: modernieji komparatyvistikos aspektai. *Jurisprudencija. Mokslo darbai* [interaktyvus]. Mykolo Romerio universitetas, 2006 [žiūrėta 2011 m. balandžio 20 d.]. Prieiga per internetą:< [http://www3.mruni.eu/padaliniai/leidyba/jurisprudencija/8\(86\)_tirazui.pdf](http://www3.mruni.eu/padaliniai/leidyba/jurisprudencija/8(86)_tirazui.pdf)
11. BUČKO, Marian; SIVY, Igor, GATI, József; KARTYAS, Gyula; MADARASZ, Ladislav. Communication Tools in E-learning Systems [interaktyvus] Slovakija, Vengrija. [žiūrėta 2011 m. sausio 10d.] Prieiga per internetą:< http://www.tlcentre.net/resource_files/resources/312/Communication_Tools_in_E-learning_Systems.pdf
12. BUIVYDIENĖ, Vida; ŽUKIENĖ, Regina. Nuotolinio mokymosi kurso „Specialybės kalbos kultūra“ bandomojo teikimo analizė. Iš *Santalka. Filosofija. Eduklogija* [interaktyvus]. 2008 [žiūrėta 2011m. sausio 10d.]. Prieiga per internetą:< http://www.coactivity.vgtu.lt/upload/filosof_zurn/santalka_t16_no4_19-29_buivydiene.pdf
13. BUTRIMĖ, Edita; JARMAKOVIENĖ, Justina; ZUZEVIČIŪTĖ, Vaiva. Mišraus mokymo poreikiai socialinių mokslų studentų ir dėstytojų požiūriu. *Acta Pedagogica Vilnensia* [interaktyvus]. 2009, Nr. 23 ISSN 1392-5016. Prieiga per internetą:< http://www.leidykla.vu.lt/fileadmin/Acta_Paedagogica_Vilnensia/23/43-51.pdf
14. BUZZI, Marina. E-Learning. 2010, Kroatija. ISBN 978-953-7619-95-4
15. CIBULSKIS, Gytis; TAMOŠIŪNAS, Petras. Sinchroninio mokymosi sistemos modelis ir praktinė realizacija. Iš *Nuotolinio mokymosi technologiniai aspektai: IX sekcija* [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. sausio 10d.] Prieiga per internetą:< http://www.ktu.lt/lt/apie_renginius/konferencijos/2006/k6_02/IT2006/IX_sekcija.pdf
16. DAGIENĖ, Valentina. Informacinių technologijų taikymo švietime konceptualusis pagrindimas. *Informacijos mokslai*. 2003, Nr. 25. ISSN 1392-1487
17. DAGIENĖ, Valentina; JUŠKEVIČIENĖ, Anita. Te@ch.us projektas – pasitelkime Web 2.0 technologijas mokymui ir mokymuisi. *Mokymosi bendruomenė ir antrosios kartos saityno (Web 2.0) technologijos* [interaktyvus] Matematikos ir informatikos institutas, 2010, Vilnius. [žiūrėta 2011 m. sausio 10d.] Prieiga per internetą:< <http://ims.mii.lt/Web20Mokymui/mokymosi-bendruomene.pdf>
18. DAUKILAS, Sigitas; KAČINIENĖ, Irma; VAIŠNORIENĖ, Daiva; VAŠČILAS, Vytautas. E.mokymo/si technologijų kokybę sąlygojantys veiksniai aukštojoje mokykloje. *Aukštojo mokslo kokybė* [interaktyvus]. Žemės ūkio universitetas, 2008. [žiūrėta 2011 m. balandžio 16d.] Prieiga per internetą:< http://skc.vdu.lt/downloads/zurnalo_arch/amk_5/qhe_2008_132_151.pdf
19. EITINGTON, E. Julius. The winning trainer: Winning ways to involve people in learning. Fourth Edition [interaktyvus]. Boston: Butterworth-Heinemann, 2002. [žiūrėta 2011m. balandžio 3d.]. Prieiga per internetą:<

http://books.google.com/books?id=LNAbz6nb1swC&pg=PA373&dq=Eittington+J.+The+winning+trainer:+Winning+ways+to+involve+people+in+learning&hl=lt&ei=3L2-TY3ILYjsOfW9vfkF&sa=X&oi=book_result&ct=book_thumbnail&resnum=1&ved=0CCsQ6wEwAA#v=onepage&q&f=false

20. ELIA, Gianluca; POCE, Antonella. Open Networked “i-Learning”: Models and Cases of “Next-Gen” Learning. Springer, London, 2010. e-ISBN 978-1-4419-6854-8
21. FALLOON, Garry. Making the Connection: Moore’s Theory of Transactional Distance and Its Relevance to the Use of a Virtual Classroom in Postgraduate Online Teacher Education [interaktyvus]. University of Waikato, 2011 [žiūrėta 2011 m. gegužės 2d.]. Prieiga per internetą:<
<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=15&hid=112&sid=c36c5737-d924-49a0-8854-1e6338a9fc01%40sessionmgr111>
22. FERRER, Nuria Ferran; ALFONSO, Julia Minguillon. Content Management for E-Learning. Barcelona, 2011. e-ISBN 978-1-4419-6959-0
23. FISKE, John. Įvadas į komunikacijos studijas. Vilnius, Baltos lankos, 1998. ISBN 9986-861-60-8
24. GUDONIENĖ, Daina; MUŠANKOVIENĖ KOVERTAITĖ, Rūta Vilma. NM kursų rengimo sistemų edukaciniai ir techniniai aspektai. *Informacinės technologijos 2007* [interaktyvus]. Kauno technologijos universitetas, 2007 [žiūrėta 2011 m. sausio 10d.]. Prieiga per internetą:<
http://www.ktu.lt/lt/apie_renginius/konferencijos/2007/k7_01/IT-2007/it%202007-turinys.pdf
25. IKT panaudojimo galimybės kuriant atvirojo mokymosi perspektyvą. VDU Švietimo studijų centras [interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. birželio 10d.]. Prieiga per internetą:<
http://www.mkc.lt/dokuments/mokymosi_medziaga/Atsiverkime_ateiciai.pdf
26. Įsakymas “Dėl Lietuvos virtualaus universiteto 2007-2012 metų programos patvirtinimo” pakeitimo [interaktyvus] 2010 [žiūrėta 2011 m. balandžio 16 d.]. Prieiga per internetą:<
http://www.liedm.lt/cms/files/liedm/resources/3810_LVU_programa_keitimas0715.pdf
27. JASUTIENĖ, Eglė; MARKAUSKAITĖ, Lina. Virtualios mokymosi aplinkos [interaktyvus]. 2004, Vilnius. [žiūrėta 2011 m. sausio 10d.]. Prieiga per internetą:<
http://www.emokykla.lt/lt.php/elektroniniai_leidiniai/veidrodis/nr_3_51/virtualios_mokymosi_aplinkos/269
28. JUCEVIČIENĖ, Palmira. LIEPAITĖ, Daiva. Kompetencijos sampratos erdvė. *Socialiniai mokslai* [interaktyvus]. Kauno technologijos universitetas, Nr.1 (22), 2000, ISSN 1392-0758 [žiūrėta 2011 m. balandžio 6d.]. Prieiga per internetą:<
[http://info.smf.ktu.lt/Edukin/zurnalas/archive/pdf/2000%201%20\(22\)/4%20Juceviciene,Lepaite.pdf](http://info.smf.ktu.lt/Edukin/zurnalas/archive/pdf/2000%201%20(22)/4%20Juceviciene,Lepaite.pdf)
29. Kauno technologijos universiteto e.mokymosi technologijų centras [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2011 m. balandžio 16 d.]. Prieiga per internetą:<
<http://emtc.ktu.lt/cms/emtc/app?service=external/index&sp=1981&sp=1961>
30. Kauno technologijos universiteto statutai [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2011 m. balandžio 16 d.]. Prieiga per internetą:<
http://www.ktu.lt/lt/apie_universiteta/dokumentai/statutai/KTU_Statutai_VZ_20101209_Nr_144-7364_2_.pdf

31. Klaipėdos universiteto nuotolinio mokymo(si) centro nuostatai [interaktyvus]. 2009 [žiūrėta 2011 m. balandžio 16 d.] Prieiga per nternetą:<http://www.ku.lt/senatas/doc/20091218_11_26A.pdf
32. Klaipėdos universiteto statutas [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2011 m. balandžio 16 d.] Prieiga per nternetą:< http://www.ku.lt/senatas/doc/20100618_11_66.pdf
33. KURILOVAS, Eugenijus. Virtualios mokymosi aplinkos. *Kompiuterinės mokymo sistemos* [interaktyvus]. Vilniaus Gedimino technikos universitetas, 2009 [žiūrėta 2011 m. balandžio 20 d.]. Prieiga per internetą:< http://iiv.wu.lt/Failai/KMS_revised.pdf
34. LAUŽIKAS, Rimvydas. Skaitmeninis ar elektroninis? Iš *Knygotyra* [interaktyvus]. Vilnius, 2008 [žiūrėta 2011m. sausio 10d.]. Prieiga per internetą:<<http://www.leidykla.eu/fileadmin/Knygotyra/51/275-279.pdf>
35. Lietuvos nuotolinio mokymosi centras [interaktyvus]. 2000 [žiūrėta 2011 m. balandžio 16 d.] Prieiga per nternetą:<<http://www.liedm.lt/cms/liedm/app?service=external/index&sp=3123&sp=3100>
36. Lietuvos Respublikos aukštojo mokslo įstatymas [interaktyvus]. 2000 [žiūrėta 2011 m. balandžio 16 d.] Prieiga per internetą:< http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=211739
37. Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas [interaktyvus]. 2009 [žiūrėta 2011 m. balandžio 16 d.] Prieiga per internetą:< <http://www.smm.lt/ti/docs/istatymai/MSI.pdf>
38. Lietuvos respublikos neformaliojo suaugusių švietimo įstatymas [interaktyvus]. 1998 [žiūrėta 2011 m. balandžio 16 d.] Prieiga per internetą:<<http://www.smm.lt/ti/docs/istatymai/viii-822.htm>
39. LIPINSKIENĖ, Diana. Edukacinė studentą įgalinanti studijuoti aplinka. *Daktaro disertacija* [ineraktyvus]. Kauno technologijos universitetas, 2002 [žiūrėta 2011m. balandžio 5d.]. Prieiga per internetą:< http://info.smf.ktu.lt/edukin/failai/disertacijos/lipinskienes_disertacija.pdf
40. MARGIE, Martyn. The hybrid online model: good practise. *Educause quarterly* [interaktyvus]. 2003, 18-23p.[žiūrėta 2011m. balandžio 3d.]. Prieiga per internetą :< <http://net.educause.edu/ir/library/pdf/EQM0313.pdf>
41. MARTIŠIENĖ, Dovile. E-mokymas neuniversitetinėse studijose: pedagogų nuomonės tyrimo lyginamoji analizė [interaktyvus]. Kaunas. [žiūrėta 2011m. balandžio 6d.] Prieiga per internetą:< http://www.e-library.lt/resursai/Mokslai/VIKO/EIF_051118/Martisiene.pdf
42. MATKEVIČIENĖ, Renata. Kokybės informacijos problematika šiuolaikinėje visuomenėje. Informacijos mokslai [interaktyvus]. Vilnius, 2003 [žiūrėta 2011 m. balandžio 24 d.]. Prieiga per internetą:< http://www.leidykla.vu.lt/fileadmin/Informacijos_mokslai/2003-27/N52-63.pdf
43. Mykolo Romerio universiteto elektroninių studijų grupė [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2011 m. balandžio 16 d.] Prieiga per nternetą:< http://www.mruni.eu/lt/padaliniai/centrai/akademiniu_reikalu_centras/elektroniniu_studiju_grupe/norintiems_studijuoti
44. MOORE, G. Michael. Theory of transctional distance. *Theoretical Principles of Distance Education* [interaktyvus]. 1997 [žiūrėta 2011m. gegužės 2 d.]. Prieiga per internetą:<

<http://www.aged.tamu.edu/research/readings/Distance/1997MooreTransDistance.pdf>

45. Nuotolinių studijų kokybės vertinimo Lietuvos ir užsienio aukštesnioje mokyklose analizė [interaktyvus]. Viešosios politikos ir vadybos institutas, 2005, Vilnius. [žiūrėta 2011 m. kovo 20d.] Prieiga per internetą: < http://www.skvc.lt/downloads/nuotoi/NS_ANALIZE.pdf

46. OŽALAS, Audrius. Internetinė žiniasklaida masinės komunikacijos teorijų aspektu. *Informacijos mokslai* [interaktyvus]. Vilnius, 2005 [žiūrėta 2011 m. balandžio 24 d.]. Prieiga per internetą: < http://www.leidykla.vu.lt/fileadmin/Informacijos_mokslai/2005_33/138-149.pdf

47. PAURIENĖ, Giedrė. Vaizdo įrašų integravimas į užsienio kalbos mokymą/si: didaktiniai aspektai [interaktyvus] MRU, 2010, Vilnius. [žiūrėta 2011 m. sausio 10d.] Prieiga per internetą: < https://ojs.kauko.lt/index.php/ittss/article/viewFile/167/pdf_44

48. RAMSDEN, Paul. Learning to teach in higher education. *Studies in higher education* [interaktyvus]. London, vol.29, Nr.2, 2004 [žiūrėta 2011 m. balandžio 5d.]. Prieiga per internetą: < <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=7&hid=112&sid=47f09060-7b9b-4202-aea5-2d95d5d61276%40sessionmgr113>

49. ROSSENBERG, Marc Jeffrey. E-learning: Strategies for Delivering Knowledge in the Digital Age. 2001, e-ISBN 007137809X.

50. RUTKAUSKIENĖ, Danguolė; VOLUNGEVIČIENĖ, Airina. IKT ir dėstytojo vaidmuo teikiant paramą besimokantiems nuotolinėse studijose. *Nuotolinio mokymosi technologiniai aspektai* [interaktyvus]. Kauno technologijos universitetas, 2005. [žiūrėta 2011 m. balandžio 6d.]. Prieiga per internetą: < http://internet.ktu.lt/lt/mokslas/konf05/konf_02/IT2005/Sekc04.pdf

51. SIMPSON, Ormond. Motivating learners in open and distance learning: do we need a new theory of learner support? *Open learning* [interaktyvus]. London, Vol. 23, Nr.3, 2008. [žiūrėta 2011 m. balandžio 6d.]. Prieiga per internetą: < <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=20&hid=112&sid=47f09060-7b9b-4202-aea5-2d95d5d61276%40sessionmgr113>

52. SIMPSON, Ormond. Predicting student success in open and distance learning. *Open Learning* [interaktyvus]. Open University, London, Vol.21, Nr.2, 2006. [žiūrėta 2011 m. balandžio 5d.]. Prieiga per internetą: < <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=47f09060-7b9b-4202-aea5-2d95d5d61276%40sessionmgr113&vid=6&hid=112>

53. SIMPSON, Ormond. The impact on retention of interventions to support distance learning students. *Open learning* [interaktyvus]. Open University of England, Vol.19 Nr.1, 2004. [žiūrėta 2011 m. gegužės 2 d.]. Prieiga per internetą: < <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=17&hid=127&sid=c36c5737-d924-49a0-8854-1e6338a9fc01%40sessionmgr111>

54. ŠILEIKIENĖ, Irma. E. mokymosi informacinių technologijų tyrimas. *Daktaro disertacija* [interaktyvus]. Vilniaus Gedimino technikos universitetas, 2005 [žiūrėta 2011 m. kovo 18d.]. Prieiga per internetą: < http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2005~D_20060103_141231-18364/DS.005.0.01.ETD

55. Švietimas kaitai: darnaus vystymosi mokymo ir mokymosi vadovas [interaktyvus]. Baltijos universiteto programa. ISBN 978-91-86189-04-4. [žiūrėta 2011 m. kovo 18d.] Prieiga per internetą:<
http://www.balticuniv.uu.se/index.php/downloads/doc_view/201-education-for-change-handbook-lithuanian-
56. TARGAMADZĖ, Aleksandras; PETRAUSKIENĖ, Rūta. Nuotolinių studijų kokybė informacijos technologijų kaitos sąlygomis [interaktyvus]. Kauno technologijos universitetas, 2008. [žiūrėta 2011 m. sausio 10d.] Prieiga per internetą:<
http://skc.vdu.lt/downloads/zurnalo_arch/amk_5/qhe_2008_074_093.pdf
57. TERESEVIČIENĖ, Margarita; RUTKAUSKIENĖ, Danguolė, VOLUNGEVIČIENĖ, Airina; ZUZEVIČIŪTĖ, Vaiva; RUTKIENĖ, Aušra; TARGAMADZĖ, Aleksandras. Nuotolinio mokymo(si) taikymo galimybės tęstinio mokymo plėtrai skatinti [interaktyvus]. Vytauto Didžiojo universitetas, 2008, Kaunas. [žiūrėta 2011 m. sausio 10d.] Prieiga per internetą:<
http://www.lvu.lt/cms/files/lieadm/resources/3090_Nuotolinis_mokymas_PRESS.pdf
58. The Quality Assurance Agency for Higher Education (QAA) [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. balandžio 20 d.] Prieiga per nternetą:<<http://www.qaa.ac.uk/public/dlg>
59. UK Education systems. British Council [interaktyvus] [žiūrėta 2011 m. balandžio 16 d.] Prieiga per nternetą:< <http://www.britishcouncil.org/usa-education-uk-system-higher-education.htm>
60. VALENTUKONIENĖ, Jurgita; PAURIENĖ, Giedrė. Internetinių dienoraščių (weblogs) naudojimo galimybės užzienio kalbų mokyme(si) [interaktyvus] Mykomo Romerio universitetas, 2009, Vilnius. [žiūrėta 2011 m. sausio 10d.] Prieiga per internetą:<<http://ojs.kauko.lt/index.php/ittss/article/download/53/46>
61. Vilniaus Gedimino technikos universiteto nuotolinių studijų centras [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2011 m. balandžio 16 d.] Prieiga per nternetą:<
http://www.vgtu.lt/leidiniai/priemimas/2011_2/PDF/15.pdf
62. Vilniaus Gedimino technikos universiteto statusas [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2011 m. balandžio 16 d.] Prieiga per internetą:<<http://www.aifsa.lt/wp-content/uploads/2010/12/VGTU-Statuto-projektas.pdf>
63. Vilniaus Pedagoginio universiteto statusas [interaktyvus]. 2000 [žiūrėta 2011 m. balandžio 16 d.] Prieiga per nternetą:< <http://vpu.lt/Page.aspx?pageID=91>
64. Vilniaus universiteto elektroninių studijų ir egzaminavimo centras [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2011 m. balandžio 16 d.] Prieiga per internetą:< <http://www.esec.vu.lt/>
65. Vilniaus universiteto studijų nuostatai [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2011 m. balandžio 16 d.] Prieiga per internetą:<http://www.vu.lt/site_files/SD/Studentams/SP/SRD/VU_Studentu_nuostatai.pdf
66. Vytauto Didžiojo universiteto distancinių studijų centras [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2011 m. balandžio 16 d.] Prieiga per internetą:< <http://www.studyonline.lt/node/2>
67. Vytauto Didžiojo universiteto statusas [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2011 m. balandžio 16 d.] Prieiga per internetą:< http://www.vdu.lt/public/var/files/vdu_statusas_patvirtintas_seime_1.pdf

68. VOLUNGEVIČIENĖ, Airina. Nuotolinio mokymo(si) turinio kokybės reflektivaus vertinimo projektavimas: daktaro disertacija [interaktyvus]. VDU, 2008, Kaunas [žiūrėta 2011 m. sausio 10d.] Prieiga per internetą: < http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2008~D_20080328_114757-19126/DS.005.0.02.ETD

69. ŽEMAITIS, Simas. Elektroninio portfelio realizacija Moodle sistemoje. *Informacijos mokslai* [interaktyvus]. 50, 2009 [žiūrėta 2011 m. balandžio 3d.] Prieiga per internetą: < http://www.leidykla.vu.lt/fileadmin/Informacijos_mokslai/50/130-135.pdf .

Communication in e-learning: similarities and differences in Lithuanian and English e-learning support systems (Summary)

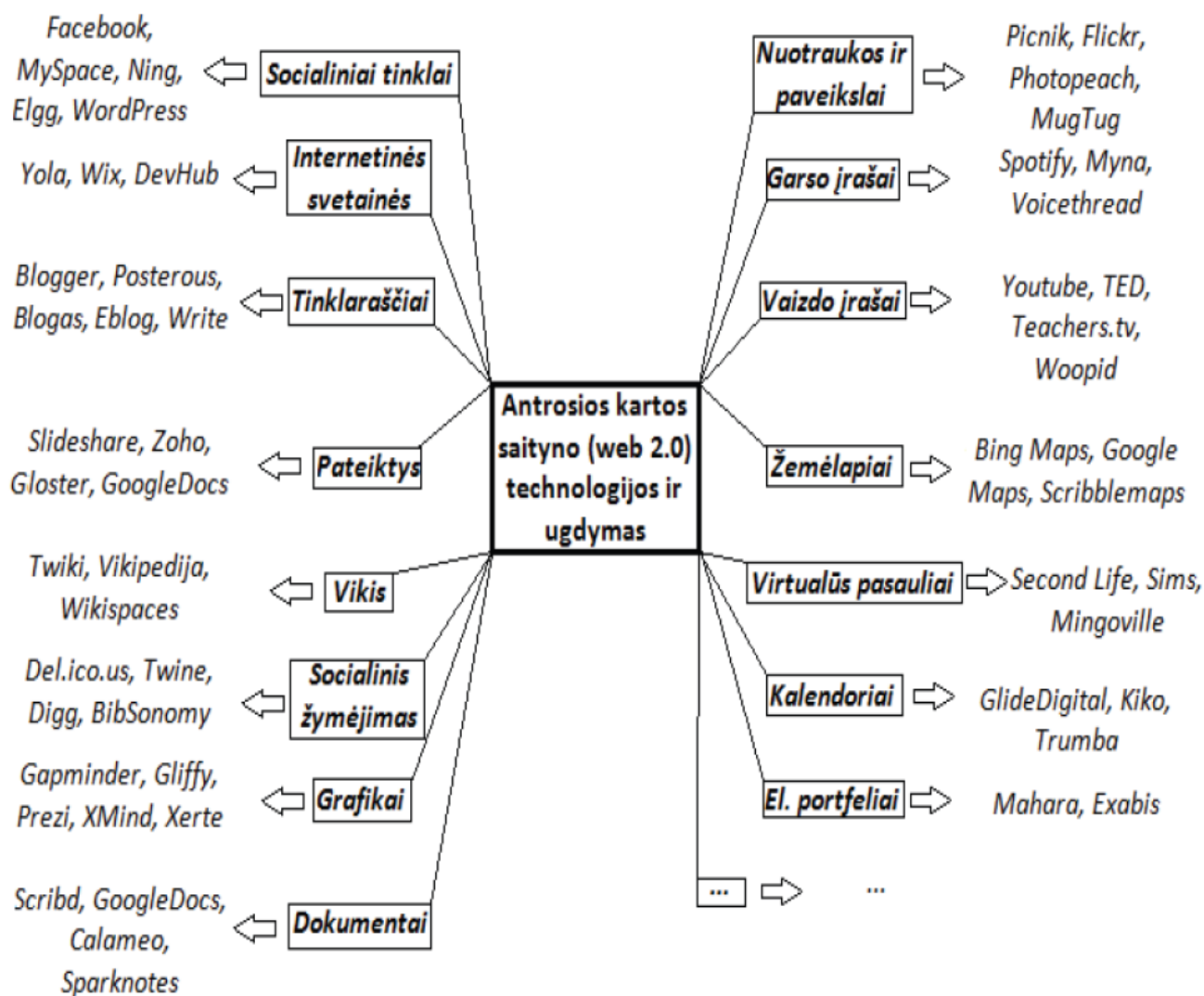
by Vaida Jankauskaitė

Information and communication technology (further refer as - ICT) development and globalization processes are affecting all areas of life. Globalization is changing established relationship, practice and culture, destroying the territorial limits. ICT brings to globalization a new - virtual – area, which has no limiting borders of states, but there could be communicational barriers. ICT development affects and learning process. Ongoing changes and the need for continuous learning in today's society leads to the development of e-learning as an alternative to face-to-face studies. E-learning are conducted through ICT tools, in other words, students and tutor in the process of interaction is realized through information technology. In this way, there are no direct communication between students and tutor. Many authors note that the social interaction and communication skills are taught in educational institutions. And the problem is - whether learning and communicating by ICT can compensate for this. In e-studies written word takes a direct role and starts to function as the language. However, whether computer mediated communication can convey non-verbal elements of face-to face communication - intonation, expressions, tone of voice, gestures, and many others. So the *aim of the paper* is – to analyse communication in e-learning and distinguish the main similarities and differences of English and Lithuanian computer mediated communication.

Results of researches show that e-learning support systems in Lithuania and England are significantly different. Students feel lack of information about study form, objectives, and opportunities in Lithuania. Communication tools of virtual learning environment are not very developed. This study leads blended form of e-learning to be the most popular. In England e-learning support system – conditions for studies, quality of communication, student's motivation is highly advanced. Students get full package of all necessary information and has user-friendly virtual learning environment. All these features ensure effective learning process and develop a deep approach to studies.

PRIEDAI

1 priedas. Schema „Ugdymui skirtos svarbiausios Web 2.0 technologijos rūšys“



2 priedas. Interviu klausimai

Gerbiami Respondentai,

Esu Vaida Jankauskaitė, Vilniaus universiteto komunikacijos fakulteto Magistrantūros studijų II kurso studentė. Šiuo metu rašau baigiamąjį magistro darbą tema „Komuniakcija elektroninėse studijose: Lietuvos ir Anglijos elektroninių studijų paramos sistemų panašumai ir skirtumai“. Šiais klausimais siekiu išsiaiškinti, studentų bei dėstytojų komunikacijos (plačiaja prasme) ypatumus e-studijose. Anketa anoniminė.

1. Ar jaučiate e-studijų suteikiamą autonomiją? (T.y. mokymosi lankstumą, galimybę savarakiškai planuoti mokymosi procesą, mokytis priimtinu laiku ir tempu) Ar vis dėlto jaučiate kontrolę?
2. Ar e-studijų metu Jums svabus grįžtamasis ryšys iš dėstytojo/studento? Kokią reikšmę jis turi?
3. Ar Jūsų mokymo institucija išreiškia kultūrinę paramą (ar jaučiatės priimtas, gerbiamas ir palaikomas, ar studijos grįstos bendradarbiavimu ir parama)?
4. Ar mokymo institucija suteikia reikiamos informacijos, padedančios adaptuotis e-studijose?
5. Kokią virtualią aplinką naudojate e-studijose?Kokie virtualios mokymosi aplinkos naudojimo privalumai, trūkumai ?
6. Kokios dar IKT priemonės galėtų būti naudojamos e-studijose kuriant mokymuisi palankią aplinką?
7. Kaip manote, ar turite pakankamai e-studijoms reikalingų bendrųjų žinių, gebėjimų ir įgūdžių? (turima omeny, ar gebate ieškoti, analizuoti informaciją, ar turite savarankiško darbo, laiko planavimo, info gavimo ir analizės įgūdžių, ir žinoma bendroji IKT kompetencija)
8. Kokias IKT teikiamas mokymo(si) priemones ir metodus naudojate? (on-line paskaita, diskusija, grupinis ar savarankiškas darbas; e-paštas, pokalių kambariai, video/audio konferencijos ir kt. priemonės). Kas lemia jų pasirinkimą?
9. Kaip manote, ar esate savarankiškas ir motyvuotas efektyviai mokytis(s) elektroniniu būdu? (Jei taip, kas suteikia motyvacijos, jei ne – kodėl jos trūksta?)
10. Kaip manote, ar turite pakankamai IKT įgūdžių, reikalingų komunikacijai e-studijose? (gebėjimas bendrauti e-formomis, dalyvauti diskusijose, dirbti bendradarbiaujant ir pan.) Jei ne, kame problema?

11. Ar prieš studijas gavote visą reikiamą informaciją (mokymo formą, tikslus, mokymosi procesą, galimybes ir pan.)
12. Ar studijų metu Jums suteikiama visa reikalinga informacija, ką ir kaip mokytis? (informacija apie konkretų modulį, kaip pasirinkti vieną ar kitą dalką, kiti kylantys klausimai)
13. Kokie veiksniai Jus motyvuoja ir kodėl mokytis e-būdu?
14. Ar mokymo institucija suteikia sąlygas efektyvioms e-studijoms? Kokios priemonės tai užtikrina? (techninė bazė, galimybė naudotis reikiamais šaltiniais, VMA galimybės ir pan.)
15. Kokias komunikacijos priemones naudojate e-studijose? Kas lemia jų pasirinkimą?
16. Kaip dažnai bendraujate e-studijose ir kokiais tikslais? (išsiaiškinti, gauti informacijos, aliekant grupinius darbus ir pan.)
17. Ar jaučiate tiesioginio bendravimo trūkumą e-studijose? Jei taip/ne - kodėl?
18. Ar bendraujant e-studijose pasitaiko komunikacijos trukdžių? (negaunate tam tikros informacijos, gaunate pavėluotai, gaunate iškreiptą, netikslią informaciją). Jei taip, kaip manote, kas tai lemia?
19. Ar mokydamiesi elektroniniu būdu daugiau bendraujate su dėstytoju ar tarpusavyje? Kodėl?
20. Ar bendraudami e-būdu jaučiate lyties, amžiaus, tarpkultūrinius skirtumus? Jei taip, kokiose situacijose ir kaip tie skirtumai pasireiškia?
21. Kaip manote, ar komunikacija e-studijose lygiavertė tradicinio mokymo(si) tiesioginei komunikacijai? Ar jaučiate neverbalinių komunikacijos elementų trūkumą? (mimikų, intonacijos, išvaizdos ir kt.) Kodėl?
22. Išskirtkite esminius skirtumus tarp tradicinio tiesioginio bendravimo ir komunikacijos e-studijose.

Ačiū už atsakymus!

Dear respondent,

I am a master student, currently writing my Master Paper at Vilnius University of Lithuania. The title of my Master Paper is "Communication in E-learning: similarities and differences in Lithuanian and English e-learning support systems". The key point of the paper is computer mediated communication as a part of support system. I am trying to investigate the main features of communication (in board sense) in e-learning. Therefore I am asking you to fill in a questionnaire. You don't need to write your name anywhere because the survey is anonymous.

1. Do you feel the autonomy that e-learning lends? (i.e. flexibility of learning, possibility to independently plan the learning process, to learn at convenient time and rate) Or, nevertheless, you feel control?
2. Is feedback from a turtor/student important to you during e-learning? What significance does it bear?
3. Does your educational institution express cultural support (do you feel accepted, respected and supported; are studies based on cooperation and support)?
4. Does the educational institution provide necessary information that facilitates adaptation in e-learning?
5. What virtual learning environment (VLE) do you use in e-learning? What are advantages and disadvantages of using the VLE?
6. What other information and communication (ICT) tools could be used in e-learning for creating the learning-friendly environment?
7. In your opinion, do you have sufficient general knowledge, abilities and skills required for e-learning? (whether you are able to search and analyse information, whether you have skills of planning independent work and time and of obtaining and analysing information, and, of, course, general ICT competence)

8. What teaching/learning tools and methods provided by ICT do you use? (on-line lecture, discussion, group- or independent work; e-mail, chat rooms, video/audio conferences and other means). What determines the choice thereof?
9. In your opinion, are you independent and motivated to teach/learn effectively in distance studies? (If yes, what gives you the motivation, if no – why is it lacking?)
10. In your opinion, do you have sufficient ICT skills required for communication in e-learning? (ability to communicate in e electronic forms, to take part in discussions, to work in cooperation and likewise) If no, where does the problem lie?
11. Have you received all necessary information before the studies? (teaching form, objectives, learning process, possibilities, etc.)
12. Is all information given to you during the studies on what and how to learn? (information on a specific module, how to choose one or another subject, other arising questions)
13. What factors motivate you to learn by electronic means and why?
14. Does the educational institution create proper conditions for effective e-learning? What means ensure that? (technical base, possibility to use necessary sources, virtual learning environment possibilities, etc.)
16. What tools of communication do you use in e-learning? What determines the choice thereof?
16. How often do you communicate in e-learning and for what purposes? (for clarifying, obtaining information, when carrying out group works, etc.)
17. Do you feel lack of face-to-face communication in e-learning? If yes/no – why?
18. Do any communication barriers/ interferences happen to occur when communicating in e-learning? (you do not receive certain information, or receive it belatedly, you receive distorted, inaccurate information). If yes, what is the cause of it?
19. Do you communicate more with a tutor or among yourselves (students) in e-learning process? Why?
20. Do you feel any gender-, age-, intercultural differences when communicating in e-learning process? If yes, in what situations and in what ways do such differences manifest themselves?
21. In your opinion, is communication in e-learning equivalent to the face-to-face communication of traditional teaching/learning? Do you feel lack of nonverbal communication elements? (mimes, intonation, appearance, etc.) Why?
22. Distinguish essential differences between traditional face-to-face communication and communication in e-learning.

Thank You!

3 priedas. Lietuvos respondentų atsakymai

Studentas Nr.1

K: 1. Ar jaučiate e-studijų suteikiamą autonomiją? (T.y. mokymosi lankstumą, galimybę savarakiškai planuoti mokymosi procesą, mokytis priimtiniu laiku ir tempu) Ar vis dėlto jaučiate kontrolę?

jaučiuosi pakankamai laisvai

K: 2. Ar e-studijų metu Jums svabus grįžtamasis ryšys iš dėstytojo/studento? Kokią reikšmę jis turi? grįžtamasis ryšys svarbus visur ir visada

K: 3. Ar Jūsų mokymo institucija išreiškia kultūrinę paramą (ar jaučiatės priimtas, gerbiamas ir palaikomas, ar studijos grįstos bendradarbiavimu ir parama)?

taip

K: 4. Ar mokymo institucija suteikia reikiamos informacijos, padedančios adaptuotis e-studijose? galėtų tos informacijos suteikti daugiau ir priimtinesniais būdais

K: 5. Kokią virtualią aplinką naudojate e-studijose? Kokie virtualios mokymosi aplinkos naudojimo privalumai, trūkumai ?

Moodle matosi, ji labai paprasta (blogąja žodžio prasme)

K: 6. Kokios dar informacinės ir komunikacinės (IKT) priemonės galėtų būti naudojamos e-studijose kuriant mokymuisi palankią aplinką?

Kas nors panašaus į "Skype" programą

K: 7. Kaip manote, ar turite pakankamai e-studijoms reikalingų bendrųjų žinių, gebėjimų ir įgūdžių? (ar gebate ieškoti, analizuoti informaciją, ar turite savarankiško darbo, laiko planavimo įgūdžių ir žinoma bendrąją IKT kompetenciją, kuri reikalinga e-studijoms)

pakankamai

K: 8. Kokias IKT teikiamas mokymo(si) priemones ir metodus naudojate? (on-line paskaita, diskusija, grupinis ar savarankiškas darbas; e-paštas, pokalių kambariai, video/audio konferencijos ir kt. priemonės). Kas lemia jų pasirinkimą?

darbai, el.paštas. lemia turimas poreikis ir pasiūla

K: 9. Kaip manote, ar esate savarankiškas ir motyvuotas efektyviai mokytis(s) elektroniniu būdu? Jei taip, kas suteikia motyvacijos, jei ne – kodėl jos trūksta?

nepakankamai, nes žmonės iš prigimties yra tinginiai ir tingi mokytis nuosekliai, o tai manau yra svarbiausias gero mokymosi kriterijus. Gerai kad vyksta ir paskaitos

K: 10. Kaip manote, ar turite pakankamai IKT įgūdžių, reikalingų komunikacijai e-studijose? (gebėjimas bendrauti e-formomis, dalyvauti diskusijose, dirbti bendradarbiaujant ir pan.) Jei ne, kokių ir kodėl trūksta?

trūksta drąsos išbandyti naujas galbūt jau egzistuojančias galimybes

K: 11. Ar prieš studijas gavote visą reikiamą informaciją (apie mokymo formą, tikslus, mokymosi procesą, galimybes ir pan.)?

ne.

K: 12. Ar studijų metu Jums suteikiama visa reikalinga informacija, ką ir kaip mokytis? (informacija apie konkretų modulį, kaip pasirinkti vieną ar kitą dalką, kiti kylantys klausimai) pakankamai.

K: 13. Kokie veiksniai Jus motyvuoja ir kodėl mokytis elektroniniu būdu?
motyvuoja terminai

K: 14. Ar mokymo institucija suteikia sąlygas efektyvioms e-studijoms? Kokios priemonės tai užtikrina? (techninė bazė, galimybė naudotis reikiamais šaltiniais, virtualios mokymosi aplinkos teikiamos galimybės ir pan.)

Taip, yra VU virtuali aplinka

K: 15. Kokias komunikacijos priemones naudojate e-studijose? Kas lemia jų pasirinkimą?
el.paštą, nes patogiausia

K: 16. Kaip dažnai bendraujate e-studijose ir kokiais tikslais? (išsiaiškinti, gauti informacijos, aliekant grupinius darbus ir pan.)

labai retai, jei kyla klausimų dėl užduoties

K: 17. Ar jaučiate tiesioginio bendravimo trūkumą e-studijose? Jei taip/ne - kodėl?

priklausomai nuo medžiagos išsamumo aplinkoje. jei informacija pateikta išsamiai, tiesioginio bendravimo netrūksta. Jei neprofesionaliai - patogiau neišskumus išsiaiškinti per paskaitą.

K: 18. Ar bendraujant e-studijose pasitaiko komunikacijos trukdžių? (negaunate tam tikros informacijos, gaunate pavėluotai, gaunate iškreiptą, netikslią informaciją). Jei taip, kaip manote, kas tai lemia?

nepamenu, kad būtų taip pasitaikę

K: 19. Ar mokydami elektroniniu būdu daugiau bendraujate su dėstytoju ar tarpusavyje? Kodėl? tarpusavyje. Su dėstytoju per paskaitas.

K: 20. Ar bendraudami e-būdu jaučiate lyties, amžiaus, tarpkultūrinius skirtumus? Jei taip, kokiose

situacijose ir kaip tie skirtumai pasireiškia?

ne

K: 21. Kaip manote, ar komunikacija e-studijose lygiavertė tradicinio mokymo(si) tiesioginei komunikacijai? Ar jaučiate neverbalinių komunikacijos elementų trūkumą? (mimikų, intonacijos, išvaizdos ir kt.) Kodėl?

ne, nelygiavertė. Trūkumų nejaučiu, nes yra paskaitos.

K: 22. Išskirtkite esminius skirtumus tarp tradicinio tiesioginio bendravimo ir komunikacijos e-studijose.

tradicinis bendravimas nepalyginamai efektyvesnis. E-studijose komunikacijos per mažai.

Studnetas Nr. 2

K: 1. Ar jaučiate e-studijų suteikiamą autonomiją? (T.y. mokymosi lankstumą, galimybę savarakiškai planuoti mokymosi procesą, mokytis priimtiniu laiku ir tempu) Ar vis dėlto jaučiate kontrolę?

Autonomiją. Nors VU elektroninio mokymo sistema dar turi klaidumų.

K: 2. Ar e-studijų metu Jums svabus grįžtamasis ryšys iš dėstytojo/studento? Kokią reikšmę jis turi?

Taip. Jaučiama kažkokia atsakomybė. Taip pat, įvertinimą ir dėstytojo komentarą, aišku kas buvo ne taip padaryta ir nekyla abejonių, kad vertinta "akies" principu.

K: 3. Ar Jūsų mokymo institucija išreiškia kultūrinę paramą (ar jaučiatės priimtas, gerbiamas ir palaikomas, ar studijos grįstos bendradarbiavimu ir parama)?

Vidutiniškai.

K: 4. Ar mokymo institucija suteikia reikiamos informacijos, padedančios adaptuotis e-studijose?

Ne visiškai.

K: 5. Kokią virtualią aplinką naudojate e-studijose? Kokie virtualios mokymosi aplinkos naudojimo privalumai, trūkumai ?

esec.vu.lt, jei prisiskaito, vu web mailą, egzaminavimo programas. Privalumai - jaučiamas grįžtamasis ryšis. Tačiau ne retas atvejis, kad egzaminų metu egzaminavimo sistema "pakimba": neišsaugo įvestos informacijos, užstringa, neleidžia toliau naudotis sistema.

K: 6. Kokios dar informacinės ir komunikacinės (IKT) priemonės galėtų būti naudojamos e-studijose kuriant mokymuisi palankią aplinką?

Video mokymai.

K: 7. Kaip manote, ar turite pakankamai e-studijoms reikalingų bendrųjų žinių, gebėjimų ir įgūdžių? (ar gebate ieškoti, analizuoti informaciją, ar turite savarankiško darbo, laiko planavimo įgūdžių ir žinoma bendrąją IKT kompetenciją, kuri reikalinga e-studijoms)

Vidutiniškai.

K: 8. Kokias IKT teikiamas mokymo(si) priemones ir metodus naudojate? (on-line paskaita,

diskusija, grupinis ar savarankiškas darbas; e-paštas, pokalių kambariai, video/audio konferencijos ir kt. priemonės). Kas lemia jų pasirinkimą?

e-paštas, online konferencijų demonstravimas, pokalbių kambariai. Suteikiama įdomi, aktuali informacija, jaučiamas atgalinis ryšys.

K: 9. Kaip manote, ar esate savarankiškas ir motyvuotas efektyviai mokytis(s) elektroniniu būdu? Jei taip, kas suteikia motyvacijos, jei ne – kodėl jos trūksta?

Taip. Patinka atgalinis ryšys ir galimybė dirbti sau patogioje vietoje.

K: 10. Kaip manote, ar turite pakankamai IKT įgūdžių, reikalingų komunikacijai e-studijose? (gebėjimas bendrauti e-formomis, dalyvauti diskusijose, dirbti bendradarbiaujant ir pan.) Jei ne, kokių ir kodėl trūksta?

Taip

K: 11. Ar prieš studijas gavote visą reikiamą informaciją (apie mokymo formą, tikslus, mokymosi procesą, galimybes ir pan.)?

ne.

K: 12. Ar studijų metu Jums suteikiama visa reikalinga informacija, ką ir kaip mokytis? (informacija apie konkretų modulį, kaip pasirinkti vieną ar kitą dalką, kiti kylantys klausimai) Vidutiniškai.

K: 13. Kokie veiksniai Jus motyvuoja ir kodėl mokytis elektroniniu būdu?

Galimybė mokytis savo pasirinktoje darbo vietoje.

K: 14. Ar mokymo institucija suteikia sąlygas efektyvioms e-studijoms? Kokios priemonės tai užtikrina? (techninė bazė, galimybė naudotis reikiamais šaltiniais, virtualios mokymosi aplinkos teikiamos galimybės ir pan.)

Taip. Suteikiama prieiga.

K: 15. Kokias komunikacijos priemones naudojate e-studijose? Kas lemia jų pasirinkimą?

socilinius tinklus, VU teikiamas paslaugas: esec, VUB katalogus, duombazes, e-paštą.

K: 16. Kaip dažnai bendraujate e-studijose ir kokiais tikslais? (išsiaiškinti, gauti informacijos, aliekant grupinius darbus ir pan.)

Kartą per savaitę skaityti konspektus, kartą per pusę metų įkelti atsiskaitymams skirtus darbus.

K: 17. Ar jaučiate teisoginio bendravimo trūkumą e-studijose? Jei taip/ne - kodėl?

Ne. Gaunamas atsakymas su komentarais

K: 18. Ar bendraujant e-studijose pasitaiko komunikacijos trukdžių? (negaunate tam tikros informacijos, gaunate pavėluotai, gaunate iškreiptą, netikslią informaciją). Jei taip, kaip manote, kas tai lemia?

Nepastebėjau.

K: 19. Ar mokydami(e)si elektroniniu būdu daugiau bendraujate su dėstytoju ar tarpusavyje? Kodėl?

Dėstytoju. Bendravimas su kolegomis studijų klausimais vyksta kitomis komunikacijos priemonėmis.

K: 20. Ar bendraudami e-būdu jaučiate lyties, amžiaus, tarpkultūrinius skirtumus? Jei taip, kokiose situacijose ir kaip tie skirtumai pasireiškia?

Nepastebėjau.

K: 21. Kaip manote, ar komunikacija e-studijose lygiavertė tradicinio mokymo(si) tiesioginei komunikacijai? Ar jaučiate neverbalinių komunikacijos elementų trūkumą? (mimikų, intonacijos, išvaizdos ir kt.) Kodėl?

Ne.

K: 22. Išskirtkite esminius skirtumus tarp tradicinio tiesioginio bendravimo ir komunikacijos e-studijose.

Bendravime e-studijomis nėra įtampos, kurią galima jausti atsakinėjant stebint dėstytojui..

Studnetas Nr.3

K: 1. Ar jaučiate e-studijų suteikiamą autonomiją? (T.y. mokymosi lankstumą, galimybę savarakiškai planuoti mokymosi procesą, mokytis priimtinu laiku ir tempu) Ar vis dėlto jaučiate kontrolę?

šiočia tokia autonomija yra

K: 2. Ar e-studijų metu Jums svabus grįžtamasis ryšys iš dėstytojo/studento? Kokią reikšmę jis turi?
taip, labai svarbu

K: 3. Ar Jūsų mokymo institucija išreiškia kultūrinę paramą (ar jaučiatės priimtas, gerbiamas ir palaikomas, ar studijos grįstos bendradarbiavimu ir parama)?

taip

K: 4. Ar mokymo institucija suteikia reikiamos informacijos, padedančios adaptuotis e-studijose?
taip

K: 5. Kokią virtualią aplinką naudojate e-studijose? Kokie virtualios mokymosi aplinkos naudojimo privalumai, trūkumai ?

VU aplinką. kartais būna ne visa info, bet šiaip lengva naudotis

K: 6. Kokios dar informacinės ir komunikacinės (IKT) priemonės galėtų būti naudojamos e-studijose kuriant mokymuisi palankią aplinką?

Nežinau..

K: 7. Kaip manote, ar turite pakankamai e-studijoms reikalingų bendrųjų žinių, gebėjimų ir įgūdžių? (ar gebate ieškoti, analizuoti informaciją, ar turite savarankiško darbo, laiko planavimo įgūdžių ir žinoma bendrąją IKT kompetenciją, kuri reikalinga e-studijoms)

Taip

K: 8. Kokias IKT teikiamas mokymo(si) priemones ir metodus naudojate? (on-line paskaita, diskusija, grupinis ar savarankiškas darbas; e-paštas, pokalių kambariai, video/audio konferencijos ir kt. priemonės). Kas lemia jų pasirinkimą?

diskusija, grupinis ar savarankiškas darbas; e-paštas, pokalių kambariai, pasirinkimą lemia jų prieinamumas.

K: 9. Kaip manote, ar esate savarankiškas ir motyvuotas efektyviai mokytis(s) elektroniniu būdu? Jei taip, kas suteikia motyvacijos, jei ne – kodėl jos trūksta?

taip, motyvacijos suteikia žinių siekis

K: 10. Kaip manote, ar turite pakankamai IKT įgūdžių, reikalingų komunikacijai e-studijose? (gebėjimas bendrauti e-formomis, dalyvauti diskusijose, dirbti bendradarbiaujant ir pan.) Jei ne, kokių ir kodėl trūksta?

taip

K: 11. Ar prieš studijas gavote visą reikiamą informaciją (apie mokymo formą, tikslus, mokymosi procesą, galimybes ir pan.)?

taip

K: 12. Ar studijų metu Jums suteikiama visa reikalinga informacija, ką ir kaip mokytis? (informacija apie konkretų modulį, kaip pasirinkti vieną ar kitą dalką, kiti kylantys klausimai)

taip.

K: 13. Kokie veiksniai Jus motyvuoja ir kodėl mokytis elektroniniu būdu?

galimybė mokytis, kada man patogu

K: 14. Ar mokymo institucija suteikia sąlygas efektyvioms e-studijoms? Kokios priemonės tai užtikrina? (techninė bazė, galimybė naudotis reikiamais šaltiniais, virtualios mokymosi aplinkos teikiamos galimybės ir pan.)

taip; techninė bazė, galimybė naudotis reikiamais šaltiniais, virtualios mokymosi aplinkos teikiamos galimybės

K: 15. Kokias komunikacijos priemones naudojate e-studijose? Kas lemia jų pasirinkimą?

el. pašta, patogu, greitai

K: 16. Kaip dažnai bendraujate e-studijose ir kokiais tikslais? (išsiaiškinti, gauti informacijos, aliekant grupinius darbus ir pan.)

nelabai, išsiaiškinti, gauti informacijos

K: 17. Ar jaučiate teisoginio bendravimo trūkumą e-studijose? Jei taip/ne - kodėl?

ne

K: 18. Ar bendraujant e-studijose pasitaiko komunikacijos trukdžių? (negaunate tam tikros informacijos, gaunate pavėluotai, gaunate iškreiptą, netikslią informaciją). Jei taip, kaip manote, kas tai lemia?

taip, trikdžiai susiję su dėstytojo užimtumu

K: 19. Ar mokydami elektroniniu būdu daugiau bendraujate su dėstytoju ar tarpusavyje? Kodėl? tarpusavyje, nes dėstytojas kartais neturi pakankamai laiko nuolat atsakyti

K: 20. Ar bendraudami e-būdu jaučiate lyties, amžiaus, tarpkultūrinius skirtumus? Jei taip, kokiose situacijose ir kaip tie skirtumai pasireiškia?

ne

K: 21. Kaip manote, ar komunikacija e-studijose lygiavertė tradicinio mokymo(si) tiesioginei komunikacijai? Ar jaučiate neverbalinių komunikacijos elementų trūkumą? (mimikų, intonacijos, išvaizdos ir kt.) Kodėl?

Ne, jaučiasi neverbalinių elementų trūkumas kartais.

K: 22. Išskirtkite esminius skirtumus tarp tradicinio tiesioginio bendravimo ir komunikacijos e-studijose.

asmeniškumas, greitis, supratimo lygis.

Studnetas Nr. 4

K: 1. Ar jaučiate e-studijų suteikiamą autonomiją? (T.y. mokymosi lankstumą, galimybę savarakiškai planuoti mokymosi procesą, mokytis priimtinu laiku ir tempu) Ar vis dėlto jaučiate kontrolę?

taip, jaučiu.

K: 2. Ar e-studijų metu Jums svabus grįžtamasis ryšys iš dėstytojo/studento? Kokią reikšmę jis turi?

taip, svarbu, tai leidžia neiškrypti iš kurso

K: 3. Ar Jūsų mokymo institucija išreiškia kultūrinę paramą (ar jaučiatės priimtas, gerbiamas ir palaikomas, ar studijos grįstos bendradarbiavimu ir parama)?

taip

K: 4. Ar mokymo institucija suteikia reikiamos informacijos, padedančios adaptuotis e-studijose?

ne itin, daug tenka daryti savarankiškai.

K: 5. Kokią virtualią aplinką naudojate e-studijose? Kokie virtualios mokymosi aplinkos naudojimo privalumai, trūkumai ?

WebCT atrodo. Gali bet kada iš bet kur pasiekti aplinkoje esančią informaciją, susisiekti su dėstytoju

K: 6. Kokios dar informacinės ir komunikacinės (IKT) priemonės galėtų būti naudojamos e-studijose kuriant mokymuisi palankią aplinką?

Neturiu nuomonės.

K: 7. Kaip manote, ar turite pakankamai e-studijoms reikalingų bendrųjų žinių, gebėjimų ir įgūdžių? (ar gebate ieškoti, analizuoti informaciją, ar turite savarankiško darbo, laiko planavimo įgūdžių ir žinoma bendrąją IKT kompetenciją, kuri reikalinga e-studijoms)

Taip

K: 8. Kokias IKT teikiamas mokymo(si) priemones ir metodus naudojate? (on-line paskaita, diskusija, grupinis ar savarankiškas darbas; e-paštas, pokalių kambariai, video/audio konferencijos ir kt. priemonės). Kas lemia jų pasirinkimą?

e-paštas, pokalbių kambariai.

K: 9. Kaip manote, ar esate savarankiškas ir motyvuotas efektyviai mokytis(s) elektroniniu būdu? Jei taip, kas suteikia motyvacijos, jei ne – kodėl jos trūksta?

iš dalies taip. motyvacijos trūksta dėl disciplinos trūkumo.

K: 10. Kaip manote, ar turite pakankamai IKT įgūdžių, reikalingų komunikacijai e-studijose?

(gebėjimas bendrauti e-formomis, dalyvauti diskusijose, dirbti bendradarbiaujant ir pan.) Jei ne, kokių ir kodėl trūksta?

Taip, turiu

K: 11. Ar prieš studijas gavote visą reikiamą informaciją (apie mokymo formą, tikslus, mokymosi procesą, galimybes ir pan.)?

Ne

K: 12. Ar studijų metu Jums suteikiama visa reikalinga informacija, ką ir kaip mokytis? (informacija apie konkretų modulį, kaip pasirinkti vieną ar kitą dalką, kiti kylantys klausimai)
Pusiau..galėtų būti daugiau.

K: 13. Kokie veiksniai Jus motyvuoja ir kodėl mokytis elektroniniu būdu?
galimybė lanksčiai planuoti laiką.

K: 14. Ar mokymo institucija suteikia sąlygas efektyvioms e-studijoms? Kokios priemonės tai užtikrina? (techninė bazė, galimybė naudotis reikiamais šaltiniais, virtualios mokymosi aplinkos teikiamos galimybės ir pan.)

Ne, galėtų būti daugiau medžiagos.

K: 15. Kokias komunikacijos priemones naudojate e-studijose? Kas lemia jų pasirinkimą?
Visas įmanomas

K: 16. Kaip dažnai bendraujate e-studijose ir kokiais tikslais? (išsiaiškinti, gauti informacijos, aliekant grupinius darbus ir pan.)

Retokai, dažniau VU el.paštą naudoju.

K: 17. Ar jaučiate teisoginio bendravimo trūkumą e-studijose? Jei taip/ne - kodėl?
Ne.

K: 18. Ar bendraujant e-studijose pasitaiko komunikacijos trukdžių? (negaunate tam tikros informacijos, gaunate pavėluotai, gaunate iškreiptą, netikslią informaciją). Jei taip, kaip manote, kas tai lemia?

Ne.

K: 19. Ar mokydami elektroniniu būdu daugiau bendraujate su dėstytoju ar tarpusavyje? Kodėl?
Dėstytoju. Atsako su komentarais.

K: 20. Ar bendraudami e-būdu jaučiate lyties, amžiaus, tarpkultūrinius skirtumus? Jei taip, kokiose situacijose ir kaip tie skirtumai pasireiškia?

Ne.

K: 21. Kaip manote, ar komunikacija e-studijose lygiavertė tradicinio mokymo(si) tiesioginei komunikacijai? Ar jaučiate neverbalinių komunikacijos elementų trūkumą? (mimikų, intonacijos, išvaizdos ir kt.) Kodėl?

Manau, kad lygiavertė neverbalinių komunikacijos elementų trūkumo nejaučiu.

K: 22. Išskirtkite esminius skirtumus tarp tradicinio tiesioginio bendravimo ir komunikacijos e-studijose.

Tradiciniame tiesioginiame bendravime esi apribotas laiko ir vietos, e-studijose - ne

Studnetas Nr. 5

K: 1. Ar jaučiate e-studijų suteikiamą autonomiją? (T.y. mokymosi lankstumą, galimybę savarakiškai planuoti mokymosi procesą, mokytis priimtinu laiku ir tempu) Ar vis dėlto jaučiate kontrolę?

Taip.

K: 2. Ar e-studijų metu Jums svabus grįžtamasis ryšys iš dėstytojo/studento? Kokią reikšmę jis turi?
taip svarbu. bendravimui, paaiškinimui studijų dalyko medžiagai.

K: 3. Ar Jūsų mokymo institucija išreiškia kultūrinę paramą (ar jaučiatės priimtas, gerbiamas ir palaikomas, ar studijos grįstos bendradarbiavimu ir parama)?

Taip

K: 4. Ar mokymo institucija suteikia reikiamos informacijos, padedančios adaptuotis e-studijose?
Nemanau.

K: 5. Kokią virtualią aplinką naudojate e-studijose? Kokie virtualios mokymosi aplinkos naudojimo privalumai, trūkumai ?

Moodle. Viskas joje gerai.

K: 6. Kokios dar informacinės ir komunikacinės (IKT) priemonės galėtų būti naudojamos e-studijose kuriant mokymuisi palankią aplinką?

Socialiniai tinklai.

K: 7. Kaip manote, ar turite pakankamai e-studijoms reikalingų bendrųjų žinių, gebėjimų ir įgūdžių? (ar gebate ieškoti, analizuoti informaciją, ar turite savarankiško darbo, laiko planavimo įgūdžių ir žinoma bendrąją IKT kompetenciją, kuri reikalinga e-studijoms)

Manau, kad turiu pakankamai.

K: 8. Kokias IKT teikiamas mokymo(si) priemones ir metodus naudojate? (on-line paskaita, diskusija, grupinis ar savarankiškas darbas; e-paštas, pokalių kambariai, video/audio konferencijos ir kt. priemonės). Kas lemia jų pasirinkimą?

e-paštas, diskusija.

K: 9. Kaip manote, ar esate savarankiškas ir motyvuotas efektyviai mokytis(s) elektroniniu būdu? Jei taip, kas suteikia motyvacijos, jei ne – kodėl jos trūksta?

Motyvuoja tai, kad galiu bet kada mokytis

K: 10. Kaip manote, ar turite pakankamai IKT įgūdžių, reikalingų komunikacijai e-studijose? (gebėjimas bendrauti e-formomis, dalyvauti diskusijose, dirbti bendradarbiaujant ir pan.) Jei ne, kokių ir kodėl trūksta?

Taip

K: 11. Ar prieš studijas gavote visą reikiamą informaciją (apie mokymo formą, tikslus, mokymosi procesą, galimybes ir pan.)?

ne.

K: 12. Ar studijų metu Jums suteikiama visa reikalinga informacija, ką ir kaip mokytis? (informacija apie konkretų modulį, kaip pasirinkti vieną ar kitą dalką, kiti kylantys klausimai) Vidutiniškai.

K: 13. Kokie veiksniai Jus motyvuoja ir kodėl mokytis elektroniniu būdu?
Galimybė be kada mokytis

K: 14. Ar mokymo institucija suteikia sąlygas efektyvioms e-studijoms? Kokios priemonės tai užtikrina? (techninė bazė, galimybė naudotis reikiama šaltiniais, virtualios mokymosi aplinkos teikiamos galimybės ir pan.)
Taip. Suteikiama prieiga.

K: 15. Kokias komunikacijos priemones naudojate e-studijose? Kas lemia jų pasirinkimą?
e-paštas, diskusijos. Priimtinausios ir patogiausios priemonės.

K: 16. Kaip dažnai bendraujate e-studijose ir kokiais tikslais? (išsiaiškinti, gauti informacijos, aliekant grupinius darbus ir pan.)
Poreikiui atsiradus, arba dalyvauju diskusijose.

K: 17. Ar jaučiate tiesoginio bendravimo trūkumą e-studijose? Jei taip/ne - kodėl?
Ne.

K: 18. Ar bendraujant e-studijose pasitaiko komunikacijos trukdžių? (negaunate tam tikros informacijos, gaunate pavėluotai, gaunate iškreiptą, netikslią informaciją). Jei taip, kaip manote, kas tai lemia?
taip

K: 19. Ar mokydami elektroniniu būdu daugiau bendraujate su dėstytoju ar tarpusavyje? Kodėl?
Dėstytoju. Tarpusavyje bendraujame paskaitose arba kitom komunikacijos priemonėm.

K: 20. Ar bendraudami e-būdu jaučiate lyties, amžiaus, tarpkultūrinius skirtumus? Jei taip, kokiose situacijose ir kaip tie skirtumai pasireiškia?
Ne

K: 21. Kaip manote, ar komunikacija e-studijose lygiavertė tradicinio mokymo(si) tiesioginei komunikacijai? Ar jaučiate neverbalinių komunikacijos elementų trūkumą? (mimikų, intonacijos, išvaizdos ir kt.) Kodėl?

Ne. Kai dėstytojas skaito paskaitą gyvai galima iškart paklausti, o e-studijose atsakymo galima laukti ne dieną ir ne dvi. Ir šiaip gyvai jei įdomiai su pavyzdžiais pasakoja daug geriau įsiminti.

K: 22. Išskirtkite esminius skirtumus tarp tradicinio tiesioginio bendravimo ir komunikacijos e-studijose.
Esminis skirtumas matomumas, galimybė gyvai bendrauti.

Studnetas Nr. 6

K: 1. Ar jaučiate e-studijų suteikiamą autonomiją? (T.y. mokymosi lankstumą, galimybę savarakiškai planuoti mokymosi procesą, mokytis priimtinu laiku ir tempu) Ar vis dėlto jaučiate kontrolę?

Taip, galiu pati susidėlioti laiką, kada atlikti užduotis, tik reikia paisyti terminų.

K: 2. Ar e-studijų metu Jums svabus grįžtamasis ryšys iš dėstytojo/studento? Kokią reikšmę jis turi?

Labai svarbus. Man svarbu, ką padariau gerai ar blogai, ypač jei įdėjau daugiau pastangų. Be grįžtamojo ryšio nelabai patobulėsi

K: 3. Ar Jūsų mokymo institucija išreiškia kultūrinę paramą (ar jaučiatės priimtas, gerbiamas ir palaikomas, ar studijos grįstos bendradarbiavimu ir parama)?

Na taip, gal kartais trūksta bendrumo.

K: 4. Ar mokymo institucija suteikia reikiamos informacijos, padedančios adaptuotis e-studijose?

Trubūt.

K: 5. Kokią virtualią aplinką naudojate e-studijose? Kokie virtualios mokymosi aplinkos naudojimo privalumai, trūkumai?

Nesinaudoju beveik pačia aplinka, visą medžiagą parsisiunčiu.

K: 6. Kokios dar informacinės ir komunikacinės (IKT) priemonės galėtų būti naudojamos e-studijose kuriant mokymuisi palankią aplinką?

Daugiau prieigų prie tarptautinių duomenų bazių.

K: 7. Kaip manote, ar turite pakankamai e-studijoms reikalingų bendrųjų žinių, gebėjimų ir įgūdžių? (ar gebate ieškoti, analizuoti informaciją, ar turite savarankiško darbo, laiko planavimo įgūdžių ir žinoma bendrąją IKT kompetenciją, kuri reikalinga e-studijoms)

Nemanau, jaučiu kad yra kur tobulėti.

K: 8. Kokias IKT teikiamas mokymo(si) priemones ir metodus naudojate? (on-line paskaita, diskusija, grupinis ar savarankiškas darbas; e-paštas, pokalių kambariai, video/audio konferencijos ir kt. priemonės). Kas lemia jų pasirinkimą?

e-paštas, kitų nelabai naudoju.

K: 9. Kaip manote, ar esate savarankiškas ir motyvuotas efektyviai mokytis(s) elektroniniu būdu? Jei taip, kas suteikia motyvacijos, jei ne – kodėl jos trūksta?

Nelabai, kartais tingisi. Jei nebūtų paskaitų, būtų sunkoka.

K: 10. Kaip manote, ar turite pakankamai IKT įgūdžių, reikalingų komunikacijai e-studijose? (gebėjimas bendrauti e-formomis, dalyvauti diskusijose, dirbti bendradarbiaujant ir pan.) Jei ne, kokių ir kodėl trūksta?

Manau, kad turiu

K: 11. Ar prieš studijas gavote visą reikiamą informaciją (apie mokymo formą, tikslus, mokymosi procesą, galimybes ir pan.)?

Taip, supažindino ir pristatė.

K: 12. Ar studijų metu Jums suteikiama visa reikalinga informacija, ką ir kaip mokytis? (informacija apie konkretų modulį, kaip pasirinkti vieną ar kitą dalką, kiti kylantys klausimai)

Vidutiniškai, kartais trūksta konkretumo ir informacijos.

K: 13. Kokie veiksniai Jus motyvuoja ir kodėl mokytis elektroniniu būdu?

Galimybė mokytis kada noriu.

K: 14. Ar mokymo institucija suteikia sąlygas efektyvioms e-studijoms? Kokios priemonės tai užtikrina? (techninė bazė, galimybė naudotis reikiama šaltiniais, virtualios mokymosi aplinkos teikiamos galimybės ir pan.)

Taip, galima naudotis aplinka, joje patalpinta informacija ir kitus gauti šaltinių (pvz. bibliotekoje, naršyti bazėse ir pan.)

K: 15. Kokias komunikacijos priemones naudojate e-studijose? Kas lemia jų pasirinkimą?

sociolinius tinklus, VU teikiamas paslaugas: esec, VUB katalogus, duombazes, e-paštą.

K: 16. Kaip dažnai bendraujate e-studijose ir kokiais tikslais? (išsiaiškinti, gauti informacijos, aliekant grupinius darbus ir pan.)

skaityti medžiagą, pasitarti, išsiųsti dėstytojui darbą, sužinoti įvertinimą.

K: 17. Ar jaučiate teisoginio bendravimo trūkumą e-studijose? Jei taip/ne - kodėl?

Ne. Dėstytojas atsiunčia atsakymus ir pakomentuoja. Būna ir paskaitos.

K: 18. Ar bendraujant e-studijose pasitaiko komunikacijos trukdžių? (negaunate tam tikros informacijos, gaunate pavėluotai, gaunate iškreiptą, netikslią informaciją). Jei taip, kaip manote, kas tai lemia?

Pasitaiko. Lemia žmonių neatsakingumas

K: 19. Ar mokydami elektroniniu būdu daugiau bendraujate su dėstytoju ar tarpusavyje? Kodėl?

Kolegomis, pasitariame, pasidaliname mintis kaip atlikti užduotį ir pan.

K: 20. Ar bendraudami e-būdu jaučiate lyties, amžiaus, tarpkultūrinius skirtumus? Jei taip, kokiose situacijose ir kaip tie skirtumai pasireiškia?

Nejaučiu

K: 21. Kaip manote, ar komunikacija e-studijose lygiavertė tradicinio mokymo(si) tiesioginei komunikacijai? Ar jaučiate neverbalinių komunikacijos elementų trūkumą? (mimikų, intonacijos, išvaizdos ir kt.) Kodėl?

Jaučiu trūkumą. Nes studijuojant svarbu žinoti, ko tikėtis iš dėstytojo - tam reikalinga komunikacija. Manau, kad bendraujant elektroniškai dėstytojais turėtų skirti daug daugiau dėmesio el. komunikacijos kokybei ir kiekybei

K: 22. Išskirtkite esminius skirtumus tarp tradicinio tiesioginio bendravimo ir komunikacijos e-studijose.

Bendravime e-studijose nebūna streso, galima neskubant pagalvojant paklausti.

Studnetas Nr. 7

K: 1. Ar jaučiate e-studijų suteikiamą autonomiją? (T.y. mokymosi lankstumą, galimybę savarakiškai planuoti mokymosi procesą, mokytis priimtinu laiku ir tempu) Ar vis dėlto jaučiate kontrolę?

Nėra jokio lankstumo, paskaitos vyksta pagal universiteto pateiktą tvarkaraštį, egzaminai taip pat.

K: 2. Ar e-studijų metu Jums svabus grįžtamasis ryšys iš dėstytojo/studento? Kokią reikšmę jis turi?

Labai svarbus. Kadangi su dėstytoju susitinkame nelabai dažnai, svarbu žinoti, ką jis mano apie konkrečius atliktus darbus.

K: 3. Ar Jūsų mokymo institucija išreiškia kultūrinę paramą (ar jaučiatės priimtas, gerbiamas ir palaikomas, ar studijos grįstos bendradarbiavimu ir parama)?

Iš dalies

K: 4. Ar mokymo institucija suteikia reikiamos informacijos, padedančios adaptuotis e-studijose?

Taip, suteikia

K: 5. Kokią virtualią aplinką naudojate e-studijose? Kokie virtualios mokymosi aplinkos naudojimo privalumai, trūkumai ?

Moodle, trūkumų mano manymu nėra, viskas pakankamai aišku

K: 6. Kokios dar informacinės ir komunikacinės (IKT) priemonės galėtų būti naudojamos e-studijose kuriant mokymuisi palankią aplinką?

Nežinau, nes kitur nesimokiau e-studijose. Reikėtų imti "gerosios praktikos" pavyzdžius iš kitų aplinkų ar šalių.

K: 7. Kaip manote, ar turite pakankamai e-studijoms reikalingų bendrųjų žinių, gebėjimų ir įgūdžių? (ar gebate ieškoti, analizuoti informaciją, ar turite savarankiško darbo, laiko planavimo įgūdžių ir žinoma bendrąją IKT kompetenciją, kuri reikalinga e-studijoms)

Taip turiu, prie viso to reikia turėti ir motyvacijos.

K: 8. Kokias IKT teikiamas mokymo(si) priemones ir metodus naudojate? (on-line paskaita, diskusija, grupinis ar savarankiškas darbas; e-paštas, pokalių kambariai, video/audio konferencijos ir kt. priemonės). Kas lemia jų pasirinkimą?

Savarankiškas darbas, bendradarbiavimas su dėstytoju, el. paštas.

K: 9. Kaip manote, ar esate savarankiškas ir motyvuotas efektyviai mokyti(s) elektroniniu būdu? Jei taip, kas suteikia motyvacijos, jei ne – kodėl jos trūksta?

Taip, motyvuota. Noriu įgyti naujų žinių, man įdomu..

K: 10. Kaip manote, ar turite pakankamai IKT įgūdžių, reikalingų komunikacijai e-studijose? (gebėjimas bendrauti e-formomis, dalyvauti diskusijose, dirbti bendradarbiaujant ir pan.) Jei ne, kokių ir kodėl trūksta?

Kadangi diskusijose dalyvauti neteko, negaliu pasakyti. Dirbti bendradarbiaujant pavyko.

K: 11. Ar prieš studijas gavote visą reikiamą informaciją (apie mokymo formą, tikslus, mokymosi procesą, galimybes ir pan.)?

nemanau.

K: 12. Ar studijų metu Jums suteikiama visa reikalinga informacija, ką ir kaip mokytis? (informacija apie konkretų modulį, kaip pasirinkti vieną ar kitą dalyką, kiti kylantys klausimai)
Manau, kad informacija apie studijas suteikiama atsižvelgiant į studentams kylančius klausimus. Bet kuriuo atveju, visada galima paklausti dėstytojo.

K: 13. Kokie veiksniai Jus motyvuoja ir kodėl mokytis elektroniniu būdu?
Galimybė mokytis priimtinu greičiu. Mėgstu nekubant apgalvotai viską daryti.

K: 14. Ar mokymo institucija suteikia sąlygas efektyvioms e-studijoms? Kokios priemonės tai užtikrina? (techninė bazė, galimybė naudotis reikiama šaltiniais, virtualios mokymosi aplinkos teikiamos galimybės ir pan.)

Taip.

K: 15. Kokias komunikacijos priemones naudojate e-studijose? Kas lemia jų pasirinkimą?
Priklauso nuo konkrečios situacijos, dažniausiai el.paštą.

K: 16. Kaip dažnai bendraujate e-studijose ir kokiais tikslais? (išsiaiškinti, gauti informacijos, aliekant grupinius darbus ir pan.)

Dažniausiai prieš sesiją, šiai stengiuosi reguliariai paskaityti teoriją.

K: 17. Ar jaučiate teisoginio bendravimo trūkumą e-studijose? Jei taip/ne - kodėl?

Ne, nejaučiu. Visada dėstytojas atsako su komentarais.

K: 18. Ar bendraujant e-studijose pasitaiko komunikacijos trukdžių? (negaunate tam tikros informacijos, gaunate pavėluotai, gaunate iškreiptą, netikslią informaciją). Jei taip, kaip manote, kas tai lemia?

Nepasitaikė

K: 19. Ar mokydami elektroniniu būdu daugiau bendraujate su dėstytoju ar tarpusavyje? Kodėl?
Ir taip, ir taip. Abu svarbūs.

K: 20. Ar bendraudami e-būdu jaučiate lyties, amžiaus, tarpkultūrinius skirtumus? Jei taip, kokiose situacijose ir kaip tie skirtumai pasireiškia?

Nepastebėjau.

K: 21. Kaip manote, ar komunikacija e-studijose lygiavertė tradicinio mokymo(si) tiesioginei komunikacijai? Ar jaučiate neverbalinių komunikacijos elementų trūkumą? (mimikų, intonacijos, išvaizdos ir kt.) Kodėl?

Dabar atrodo taip, bet jeigu mokyčiausi vien elektroniniu būdu, tiesioginio kontakto tikrai trūktų. Teisogiai bendraujant lengviau suprast ir įsisavinti, bet kada galima pasitikslinti.

K: 22. Išskirtkite esminius skirtumus tarp tradicinio tiesioginio bendravimo ir komunikacijos e-studijose.

E-studijose bendravimas kur kas retesnis negu gyvai.

Studnetas Nr. 8

K: 1. Ar jaučiate e-studijų suteikiamą autonomiją? (T.y. mokymosi lankstumą, galimybę savarakiškai planuoti mokymosi procesą, mokytis priimtinu laiku ir tempu) Ar vis dėlto jaučiate kontrolę?

Nelabai, kontrolė jaučiasi.

K: 2. Ar e-studijų metu Jums svabus grįžtamasis ryšys iš dėstytojo/studento? Kokią reikšmę jis turi?
Taip, labai didelę reikšmę, padeda jaustis užtikrinčiau.

K: 3. Ar Jūsų mokymo institucija išreiškia kultūrinę paramą (ar jaučiatės priimtas, gerbiamas ir palaikomas, ar studijos grįstos bendradarbiavimu ir parama)?
Kartais jaučiasi, kartais nelabai.

K: 4. Ar mokymo institucija suteikia reikiamos informacijos, padedančios adaptuotis e-studijose?
Taip, tačiau jos vis dar trūksta.

K: 5. Kokią virtualią aplinką naudojate e-studijose? Kokie virtualios mokymosi aplinkos naudojimo privalumai, trūkumai ?
VU nuotolinė aplinka (esec)

K: 6. Kokios dar informacinės ir komunikacinės (IKT) priemonės galėtų būti naudojamos e-studijose kuriant mokymuisi palankią aplinką?
Kokios nors vaizdinės priemonės.

K: 7. Kaip manote, ar turite pakankamai e-studijoms reikalingų bendrųjų žinių, gebėjimų ir įgūdžių? (ar gebate ieškoti, analizuoti informaciją, ar turite savarankiško darbo, laiko planavimo įgūdžių ir žinoma bendrąją IKT kompetenciją, kuri reikalinga e-studijoms)
Taip, pakankamai

K: 8. Kokias IKT teikiamas mokymo(si) priemones ir metodus naudojate? (on-line paskaita, diskusija, grupinis ar savarankiškas darbas; e-paštas, pokalių kambariai, video/audio konferencijos ir kt. priemonės). Kas lemia jų pasirinkimą?
e-paštas ir chat'as

K: 9. Kaip manote, ar esate savarankiškas ir motyvuotas efektyviai mokyti(s) elektroniniu būdu? Jei taip, kas suteikia motyvacijos, jei ne – kodėl jos trūksta?
Motyvuota, nes man pačiai tai naudinga. Kiekvienas turėtų būti motyvuotas kažką darydamas.

K: 10. Kaip manote, ar turite pakankamai IKT įgūdžių, reikalingų komunikacijai e-studijose? (gebėjimas bendrauti e-formomis, dalyvauti diskusijose, dirbti bendradarbiaujant ir pan.) Jei ne, kokių ir kodėl trūksta?
Kiek reikia pakanka, bet tobulėjimui nėra ribų.

K: 11. Ar prieš studijas gavote visą reikiamą informaciją (apie mokymo formą, tikslus, mokymosi procesą, galimybes ir pan.)?
Ne

K: 12. Ar studijų metu Jums suteikiama visa reikalinga informacija, ką ir kaip mokyti? (informacija apie konkretų modulį, kaip pasirinkti vieną ar kitą dalką, kiti kylantys klausimai)
Nevisa, kartas išlenda spragos

K: 13. Kokie veiksniai Jus motyvuoja ir kodėl mokyti elektroniniu būdu?
Nes patogu.

K: 14. Ar mokymo institucija suteikia sąlygas efektyvioms e-studijoms? Kokios priemonės tai užtikrina? (techninė bazė, galimybė naudotis reikiama šaltiniais, virtualios mokymosi aplinkos teikiamos galimybės ir pan.)

Taip, visa informacija duota.

K: 15. Kokias komunikacijos priemones naudojate e-studijose? Kas lemia jų pasirinkimą?
internetas, soc.tinklapiai, el-paštas.

K: 16. Kaip dažnai bendraujate e-studijose ir kokiais tikslais? (išsiaiškinti, gauti informacijos, aliekant grupinius darbus ir pan.)

vieną ar du kartus per savaitę paskaitau konspektus. O bendrauju daugiau ne e-studijų aplinkoj.

K: 17. Ar jaučiate teisoginio bendravimo trūkumą e-studijose? Jei taip/ne - kodėl?

Ne, bendravimo pakanka.

K: 18. Ar bendraujant e-studijose pasitaiko komunikacijos trukdžių? (negaunate tam tikros informacijos, gaunate pavėluotai, gaunate iškreiptą, netikslią informaciją). Jei taip, kaip manote, kas tai lemia?

Kartais pasitaiko nesusipratimų

K: 19. Ar mokydami elektroniniu būdu daugiau bendraujate su dėstytoju ar tarpusavyje? Kodėl?
Dėstytoju. Su grupiokais bendraujame soc.tinkalpiuose arba VU konferencijose

K: 20. Ar bendraudami e-būdu jaučiate lyties, amžiaus, tarpkultūrinius skirtumus? Jei taip, kokiose situacijose ir kaip tie skirtumai pasireiškia?

Nepastebėjau.

K: 21. Kaip manote, ar komunikacija e-studijose lygiavertė tradicinio mokymo(si) tiesioginei komunikacijai? Ar jaučiate neverbalinių komunikacijos elementų trūkumą? (mimikų, intonacijos, išvaizdos ir kt.) Kodėl?

Ne visai vienodos..skirtumas tas, kad e-bendravime trūksta „gyvo“ ryšio.

K: 22. Išskirtkite esminius skirtumus tarp tradicinio tiesioginio bendravimo ir komunikacijos e-studijose.

Tradiciniame bendravime daugiau bendraujama, o elektroniniame daugiau pagl poreikį. Tradicinė komunikacija būna neplanuota ir nebūtinai su tikslu, tieiog paplepėti.

Studnetas Nr. 9

K: 1. Ar jaučiate e-studijų suteikiamą autonomiją? (T.y. mokymosi lankstumą, galimybę savarakiškai planuoti mokymosi procesą, mokytis priimtinu laiku ir tempu) Ar vis dėlto jaučiate kontrolę?

Ne, kontrolės nejaučiu, yra didelė laisvė, tačiau pačiam sudetinga planuoti laiką.

K: 2. Ar e-studijų metu Jums svabus grįžtamasis ryšys iš dėstytojo/studento? Kokią reikšmę jis turi?
Svarbus, nes tik taip jaučiama mokymosi kokybė, kita vertus dėstytojo pareiga nukreipti ir išlaikyti studentą "teisingame kelyje"..

K: 3. Ar Jūsų mokymo institucija išreiškia kultūrinę paramą (ar jaučiatės priimtas, gerbiamas ir palaikomas, ar studijos grįstos bendradarbiavimu ir parama)?

Taip, mokymosi įstaiga pakankamai draugiška savo studentams, tačiau joje dar yra taisytinų sistemos dalių. Pvz. studijų programos tobulinimas.

K: 4. Ar mokymo institucija suteikia reikiamos informacijos, padedančios adaptuotis e-studijose?

taip suteikia, bet galėtų tai atlikti profesionaliau (pvz. kelios įvadinės paskaitos/a parodančios visas galimybes).

K: 5. Kokią virtualią aplinką naudojate e-studijose? Kokie virtualios mokymosi aplinkos naudojimo privalumai, trūkumai ?

VU aplinką.

K: 6. Kokios dar informacinės ir komunikacinės (IKT) priemonės galėtų būti naudojamos e-studijose kuriant mokymuisi palankią aplinką?

Pvz. vaizdo paskaitos.

K: 7. Kaip manote, ar turite pakankamai e-studijoms reikalingų bendrųjų žinių, gebėjimų ir įgūdžių? (ar gebate ieškoti, analizuoti informaciją, ar turite savarankiško darbo, laiko planavimo įgūdžių ir žinoma bendrąją IKT kompetenciją, kuri reikalinga e-studijoms)

taip turiu pakankama, bet šias žinias reikia tobulinti nuolat, prie šiu įgūdžių lavinimo galėtų prisidėti ir įstaiga, kuri organizuoja e-studijas.

K: 8. Kokias IKT teikiamas mokymo(si) priemones ir metodus naudojate? (on-line paskaita, diskusija, grupinis ar savarankiškas darbas; e-paštas, pokalių kambariai, video/audio konferencijos ir kt. priemonės). Kas lemia jų pasirinkimą?

Tik e-paštas, nes visos kitos priemonės mano manymu mokymosi įstaigoje silpnai išvystytos arba neišvystytos

K: 9. Kaip manote, ar esate savarankiškas ir motyvuotas efektyviai mokyti(s) elektroniniu būdu? Jei taip, kas suteikia motyvacijos, jei ne – kodėl jos trūksta?

taip, nes tokia studijų forma skatina kūrybiškumą ir suteikia daugiau laisvės nei vien paskaitos

K: 10. Kaip manote, ar turite pakankamai IKT įgūdžių, reikalingų komunikacijai e-studijose? (gebėjimas bendrauti e-formomis, dalyvauti diskusijose, dirbti bendradarbiaujant ir pan.) Jei ne, kokių ir kodėl trūksta?

Taip, tik nelabai matau, kur tuos įgūdžius realizuoti.

K: 11. Ar prieš studijas gavote visą reikiamą informaciją (apie mokymo formą, tikslus, mokymosi procesą, galimybes ir pan.)?

pagrindinę taip, tačiau ne visą, daug ką reikėjo pačiam "atrasti"

K: 12. Ar studijų metu Jums suteikiama visa reikalinga informacija, ką ir kaip mokyti? (informacija apie konkretų modulį, kaip pasirinkti vieną ar kitą dalką, kiti kylantys klausimai)

Ne, ne visą, dažniausiai tai nėra problema, nes informacijos galima susirasti internete ar pasiklausti kolegų, bet kartais labai specifinei informacijai rasti to nepakanka, todėl reikėtų didesnio dėstytojo dėmesio šiuo klausimu-----

K: 13. Kokie veiksniai Jus motyvuoja ir kodėl mokyti elektroniniu būdu?

studijų forma skatina kūrybiškumą ir suteikia daugiau laisvės nei įprastinės sutdijos

K: 14. Ar mokymo institucija suteikia sąlygas efektyvioms e-studijoms? Kokios priemonės tai užtikrina? (techninė bazė, galimybė naudotis reikiamais šaltiniais, virtualios mokymosi aplinkos teikiamos galimybės ir pan.)

taip dauguma jų užtikrina, tačiau plėsti ir tobulinti paslaugas dar yra labai daug galimybių jiems

K: 15. Kokias komunikacijos priemones naudojate e-studijose? Kas lemia jų pasirinkimą? el.paštą. priimtinausia tiesiog.

K: 16. Kaip dažnai bendraujate e-studijose ir kokiais tikslais? (išsiaiškinti, gauti informacijos, aliekant grupinius darbus ir pan.)

dažniau sesijos ir prieš sesiją (kas dieną), kitu laikotarpiu kas savaitę. Paskaityti konspektus, gauti ir pasidalinti informacija.

K: 17. Ar jaučiate teisoginio bendravimo trūkumą e-studijose? Jei taip/ne - kodėl?

nejaučiu, nes tai yra mokslas tolygu darbas, tiesioginis bendravimas reikalingas tik norint išsiaiškinti rūpimą klausimą (kad nereiktų dėl paprasto dalyko ilgas valandas ieškoti informacijos), tai galima išsiaiškinti per paskaitas.

K: 18. Ar bendraujant e-studijose pasitaiko komunikacijos trukdžių? (negaunate tam tikros informacijos, gaunate pavėluotai, gaunate iškreiptą, netikslią informaciją). Jei taip, kaip manote, kas tai lemia?

kartais pasitaiko, galimos priežastys įvairios dėstytojo didelis krūvis arba paprasčiausias išsiblašymas

K: 19. Ar mokydami elektroniniu būdu daugiau bendraujate su dėstytoju ar tarpusavyje? Kodėl? su bendrakursiais, nes su dėstytoju komunikacija elektroniniu paštu yra per daug oficiali įpareigojanti

K: 20. Ar bendraudami e-būdu jaučiate lyties, amžiaus, tarpkultūrinius skirtumus? Jei taip, kokiose situacijose ir kaip tie skirtumai pasireiškia?

Ne jaučiu, aplinka pakankamai tolerantiška tais klausimais

K: 21. Kaip manote, ar komunikacija e-studijose lygiavertė tradicinio mokymo(si) tiesioginei komunikacijai? Ar jaučiate neverbalinių komunikacijos elementų trūkumą? (mimikų, intonacijų, išvaizdos ir kt.) Kodėl?

Ne jaučiu neverbalikos trūkumą, nes šiuo metu visi yra pakankamai drąsūs savo nepasitenkinimą išsakyti ir raštu (arba pagyrimą, nuostabą)

K: 22. Išskirtkite esminius skirtumus tarp tradicinio tiesioginio bendravimo ir komunikacijos e-studijose.

suvaržymas- laisvė, gyvas bendravimas- bendravimas komunikacinių priemonių pagalba

Studentas Nr. 10

K: 1. Ar jaučiate e-studijų suteikiamą autonomiją? (T.y. mokymosi lankstumą, galimybę savarakiškai planuoti mokymosi procesą, mokytiis priimtinu laiku ir tempu) Ar vis dėlto jaučiate kontrolę?

Didelės kontrolės nejaučiu. Sistema pakankamai lanksti.

K: 2. Ar e-studijų metu Jums svabus grįžtamasis ryšys iš dėstytojo/studento? Kokią reikšmę jis turi?

Svarbus, be abejo. Svarbios diskusijos, patarimai, įvertinimas. Žmogiškumo, supratimo ir noro bendrauti/bendradarbiauti faktorius turi neabejotiną reikšmę. Tokio dėmesio galėtų būti daugiau.

K: 3. Ar Jūsų mokymo institucija išreiškia kultūrinę paramą (ar jaučiatės priimtas, gerbiamas ir palaikomas, ar studijos grįstos bendradarbiavimu ir parama)?

išreiškia. Viskas OK

K: 4. Ar mokymo institucija suteikia reikiamos informacijos, padedančios adaptuotis e-studijose?

Nevisai

K: 5. Kokią virtualią aplinką naudojate e-studijose? Kokie virtualios mokymosi aplinkos naudojimo privalumai, trūkumai ?

VU aplinką naują

K: 6. Kokios dar informacinės ir komunikacinės (IKT) priemonės galėtų būti naudojamos e-studijose kuriant mokymuisi palankią aplinką?

Negalvoju apie tai.

K: 7. Kaip manote, ar turite pakankamai e-studijoms reikalingų bendrųjų žinių, gebėjimų ir įgūdžių? (ar gebate ieškoti, analizuoti informaciją, ar turite savarankiško darbo, laiko planavimo įgūdžių ir žinoma bendrąją IKT kompetenciją, kuri reikalinga e-studijoms)

Taip, turiu.

K: 8. Kokias IKT teikiamas mokymo(si) priemones ir metodus naudojate? (on-line paskaita, diskusija, grupinis ar savarankiškas darbas; e-paštas, pokalių kambariai, video/audio konferencijos ir kt. priemonės). Kas lemia jų pasirinkimą?

Visomis išvardintomis. lemia aplinkybės ir galimybės.

K: 9. Kaip manote, ar esate savarankiškas ir motyvuotas efektyviai mokytis(e) elektroniniu būdu? Jei taip, kas suteikia motyvacijos, jei ne – kodėl jos trūksta?

Patinka, kad bet kur galiu daryti užduotis, o ne tik sėdint paskaitoje.

K: 10. Kaip manote, ar turite pakankamai IKT įgūdžių, reikalingų komunikacijai e-studijose? (gebėjimas bendrauti e-formomis, dalyvauti diskusijose, dirbti bendradarbiaujant ir pan.) Jei ne, kokių ir kodėl trūksta?

Turiu pakankamai.

K: 11. Ar prieš studijas gavote visą reikiamą informaciją (apie mokymo formą, tikslus, mokymosi procesą, galimybes ir pan.)?

pagrindinę taip, ko negavau susižinojau pati.

K: 12. Ar studijų metu Jums suteikiama visa reikalinga informacija, ką ir kaip mokytis? (informacija apie konkretų modulį, kaip pasirinkti vieną ar kitą dalką, kiti kylantys klausimai)

Taip, informacijos pakako.

K: 13. Kokie veiksniai Jus motyvuoja ir kodėl mokytis elektroniniu būdu?

Patogumas, nepriklausomybė nuo paskaitų grafiko griežto

K: 14. Ar mokymo institucija suteikia sąlygas efektyvioms e-studijoms? Kokios priemonės tai

užtikrina? (techninė bazė, galimybė naudotis reikiama šaltiniais, virtualios mokymosi aplinkos teikiama galimybė ir pan.)

Suteikia, užtikrina visos išvardintos priemonės.

K: 15. Kokias komunikacijos priemones naudojate e-studijose? Kas lemia jų pasirinkimą?
manau priklauso nuo dalyko, mano atveju el.paštas.

K: 16. Kaip dažnai bendraujate e-studijose ir kokiais tikslais? (išsiaiškinti, gauti informacijos, aliekant grupinius darbus ir pan.)

Semestro gale ir per atsiskaitymus.

K: 17. Ar jaučiate teisoginio bendravimo trūkumą e-studijose? Jei taip/ne - kodėl?
nejaučiu, nes bendrauju kiek reikia ir kiek pati noriu.

K: 18. Ar bendraujant e-studijose pasitaiko komunikacijos trukdžių? (negaunate tam tikros informacijos, gaunate pavėluotai, gaunate iškreiptą, netikslią informaciją). Jei taip, kaip manote, kas tai lemia?

Nepasitaikė man, viskas laiku.

K: 19. Ar mokydami elektroniniu būdu daugiau bendraujate su dėstytoju ar tarpusavyje? Kodėl?
su bendrakursiais, nes su dėstytoju komunikacija elektroniniu paštu yra per daug oficiali įpareigojanti

K: 20. Ar bendraudami e-būdu jaučiate lyties, amžiaus, tarpkultūrinius skirtumus? Jei taip, kokiose situacijose ir kaip tie skirtumai pasireiškia?

Žinau su kuo bendrauju, todėl apie skirtumus negalvoju, nes žinau, ko tikėtis, ir kokie jie yra. O kad žmonės skirtingi tai faktas, tiesiog nereikia sureikšminti to.

K: 21. Kaip manote, ar komunikacija e-studijose lygiavertė tradicinio mokymo(si) tiesioginei komunikacijai? Ar jaučiate neverbalinių komunikacijos elementų trūkumą? (mimikų, intonacijos, išvaizdos ir kt.) Kodėl?

Nejaučiu trūkumo.

K: 22. Išskirtkite esminius skirtumus tarp tradicinio tiesioginio bendravimo ir komunikacijos e-studijose.

Tiesiogiai bendraujant greičiau gauni atsakymą, e-studijose to kartais reikia laukti. bet čia tikriausiai dėl dėstytojo užimtumo. Ir kartais lengviau parašyti, lengviau mintis sudėlioti, negu klaust auditorijoje.

Studentas Nr.11

K: 1. Ar jaučiate e-studijų suteikiamą autonomiją? (T.y. mokymosi lankstumą, galimybę savarakiškai planuoti mokymosi procesą, mokytis priimtiniu laiku ir tempu) Ar vis dėlto jaučiate kontrolę?

Taip, suteikia laisvės.

K: 2. Ar e-studijų metu Jums svabus grįžtamasis ryšys iš dėstytojo/studento? Kokią reikšmę jis turi?
Grįžtamasis ryšys e-studijų pagrindas. Kol nežinai, kas blogai, negali tobulėti.

K: 3. Ar Jūsų mokymo institucija išreiškia kultūrinę paramą (ar jaučiatės priimtas, gerbiamas ir palaikomas, ar studijos grįstos bendradarbiavimu ir parama)?

Nevisai.

K: 4. Ar mokymo institucija suteikia reikiamos informacijos, padedančios adaptuotis e-studijose?
Taip, viską išsamiai išaiškino.

K: 5. Kokią virtualią aplinką naudojate e-studijose? Kokie virtualios mokymosi aplinkos naudojimo privalumai, trūkumai ?
Esec aplinką. Nuobodus dizainas, visai nemoderni aplinka.

K: 6. Kokios dar informacinės ir komunikacinės (IKT) priemonės galėtų būti naudojamos e-studijose kuriant mokymuisi palankią aplinką?
Skype, Facebook ir pan.

K: 7. Kaip manote, ar turite pakankamai e-studijoms reikalingų bendrųjų žinių, gebėjimų ir įgūdžių? (ar gebate ieškoti, analizuoti informaciją, ar turite savarankiško darbo, laiko planavimo įgūdžių ir žinoma bendrąją IKT kompetenciją, kuri reikalinga e-studijoms)
Taip, turiu, privaloma norint mokytis kursą elektroniniu būdu.

K: 8. Kokias IKT teikiamas mokymo(si) priemones ir metodus naudojate? (on-line paskaita, diskusija, grupinis ar savarankiškas darbas; e-paštas, pokalių kambariai, video/audio konferencijos ir kt. priemonės). Kas lemia jų pasirinkimą?
El.paštą. paprasčiausias ir mažiausiai laiko užima.

K: 9. Kaip manote, ar esate savarankiškas ir motyvuotas efektyviai mokytis(s) elektroniniu būdu? Jei taip, kas suteikia motyvacijos, jei ne – kodėl jos trūksta?
Man svarbiausia savi-motyvacija. Užtenka nes mokytis reikia.

K: 10. Kaip manote, ar turite pakankamai IKT įgūdžių, reikalingų komunikacijai e-studijose? (gebėjimas bendrauti e-formomis, dalyvauti diskusijose, dirbti bendradarbiaujant ir pan.) Jei ne, kokių ir kodėl trūksta?
Turiu pakankamai, šiais laikais IKT nesuku perprasti ir mokausi juk KF.

K: 11. Ar prieš studijas gavote visą reikiamą informaciją (apie mokymo formą, tikslus, mokymosi procesą, galimybes ir pan.)?
Taip, bet galėtų labiau informuoti

K: 12. Ar studijų metu Jums suteikiama visa reikalinga informacija, ką ir kaip mokytis? (informacija apie konkretų modulį, kaip pasirinkti vieną ar kitą dalką, kiti kylantys klausimai)
Ne visada.

K: 13. Kokie veiksniai Jus motyvuoja ir kodėl mokytis elektroniniu būdu?
Patogumas.

K: 14. Ar mokymo institucija suteikia sąlygas efektyvioms e-studijoms? Kokios priemonės tai žtikrina? (techninė bazė, galimybė naudotis reikiamais šaltiniais, virtualios mokymosi aplinkos teikiamos galimybės ir pan.)
Taip, galima naudotis el. duomenų bazėmis.

K: 15. Kokias komunikacijos priemones naudojate e-studijose? Kas lemia jų pasirinkimą?
El.paštą.

K: 16. Kaip dažnai bendraujate e-studijose ir kokiais tikslais? (išsiaiškinti, gauti informacijos, aliekant grupinius darbus ir pan.)

Semestro gale ir per atsiskaitymus.

K: 17. Ar jaučiate teisoginio bendravimo trūkumą e-studijose? Jei taip/ne - kodėl?

Ne.

K: 18. Ar bendraujant e-studijose pasitaiko komunikacijos trukdžių? (negaunate tam tikros informacijos, gaunate pavėluotai, gaunate iškreiptą, netikslią informaciją). Jei taip, kaip manote, kas tai lemia?

Minusas, kad kiekvienas gali suprasti skirtingai tą pačią informaciją

K: 19. Ar mokydami elektroniniu būdu daugiau bendraujate su dėstytoju ar tarpusavyje? Kodėl?

Įvairiai, bet su dėstytoju daugiau gal.

K: 20. Ar bendraudami e-būdu jaučiate lyties, amžiaus, tarpkultūrinius skirtumus? Jei taip, kokiose situacijose ir kaip tie skirtumai pasireiškia?

Žinau su kuo bendrauju, todėl apie skirtumus negalvoju, nes žinau, ko tikėtis, ir kokie jie yra. O kad žmonės skirtingi tai faktas, tiesiog nereikia sureikšminti to.

K: 21. Kaip manote, ar komunikacija e-studijose lygiavertė tradicinio mokymo(si) tiesioginei komunikacijai? Ar jaučiate neverbalinių komunikacijos elementų trūkumą? (mimikų, intonacijos, išvaizdos ir kt.) Kodėl?

visada bus interpretavimo, ir verbalikos ne verbalikos skirtumai - jie neišvengiami

K: 22. Išskirtkite esminius skirtumus tarp tradicinio tiesioginio bendravimo ir komunikacijos e-studijose.

Verbalika – neverbalika, laikas-interpretacija.

Studentas Nr.12

K: 1. Ar jaučiate e-studijų suteikiamą autonomiją? (T.y. mokymosi lankstumą, galimybę savarakiškai planuoti mokymosi procesą, mokytis priimtinu laiku ir tempu) Ar vis dėlto jaučiate kontrolę?

Pakankamai gerai jaučiu e-studijų suteiktą autonomiją, nors nepaisant to, galima spėti, kad dėstytojas gali pasižiūrėti programos pagalba, ar buvai prisijungęs prie savarankiško mokslo sistemos, ar kaip dažnai ten lankaisi. Tai yra šiek tiek kontrolė, tačiau, manau, skatina dažniau pasidomėti ir mokytis.

K: 2. Ar e-studijų metu Jums svabus grįžtamasis ryšys iš dėstytojo/studento? Kokią reikšmę jis turi?

Taip svarbus. Nes galbūt kartais, kas yra parašyta sudėtingais terminais ir panašiai, nėra visiškai suprantama, tai malonu, kai dėstytojas domisi ar viską supratome ir nesipriešina paaiškinti kai kuriuos dalykus savais žodžiais.

K: 3. Ar Jūsų mokymo institucija išreiškia kultūrinę paramą (ar jaučiatės priimtas, gerbiamas ir palaikomas, ar studijos grįstos bendradarbiavimu ir parama)?

Taip.

K: 4. Ar mokymo institucija suteikia reikiamos informacijos, padedančios adaptuotis e-studijose?

Manau, kad ne visiškai pakankamai. Nors ne taip jau daug ir mokomės savarankiškai.

K: 5. Kokią virtualią aplinką naudojate e-studijose? Kokie virtualios mokymosi aplinkos naudojimo privalumai, trūkumai ?

-

K: 6. Kokios dar informacinės ir komunikacinės (IKT) priemonės galėtų būti naudojamos e-studijose kuriant mokymuisi palankią aplinką?

-

K: 7. Kaip manote, ar turite pakankamai e-studijoms reikalingų bendrųjų žinių, gebėjimų ir įgūdžių? (ar gebate ieškoti, analizuoti informaciją, ar turite savarankiško darbo, laiko planavimo įgūdžių ir žinoma bendrąją IKT kompetenciją, kuri reikalinga e-studijoms)

Informacijos paieškai, analizei gebėjimų užtenka. Su e-studijomis nesame labai daug "susidūrę", todėl, manau, būtų kur tobulėti. Gauti daugiau informacijos ir t.t.

K: 8. Kokias IKT teikiamas mokymo(si) priemones ir metodus naudojate? (on-line paskaita, diskusija, grupinis ar savarankiškas darbas; e-paštas, pokalių kambariai, video/audio konferencijos ir kt. priemonės). Kas lemia jų pasirinkimą?

E-paštas, konferencijos, grupinis arba savarankiškas darbas. Pasirinkimą lemia situacija.

K: 9. Kaip manote, ar esate savarankiškas ir motyvuotas efektyviai mokytis(e) elektroniniu būdu? Jei taip, kas suteikia motyvacijos, jei ne – kodėl jos trūksta?

Nežinau, nei taip, nei ne. Nenorėčiau, kad reikėtų daug mokytis e-būdu.

K: 10. Kaip manote, ar turite pakankamai IKT įgūdžių, reikalingų komunikacijai e-studijose? (gebėjimas bendrauti e-formomis, dalyvauti diskusijose, dirbti bendradarbiaujant ir pan.) Jei ne, kokių ir kodėl trūksta?

Pakankamai

K: 11. Ar prieš studijas gavote visą reikiamą informaciją (apie mokymo formą, tikslus, mokymosi procesą, galimybes ir pan.)?

Nevisai visa

K: 12. Ar studijų metu Jums suteikiama visa reikalinga informacija, ką ir kaip mokytis? (informacija apie konkretų modulį, kaip pasirinkti vieną ar kitą dalką, kiti kylantys klausimai)

Manau, nėra suteikiama visa informacija.

K: 13. Kokie veiksniai Jus motyvuoja ir kodėl mokytis elektroniniu būdu?-

K: 14. Ar mokymo institucija suteikia sąlygas efektyvioms e-studijoms? Kokios priemonės tai užtikrina? (techninė bazė, galimybė naudotis reikiamais šaltiniais, virtualios mokymosi aplinkos teikiamos galimybės ir pan.)

Taip, suteikia. Virtualios mokymosi aplinkos teikiamos galimybės, techninė bazė.

K: 15. Kokias komunikacijos priemones naudojate e-studijose? Kas lemia jų pasirinkimą?

el.paštą

K: 16. Kaip dažnai bendraujate e-studijose ir kokiais tikslais? (išsiaiškinti, gauti informacijos, aliekant grupinius darbus ir pan.)

Gauti informacijos, atliekant savarankiškus darbus.

K: 17. Ar jaučiate tiesioginio bendravimo trūkumą e-studijose? Jei taip/ne - kodėl?

Nei taip, nei ne. Nes nedaug yra to mokymosi elektroniniu būdu.

K: 18. Ar bendraujant e-studijose pasitaiko komunikacijos trukdžių? (negaunate tam tikros informacijos, gaunate pavėluotai, gaunate iškreiptą, netikslią informaciją). Jei taip, kaip manote, kas tai lemia?

Taip, pasitaiko. Laiku neateina informacija, kiti techniniai trikdžiai.

K: 19. Ar mokydamiesi elektroniniu būdu daugiau bendraujate su dėstytoju ar tarpusavyje? Kodėl?

Daugiau tarpusavyje.

K: 20. Ar bendraudami e-būdu jaučiate lyties, amžiaus, tarpkultūrinius skirtumus? Jei taip, kokiose situacijose ir kaip tie skirtumai pasireiškia?

Nejaučiu.

K: 21. Kaip manote, ar komunikacija e-studijose lygiavertė tradicinio mokymo(si) tiesioginei komunikacijai? Ar jaučiate neverbalinių komunikacijos elementų trūkumą? (mimikų, intonacijų, išvaizdos ir kt.) Kodėl?

Manau, kad nelygiavertė. Tokia studijų forma puikiai tinka žmonėms, kurie neturi galimybių mokytis tiesiogiai, ne e-būdu. Nes, manau, yra svarbus grįžtamasis ryšys iš dėstytojo/s, taip pat norisi išgirsti įdomią paskaitą.

K: 22. Išskirtkite esminius skirtumus tarp tradicinio tiesioginio bendravimo ir komunikacijos e-studijose.

E-studijose, manau, yra vien tik dalykinis bendravimas, vien remiamasi faktais, informacija, jokie kito konteksto, aiškesnio reiškinių paaiškinimo iš realio gyvenimo ir pan.

Dėstytojas

K: 1. Ar jaučiate e-studijų suteikiamą autonomiją? (T.y. mokymosi lankstumą, galimybę savarakiškai planuoti mokymosi procesą, mokytis priimtinu laiku ir tempu) Ar vis dėlto jaučiate kontrolę?

Taip, žinoma suteikia autonomijos. Pagrindinis dalykas yra ne kaip dažnai visi pabrėžia bet kuris laikas ir vieta, bet svarbiausia yra priimtina mokymosi sparta. Dėl to, kad žmogus gali mokytis taip, kaip jam patogiu. Paprastai paskaitose, jei dėstytojas kalba greit, tai studentas nespėja su juo, dar blogiau, kai dėstytojas kalba per lėtai, tada studento mintys užrašo, ką dėstytojas diktuoja, o mintys yra visiškai kitur. Tai yra psichologinės problemos ir automatiškai todėl e-mokymasis dėl priimtinos spartos ir jei jo kokybė yra gera. Ir antras dalykas studentas visą laiką gali save kontroliuoti, kiek išmoko. Jei e-mokymosi objektai yra kokybiški. Jei jie yra nekokybiški, o paprasti konspektai ar knygos kopija, tai neatitinka e-mokymosi tikrų reikalavimų- su visiška savikontrolė ir navigacija. Jeigu yra savikontrolė, tai studentas gauna atsakymą ne tik "taip arba ne", bet turi būti paaiškinimas, kodėl jis neteisingai atsakė ir ko jis nesuprato. Tokiai savitikrai reikalinga, kad kursas būtų parašytas pirmiausia – dėstytojų, turinčių patirtį, antra – negailinčių savo laiko analizuoti ir padaryti kursą gerą ir interaktyvų.

K: 2. Ar e-studijų metu Jums svabus grįžtamasis ryšys iš dėstytojo/studento? Kokią reikšmę jis turi?

Svarbiausias grįžtamasis ryšys yra ne dėstytojui, o studentui, kiek jis gali išmokti, ir kiek efektyviai jis mokosi. Kiek jam reikia įdėti pastangų įsisavinti tam tikrą dalyką. Tai yra galimybė studentui pačiam pagerinti galimybę efektyviai mokytis. Žinoma ir dėstytojui grįžtamasis ryšys yra svarbus tobulinant e-mokymosi kursus matant studentų klaidas ir siauras vietas mokymosi objektuose.

K: 3. Ar Jūsų mokymo institucija išreiškia kultūrinę paramą (ar jaučiatės priimtas, gerbiamas ir palaikomas, ar studijos grįstos bendradarbiavimu ir parama)?

Institucija nevisada išreiškia paramą. Dėstytojams tai yra pakankamai sunki užduotis, reikia kas diena dvi skirti tam tikrą laiko limitą atsakyti studentams į laiškus el.pašte, VMA pašte ir dalyvauti diskusijose, nukreipti diskusijas studentui. Jei diskusijos naudojamos visų studentų bendriems tikslams, jos yra labai naudingos. Tačiau tos pagrindinės keturios VMA komunikacijos priemonės: balta lenta, el.paštas, pokalbiai ir diskusijos, jos skirtos tik tai pagerinti mokymąsi, nes jeigu studijų objektai yra kokybiški, šių komunikacijos priemonių reikia naudoti žymiai mažiau. Bet žinoma tokios tobulybės pasiekti, kad e-mokymosi kursai būtų pilnai interaktyvūs ir tiktų kiekvienam studentui žinoma pasiekti labai sunku. Kalbant apie komunikaciją pagrindinė sąveika turi būti ne tarp dėstytojo ir studento, o studento ir turinio. Studentas studijuodamas turinį turi jausti to turinio pagalbą jam ir bendrauti su tuo turiniu. Komunikacijos priemonės vaidina svarbų vaidmenį tuomet, kai kurso turinys yra nekokybiškas. Šiai laikais daug kalbama apie mišrųjį mokymąsi, jame reikia mažiau komunikacijos priemonių. Reikia pabrėžti, kad dėstytojams turintiems e-mokymosi kursus, tikrus kursus, gerus kursus, reikia suderinti paskaitas ir e-kursą, paruošti interakcijas tarp studento ir turinio, jas juk kuria dėstytojas, o aukštos kokybės kursą paruošti be galo sunku.

K: 4. Ar Jūs suteikite reikiamos informacijos, padedančios adaptuotis e-studijose?

Naaa...mano skaitomi kursai nėra paprasti, daugiau praktiška, su šiek tiek teorijos. Mokomės kurti informacijos paieškos sistemas ir daryti paieškas. Taigi mano kurso specifika tame, kad yra daug praktinio darbo. Dėl aplinkos pristatymo, tai..mano laimei studentai jau buvo matę tą aplinką ir supažindinti nereikėjo.

K: 5. Kokią virtualią aplinką naudojate e-studijose? Kokie virtualios mokymosi aplinkos naudojimo privalumai, trūkumai ?

Prieš šešis metus naudojome WebCT, po to Blackboard Visa WebCt, o dabar visas universitetas naudoja Moodle. Privalumas tas, kad yra nemokama, šiai didelių trūkumų neturi, žinoma yra menkesnis palaikymas ne gu komercinių sistemų. Šiai viskas gerai.

K: 6. Kokios dar informacinės ir komunikacinės (IKT) priemonės galėtų būti naudojamos e-studijose kuriant mokymuisi palankią aplinką?

Į virtualią mokymosi aplinką integruot praktiškai galima viskas, kas reikalinga, tam ir kuriamos tos papildomos priemonės. Kalbant apie moodle, galėtų būti dar Adobe konferencinis įrankis, bet irgi..nėra toks būtinas, bet jis yra mokamas. Vaizdo konferencijos yra reikalingos studentų motyvacijai padidinti ir socialinei aplinkai pagerinti.

K: 7. Kaip manote, ar turite pakankamai e-studijoms reikalingų bendrųjų žinių, gebėjimų ir įgūdžių? (ar gebate ieškoti, analizuoti informaciją, ar turite savarankiško darbo, laiko planavimo įgūdžių ir žinoma bendrąją IKT kompetenciją, kuri reikalinga e-studijoms)

Taip, turiu pakankamai patirties.

K: 8. Kokias IKT teikiamas mokymo(si) priemonės ir metodus naudojate? (on-line paskaita, diskusija, grupinis ar savarankiškas darbas; e-paštas, pokalių kambariai, video/audio konferencijos ir kt. priemonės). Kas lemia jų pasirinkimą?

Pirma, yra vaizdo konferenciniai susitikimai su studentais. Antra, VMA el.paštas. ir diskusija. Lentų, chat'ų .nėra laiko užsimti, juo labiau kad juos gali pakeisti el.paštas. Priemonių pasirinkimą lemia praktika. Mano pirmas kursas studentų buvo 1999m.

K: 9. Kaip manote, ar esate savarankiškas ir motyvuotas efektyviai mokytis(e) elektroniniu būdu? Jei taip, kas suteikia motyvacijos, jei ne – kodėl jos trūksta?

Esu priverstas, bet per daug nesistengiu, nes esu priverstas atsidėdėti savo tradicines paskaitas. Dėstytojų motyvacija yra nepakankama, nes e-kursą sukurti yra ne vieną ir ne du kartus sunkiau negu paruošt tradicinį kursą. E-kursui reikia ne tik žinoti, kokias žinias perteikti tudentui, bet ir jaust auditoriją, turēt patyrimą, skirti laiko norint suprast apie ką mąsto studentas. Tai. visų prima stabo universiteto politikos NM nebuvimas, antra - - kitų paskaitų skaitymas ir trečia sukurti labai sunku, o atlygio nėra.

K: 10. Kaip manote, ar turite pakankamai IKT įgūdžių, reikalingų komunikacijai e-studijose? (gebėjimas bendrauti e-formomis, dalyvauti diskusijose, dirbti bendradarbiaujant ir pan.) Jei ne, kokių ir kodėl trūksta?

Taip, turiu patyrimą.

K: 11. Ar prieš studijas suteikėte visą reikiamą informaciją (apie mokymo formą, tikslus, mokymosi procesą, galimybes ir pan.)?

Taip, bet studentai turi patirties. Žinoma buvo įvadinė paskaita, kurioje buvo papasakota apie kurso tikslus, pristatyti terminai, užduotys. Ir apie e-mokymosi formą pasakyta.

K: 12. Ar studijų metu Jums suteikiama visa reikalinga informacija, ką ir kaip mokytis? (informacija apie konkretų modulį, kaip pasirinkti vieną ar kitą dalką, kiti kylantys klausimai)

Na taip, vyksta užsiėmimai, normalios paskaitos, informacija perduodama. Studentai VMA susipažįsta su teorine medžiaga, paskaitose daug smagiau dirbt, bendraut, o ne tik pasakas sekt.

K: 13. Kokie veiksniai Jus motyvuoja ir kodėl mokytis elektroniniu būdu?

Pirma, suteikti galimybę daugiau ir efektyviau mokytis studentams. Antra, mažiau skirti laiko teorinėms paskaitoms, daugiau diskusijoms ir įgūdžių lavinimui. Trečia, studentai į paskaitas ateina pasiskaite, galima iškart diskutuoti, atsakinėti į klausimus.

K: 14. Ar mokymo institucija suteikia sąlygas efektyvioms e-studijoms? Kokios priemonės tai užtikrina? (techninė bazė, galimybė naudotis reikiamais šaltiniais, virtualios mokymosi aplinkos teikiamos galimybės ir pan.)

Na taip, turime Moodle, o šiaip..Kiek turi galimybę ESEC (elektroninių studijų ir egzaminavimo centras) padeda. Ir dizainą kuriam, ir turinį, ir konsultacijos dėstytojams vyksta. Jau dešimt metų kasmet po du kartus, kas semestrą praktiškai, organizuojami mokymai dėstytojams. Susidomėjimas nedidelis..dažniausiai kursu kuria, gerus, docentai ir pažangūs profesoriai.

K: 15. Kokias komunikacijos priemones naudojate e-studijose? Kas lemia jų pasirinkimą?

El.paštą, diskusijas.

K: 16. Kaip dažnai bendraujate e-studijose ir kokiais tikslais? (išsiaiškinti, gauti informacijos, aliekant grupinius darbus ir pan.)

Gana retai bendrauju, nes vyksta realios paskaitos su studentais.

K: 17. Ar jaučiate tiesioginio bendravimo trūkumą e-studijose? Jei taip/ne - kodėl?

Ne. Nes čia tikslas yra rezultatas. Todėl ir vadinasi e-mokymasis (pabrėžia sis). Dėstytojai ne auklėtojai, o pagalbininkai.

K: 18. Ar bendraujant e-studijose pasitaiko komunikacijos trukdžių? (negaunate tam tikros informacijos, gaunate pavėluotai, gaunate iškreiptą, netikslią informaciją). Jei taip, kaip manote, kas tai lemia?

Man per tiek metų nepasitaikė.

K: 19. Ar mokydami elektroniniu būdu daugiau bendraujate su dėstytoju ar tarpusavyje? Kodėl?

Studentai rašo, bet tam yra realios paskaitos.

K: 20. Ar bendraudami e-būdu jaučiate lyties, amžiaus, tarpkultūrinius skirtumus? Jei taip, kokiose situacijose ir kaip tie skirtumai pasireiškia?

Ne.

K: 21. Kaip manote, ar komunikacija e-studijose lygiavertė tradicinio mokymo(si) tiesioginei komunikacijai? Ar jaučiate neverbalinių komunikacijos elementų trūkumą? (mimikų, intonacijų, išvaizdos ir kt.) Kodėl?

Ir viena ir kita savaip geros. Tradicinėje komunikacijos negerai, nes studentai pasyvūs, o dėstytojas irgi negali prisitaikyti prie visos auditorijos, skirtingi studentai skirtingi sugebėjimai. E-studijose turi laiko pamąstyti, nėra tiek spontaniškumo.

K: 22. Išskirkite esminius skirtumus tarp tradicinio tiesioginio bendravimo ir komunikacijos e-studijose.

Aš asinchroninės komunikacijos šalininkas – leidžia žmogui pamąstyti. Nematau didelių skirtumų. Tradicinėje paskaitoje mažiau IT priemonių galima panaudoti nei e-aplinkoje, nes tikrai geri e-mokymosi kursai gali N kartų pagerinti mokymosi efektyvumą. Pvz., variklio veikimas..jį kur kas efektyviau atvaizduoti negu papasakoti kaip jis veikia, daug suprantamiau studnetui. O studnetus motyvuoja aiškūs tikslai. Jie gal priklausyti nuo sąlygų, normų, laiko. Taip pat navigacija tarp mokymosi objektų turi padėti studentui jaust, ką jis išmoko, turi būti galimybė bet kada pasitikslinti, kreiptis į išorinę medžiagą, kad galėtų efektyviai mokytis.

- o neverbalinių elementų bendraujant e-būdu netrūksta?

Ne, juk čia ne teatras. Aišku dėstytojas privalo mokėti aktorinių..nes auditorijoje reikia vaidinti.

Bendravimo įgūdžiai įgaunami darželyje, dešimties metų, mokykloje. E-studijose turi būti aiškūs tikslai, geras kokybiškas kursas ir studento savarankiškumas mokytis. Ateityje labai populiarūs bus atvaizdavimai. Grafika, dirbtinio intelekto elementai, nes paprasčiau suprast, negu pasakojant tuos pačius dalykus.

4 priedas. Anglijos respondentų atsakymai

Studentas Nr.1

Q1. Do you feel the autonomy that e-learning lends? (i.e. flexibility of learning, possibility to independently plan the learning process, to learn at convenient time and rate) Or, nevertheless, you feel control?

Yes, a complete autonomy to plan your on time and speed of completing tasks

Q: 2. Is feedback from a tutor/student important to you during e-learning? What significance does it bear?

The feedback is essential to improve while studying.

Q: 3. Does your educational institution express cultural support (do you feel accepted, respected and supported; are studies based on cooperation and support)?

Not really, the e-learning environment itself diminishes the cultural differences. Of course you have to know English language.

Q: 4. Does the educational institution provide necessary information that facilitates adaptation in e-learning?

Yes, it is all on web, you need to do a little research, but you can find everything considerably easy.

Q: 5. What virtual learning environment (VLE) do you use in e-learning? What are advantages and disadvantages of using the VLE?

Blackboard. It is quite useful, however, the interface, the design could use a lot of work and become more user-friendly.

Q: 6. What other information and communication (ICT) tools could be used in e-learning for creating the learning-friendly environment?

Feedback from students should be obtained in order to achieve possible improvements in e-learning

Q: 7. In your opinion, do you have sufficient general knowledge, abilities and skills required for e-learning? (skills to search and analyse information, skills of planning independent work and time

and of obtaining and analysing information, and, of, course, general ICT competence)

Yes. I believe it also encourages to work even harder and learn these skills yourself.

Q: 8. What teaching/learning tools and methods provided by ICT do you use? (on-line lecture, discussion, group- or independent work; e-mail, chat rooms, video/audio conferences and other means). What determines the choice thereof?

I use the majority of tools provided. on-line lecture: easier to absorb information discussion helps to find out other people opinions on the matter e-mail, of course, helps to communicate chat rooms provide possibility to chat with "group mates"

Q: 9. In your opinion, are you independent and motivated to teach/learn effectively in distance studies? (If yes, what gives you the motivation, if no – why is it lacking?)

Yes, my perspective of the future career

Q: 10. In your opinion, do you have sufficient ICT skills required for communication in e-learning? (ability to communicate in e electronic forms, to take part in discussions, to work in cooperation and likewise) If no, where does the problem lie?

Yes, basic IT knowledge is required

Q: 11. Have you received all necessary information before the studies? (teaching form, objectives, learning process, possibilities, etc.)

yes

Q: 12. Is all information given to you during the studies on what and how to learn? (information on a specific module, how to choose one or another subject, other arising questions)

yes

Q: 13. What factors motivate you to learn by electronic means and why?

flexible time of learning, easier to work etc.

Q: 14. Does the educational institution create proper conditions for effective e-learning? What means ensure that? (technical base, possibility to use necessary sources, virtual learning environment possibilities, etc.)

yes, virtual learning environment provided

Q: 15. What tools of communication do you use in e-learning? What determines the choice thereof?

answered in question #8

Q: 16. How often do you communicate in e-learning and for what purposes? (for clarifying, obtaining information, when carrying out group works, etc.)

Every day or so in order to get the information and analyse it.

Q: 17. Do you feel lack of face-to-face communication in e-learning? If yes/no – why?

no, I was aware of it when I was choosing the programme

Q: 18. Do any communication barriers/ interferences happen to occur when communicating in e-learning? (you do not receive certain information, or receive it belatedly, you receive distorted, inaccurate information). If yes, what is the cause of it?

No, unless the system crashes

Q: 19. Do you communicate more with a tutor or among yourselves (students) in e-learning process? Why?

With tutor, I find his help a lot more useful

Q: 20. Do you feel any gender-, age-, intercultural differences when communicating in e-learning process? If yes, in what situations and in what ways do such differences manifest themselves?

No

Q: 21. In your opinion, is communication in e-learning equivalent to the face-to-face communication of traditional teaching/learning? Do you feel lack of nonverbal communication elements? (mimes, intonation, appearance, etc.) Why?

No, again, I was aware of this when I was choosing the programme

Q: 22. Distinguish essential differences between traditional face-to-face communication and communication in e-learning.

no face-to-face communication. everything else is pretty much the same, I have people studying in "normal" universities and they're doing everything the same, since universities are encouraging e-learning

Studentas Nr.2

Q1. Do you feel the autonomy that e-learning lends? (i.e. flexibility of learning, possibility to independently plan the learning process, to learn at convenient time and rate) Or, nevertheless, you feel control?

E-learning releases from time and location constrains. It brings flexibility to personalized educational process to fit to the schedule.

Q: 2. Is feedback from a turtor/student important to you during e-learning? What significance does it bear?

Feedback is essential part for establishing two way communication.

Q: 3. Does your educational institution express cultural support (do you feel accepted, respected and supported; are studies based on cooperation and support)?

Learning teams are normally mixed from cultural perspective.

Q: 4. Does the educational institution provide necessary information that facilitates adaptation in e-learning?

During first introduction workshop all e-learning related information is provided. I would like explicitly to mention 'learning style questioner' which helps to develop your own learning method according to your experience. In other words you are facilitated to learn about how do you learn.

Q: 5. What virtual learning environment (VLE) do you use in e-learning? What are advantages and disadvantages of using the VLE?

It has discussion boards, study material repository available for usage with digital media, live presentation room, recordings from sessions, calendars etc. I see no disadvantages.

Q: 6. What other information and communication (ICT) tools could be used in e-learning for creating the learning-friendly environment?

There is instant message chat (just like facebook chat) so all connected group members can chat. Also teleconference for regular team meetings.

Q: 7. In your opinion, do you have sufficient general knowledge, abilities and skills required for e-learning? (whether you are able to search and analyse information, whether you have skills of planning independent work and time and of obtaining and analysing information, and, of, course, general ICT competence)

Fundamental computer handling skills are needed. Graphic user interface is user friendly and easy to navigate.

Q: 8. What teaching/learning tools and methods provided by ICT do you use? (on-line lecture, discussion, group- or independent work; e-mail, chat rooms, video/audio conferences and other means). What determines the choice thereof?

Regular on-line lectures are good for maintaining close relation with tutors and peers.

Q: 9. In your opinion, are you independent and motivated to teach/learn effectively in distance studies? (If yes, what gives you the motivation, if no – why is it lacking?)

Motivation comes from group assignments and strict deadlines which are known from the beginning for the whole study duration

Q: 10. In your opinion, do you have sufficient ICT skills required for communication in e-learning? (ability to communicate in e electronic forms, to take part in discussions, to work in cooperation and likewise) If no, where does the problem lie?

No issues.

Q: 11. Have you received all necessary information before the studies? (teaching form, objectives, learning process, possibilities, etc.)

All information is provided in hard copy as well as in digital format.

Q: 12. Is all information given to you during the studies on what and how to learn? (information on a specific module, how to choose one or another subject, other arising questions)

The suggested study schedule is provided. Email notification is always sent if actions are required. For instance select upcoming subjects. They are very well presented with overview, assessment information, tutors and references to study books.

Q: 13. What factors motivate you to learn by electronic means and why?

Experience you get (eg. speed in searching material, flexibility on media - computer or e-reader)

Q: 14. Does the educational institution create proper conditions for effective e-learning? What means ensure that? (technical base, possibility to use necessary sources, virtual learning environment possibilities, etc.)

Impression is that hot potato is always in your hands and you have no technical nor source limitations

Q: 15. What tools of communication do you use in e-learning? What determines the choice thereof?

Each learning group is able to chose it's own communication tool. I find teleconference most effective.

Q: 16. How often do you communicate in e-learning and for what purposes? (for clarifying, obtaining information, when carrying out group works, etc.)

For group assignments on demand to report status.

For individual assignments via discussion board or during live sessions with tutor.

Q: 17. Do you feel lack of face-to-face communication in e-learning? If yes/no – why?

No lack of f2f. Releases from additional emotional stress. You can very focus on studies.

Q: 18. Do any communication barriers/ interferences happen to occur when communicating in e-learning? (you do not receive certain information, or receive it belatedly, you receive distorted, inaccurate information). If yes, what is the cause of it?

No issues. I think it depends on the grade level.

Q: 19. Do you communicate more with a tutor or among yourselves (students) in e-learning process? Why?

Mostly between learning team members because of sharing same goal, same direction.

Q: 20. Do you feel any gender-, age-, intercultural differences when communicating in e-learning process? If yes, in what situations and in what ways do such differences manifest themselves?

Some colleges from south can't say no. Some are very passive, but this are all human issues.

Q: 21. In your opinion, is communication in e-learning equivalent to the face-to-face communication of traditional teaching/learning? Do you feel lack of nonverbal communication elements? (mimes, intonation, appearance, etc.) Why?

Would not like to get back to traditional learning. It is too slow in progress.

Q: 22. Distinguish essential differences between traditional face-to-face communication and communication in e-learning.

F2f is exposed to 'external' content of communication like body language, tone, visual appearance etc. which are not the core of the message

Studentas Nr. 3

Q: 1. Do you feel the autonomy that e-learning lends? (i.e. flexibility of learning, possibility to independently plan the learning process, to learn at convenient time and rate) Or, nevertheless, you feel control?

I feel great autonomy, because I can learn in my own time and place, and submit my work from any place in the world. I am a single mother so it is not easy to plan everything, so e-learning is ideal for me. About the control... Even the course has deadlines in place, I do not feel much of the control, because there are always an opportunity to extend your time in special cases.

Q: 2. Is feedback from a turtor/student important to you during e-learning? What significance does it bear?

It is very important, because you never know what you are expected to do (in answering your questions) unless communication with the tutor is good.

Q: 3. Does your educational institution express cultural support (do you feel accepted, respected and supported; are studies based on cooperation and support)?

In this regard the support and understanding is brilliant.

Q: 4. Does the educational instituition provide necessary information that facilitates adaptation in e-learning?

I am not sure, because I didn't need any, but I am sure I could address that kind of matters to my tutor.

Q: 5. What virtual learning environment (VLE) do you use in e-learning? What are advantages and disadvantages of using the VLE?

Not sure, it is designed by the university.

Q: 6. What other information and communication (ICT) tools could be used in e-learning for creating the learning-friendly environment?

Have no idea.. all is good.

Q: 7. In your opinion, do you have sufficient general knowledge, abilities and skills required for e-learning? (whether you are able to search and analyse information, whether you have skills of planning independent work and time and of obtaining and analysing information, and, of, course, general ICT competence)

yes, I have the skills needed. Also the 'how to study efficiently' topic was available in form of virtual lesson.

Q: 8. What teaching/learning tools and methods provided by ICT do you use? (on-line lecture, discussion, group- or independent work; e-mail, chat rooms, video/audio conferences and other means). What determines the choice thereof?

E-mail, chat room, CD-ROM, Virtual classroom, websits, independent work, internet browsing.

Q: 9. In your opinion, are you independent and motivated to teach/learn effectively in distance studies? (If yes, what gives you the motivation, if no – why is it lacking?)

I am motivated to pass. Everything else depends on the time I can spend on studying, but I love learning myself so my motivation is high.

Q: 10. In your opinion, do you have sufficient ICT skills required for communication in e-learning? (ability to communicate in e electronic forms, to take part in discussions, to work in cooperation and likewise) If no, where does the problem lie?

I have no difficulties with using e-tools and it was straight forward to learn how to use new ones.

Q: 11. Have your received all necessary information before the studies? (teaching form, objectives, learning process, possibilities, etc.)

Yes

Q: 12. Is all information given to you during the studies on what and how to learn? (information on a specific module, how to choose one or another subject, other arising questions)

Yes

Q: 13. What factors motivate you to learn by electronic means and why?

It is efficient, straight forward, time- or place- independent.

Q: 14. Does the educational institution create proper conditions for effective e-learning? What means ensure that? (technical base, possibility to use necessary sources, virtual learning environment possibilities, etc.)

I had sufficient amount of resources, I was given access to the library of the university and e-database.

Q: 15. What tools of communication do you use in e-learning? What determines the choice thereof?
E-mail, post, chat, virtual classroom. It depends of what university or teaching company offers.

Q: 16. How often do you communicate in e-learning and for what purposes? (for clarifying, obtaining information, when carrying out group works, etc.)

I communicate with other students to discuss the topic that we are on, and also for group works or competitions raised by university. I also communicate to my tutors about any matters of my work. I am not very frequent in that.

Q: 17. Do you feel lack of face-to-face communication in e-learning? If yes/no – why?

No, I don't feel lack of face-to-face communication. We have live classroom teachings and group workshops. I enjoying it very much and I think that kind of combination of all studies I had, having only e-learning and then meeting your tutors and friends from all over the world that you know only form internet chats is very exciting.

Q: 18. Do any communication barriers/ interferences happen to occur when communicating in e-learning? (you do not receive certain information, or receive it belatedly, you receive distorted, inaccurate information). If yes, what is the cause of it?

Overall all the information was delivered very well. there were few times where student couldn't access the papers or printing option didn't work, but the matter was raised very quickly and fixed at once.

Q: 19. Do you communicate more with a tutor or among yourselves (students) in e-learning process? Why?

Both.

Q: 20. Do you feel any gender-, age-, intercultural differences when communicating in e-learning process? If yes, in what situations and in what ways do such differences manifest themselves?

No problems. They have equal opportunities policy.

Q: 21. In your opinion, is communication in e-learning equivalent to the face-to-face communication of traditional teaching/learning? Do you feel lack of nonverbal communication elements? (mimes, intonation, appearance, etc.) Why?

I had both - traditional and e-learning experience and I think the best would be merging of both, because in face-to-face communication you need to deal with tutors 'personalities', which can be quite tricky at times. On the other hand no face-to-face communication leaves you with obtaining only an information rather than 'teaching', which I think is one of the bitter sides of society today.

Q: 22. Distinguish essential differences between traditional face-to-face communication and communication in e-learning.

in e-learning 'communication' is easier in a way that even if you have problems in communication with your friends or teachers in life, you may easily express yourself in form of e-letter, etc. In that way your knowledge can be the main deciding factor for grading or further development. The human factors such as likes and dislikes, or clashes of personalities, intimidations, etc., do not exist. On the other hand I do not believe in passing only the information on: only 'what' is passed on, but no 'how'. Humans are capable of 'picking up' more than only info from communicating with others - body language, tone of voice, etc is important.

Q: 1. Do you feel the autonomy that e-learning lends? (i.e. flexibility of learning, possibility to independently plan the learning process, to learn at convenient time and rate) Or, nevertheless, you feel control?

I feel the autonomy because e-learning gives me an opportunity to plan my learning process, I can also easily combine my work and studies. I can learn at the time which is convenient to me and I can also plan my own loads of learning as long as I manage to meet my deadlines and prepare for exams successfully.

Q: 2. Is feedback from a tutor/student important to you during e-learning? What significance does it bear?

The feedback is extremely important because sometimes there might be some obscurities in the learning material provided or I might need some advice on my assignments or extra literature. I believe that it is really important to communicate with a tutor and that makes all the learning process so much easier.

Q: 3. Does your educational institution express cultural support (do you feel accepted, respected and supported; are studies based on cooperation and support)?

My studies are definitely based on cooperation and support. I am always provided with all the useful and necessary information. I can also contact my tutor whenever I have the need to. The important information always reaches me on time and I'm given enough time to plan (e.g. information about the exams and the venues). I also get all the necessary learning material and assignment guidelines. There are always some suggestions on literature given and I always have an option to contact my tutor and ask for any information that I need. I definitely feel respected and supported.

Q: 4. Does the educational institution provide necessary information that facilitates adaptation in e-learning?

At the beginning of my studies I got the package of information about using the e-learning system and all the contacts that are necessary so I feel that I've been provided with all the information that helped me to adapt and start learning successfully.

Q: 5. What virtual learning environment (VLE) do you use in e-learning? What are advantages and disadvantages of using the VLE?

Actually I don't know exactly what type of VLE we use. VLE gives the opportunity to send and receive e-mails, conferences with other students and tutors. It is absolutely secure, every student has the login and password so they can log in to the system and find the learning material, calendar with all the deadlines and exams dates and venues, learning program, virtual conferences and send and receive e-mails to their tutor or other students. There also are all the important contacts that students can use.

Q: 6. What other information and communication (ICT) tools could be used in e-learning for creating the learning-friendly environment?

I believe that social networks (e.g. Facebook or Twitter) could be used for more informal communication with students where they could exchange their experience and ideas or any information about the studies, events or anything else that could make students' experience even more interesting.

Q: 7. In your opinion, do you have sufficient general knowledge, abilities and skills required for e-learning? (whether you are able to search and analyse information, whether you have skills of planning independent work and time and of obtaining and analysing information, and, of, course, general ICT competence)

Yea, I think I have all the skills and knowledge that this course requires. I haven't had any problems with anything so far. As I mentioned above I was provided with all the useful information on how to use the system and what the main requirements for this course were. I don't have problems with planning my independent work either so I'd say I have all the necessary skills and knowledge for e-learning.

Q: 8. What teaching/learning tools and methods provided by ICT do you use? (on-line lecture, discussion, group- or independent work; e-mail, chat rooms, video/audio conferences and other means). What determines the choice thereof?

I usually use on-line lectures and discussions and e-mail for my e-learning. I prefer independent work to group work because then I can plan my own time and learning. I always use the reading material provided and the suggested literature lists for extra information on the subject.

Q: 9. In your opinion, are you independent and motivated to teach/learn effectively in distance studies? (If yes, what gives you the motivation, if no – why is it lacking?)

I'm independent and motivated to learn effectively in distance studies because I chose these studies so that I could combine studies and work. I've already studied full time at university and got the degree so, now I've chosen this way of studying because I wanted to look after my career and gain another degree at the same time.

Q: 10. In your opinion, do you have sufficient ICT skills required for communication in e-learning? (ability to communicate in e electronic forms, to take part in discussions, to work in cooperation and likewise) If no, where does the problem lie?

I believe I have all the sufficient skills required for communication in e-learning.

Q: 11. Have you received all necessary information before the studies? (teaching form, objectives, learning process, possibilities, etc.)

Yes I have. It was also very helpful in adapting to e-learning environment.

Q: 12. Is all information given to you during the studies on what and how to learn? (information on a specific module, how to choose one or another subject, other arising questions)

All the information is given but if I feel that it's not enough or I have any questions I can always contact the tutor or study coordinator.

Q: 13. What factors motivate you to learn by electronic means and why?

The most important factor is that i've already got one degree and a job so I want to get one more degree while working full time. E-learning gives me a perfect opportunity to achieve that.

Q: 14. Does the educational institution create proper conditions for effective e-learning? What means ensure that? (technical base, possibility to use necessary sources, virtual learning environment possibilities, etc.)

Yes it does. My educational institution provides possibility to use necessary information, the system that I use for learning is very user friendly so It makes the learning process so much easier. I'm provided with all the necessary information and contacts in case I have some questions. I can also study from any place that has internet connection so I am not tied to any place, it's very flexible.

Q: 15. What tools of communication do you use in e-learning? What determines the choice thereof?

I use the on-line learning system that I can enter using my individual login and password and that system provides me with all the useful material, e-mail, calendar, discussions and e-lectures. That is the

only choice so far but I think that the system is quite well developed. It also gives me an opportunity to communicate with my tutor.

Q: 16. How often do you communicate in e-learning and for what purposes? (for clarifying, obtaining information, when carrying out group works, etc.)

Not too often. The purposes usually are clarifying some assignment questions or obtaining some information on the course or some subject.

Q: 17. Do you feel lack of face-to-face communication in e-learning? If yes/no – why?

No I don't. I think that when you choose this way of learning you shouldn't expect much face-to-face communication. I wasn't looking for it so I'm happy with the way it is. And we have classroom teachings and group workshops as well.

Q: 18. Do any communication barriers/ interferences happen to occur when communicating in e-learning? (you do not receive certain information, or receive it belatedly, you receive distorted, inaccurate information). If yes, what is the cause of it?

The information that we all get is sometimes generalised only because there are quite a lot of people from all over the world in the course so sometimes some misunderstandings might appear because of that.

Q: 19. Do you communicate more with a tutor or among yourselves (students) in e-learning process? Why?

Mainly with a tutor. Sometimes with other students during discussions.

Q: 20. Do you feel any gender-, age-, intercultural differences when communicating in e-learning process? If yes, in what situations and in what ways do such differences manifest themselves?

No I don't.

Q: 21. In your opinion, is communication in e-learning equivalent to the face-to-face communication of traditional teaching/learning? Do you feel lack of nonverbal communication elements? (mimes, intonation, appearance, etc.) Why?

I don't think it's equivalent. Learning traditionally you can get so much more information during lectures and from other students and the communication is much more efficient because the problems can be solved at that moment and in the place and many more opinions can be heard. While e-learning it usually takes much more time to find the right answer and solve problems because the student is usually on his own and all the students are in different places of the world so it takes some time to get the answers that we need. I don't feel lack of nonverbal communication elements. I've chosen this way of learning for several reasons and I'm satisfied with what I get.

Q: 22. Distinguish essential differences between traditional face-to-face communication and communication in e-learning.

Face-to-face learning does not require any special skills and knowledge while e-learning is based on technologies so requires some additional skills and knowledge.

traditional learning usually involves groups of students who can communicate and solve the problems together while in e-learning the student is on his own, planning his own learning independently.

In traditional learning the student has to participate in lectures and group projects while in e-learning the student is given an opportunity to study from any country in the world individually and independently.

E-learning is based on technologies and e-learning system and any system or technology crashes could cause massive problems while in traditional learning these problems can be avoided because most of the learning process is based on face-to-face communication.

Studentas Nr. 6

Q: 1. Do you feel the autonomy that e-learning lends? (i.e. flexibility of learning, possibility to independently plan the learning process, to learn at convenient time and rate) Or, nevertheless, you feel control?

I don't feel control.

Q: 2. Is feedback from a tutor/student important to you during e-learning? What significance does it bear?

Important, helps to develop.

Q: 3. Does your educational institution express cultural support (do you feel accepted, respected and supported; are studies based on cooperation and support)?

Yes, everything is provided

Q: 4. Does the educational institution provide necessary information that facilitates adaptation in e-learning?

Yes.

Q: 5. What virtual learning environment (VLE) do you use in e-learning? What are advantages and disadvantages of using the VLE?

Blackboard

Q: 6. What other information and communication (ICT) tools could be used in e-learning for creating the learning-friendly environment?

don't know, it makes no sense for me

Q: 7. In your opinion, do you have sufficient general knowledge, abilities and skills required for e-learning? (whether you are able to search and analyse information, whether you have skills of planning independent work and time and of obtaining and analysing information, and, of, course, general ICT competence)

I have enough knowledge for my needs

Q: 8. What teaching/learning tools and methods provided by ICT do you use? (on-line lecture, discussion, group- or independent work; e-mail, chat rooms, video/audio conferences and other means). What determines the choice thereof?

independent work, e-mail, chat rooms, on-line lecture

Q: 9. In your opinion, are you independent and motivated to teach/learn effectively in distance studies? (If yes, what gives you the motivation, if no – why is it lacking?)

yes, because i'm motivated to study.

Q: 10. In your opinion, do you have sufficient ICT skills required for communication in e-learning? (ability to communicate in e electronic forms, to take part in discussions, to work in cooperation and likewise) If no, where does the problem lie?

Yes

Q: 11. Have you received all necessary information before the studies? (teaching form, objectives, learning process, possibilities, etc.)

Yes.

Q: 12. Is all information given to you during the studies on what and how to learn? (information on a specific module, how to choose one or another subject, other arising questions)

Yes.

Q: 13. What factors motivate you to learn by electronic means and why?

time saving, easy understandable

Q: 14. Does the educational institution create proper conditions for effective e-learning? What means ensure that? (technical base, possibility to use necessary sources, virtual learning environment possibilities, etc.)

Yes, conditions think very good

Q: 15. What tools of communication do you use in e-learning? What determines the choice thereof?

Chat, e-mail. Essay and quite fast

Q: 16. How often do you communicate in e-learning and for what purposes? (for clarifying, obtaining information, when carrying out group works, etc.)

Not very often. clarifying, obtaining info

Q: 17. Do you feel lack of face-to-face communication in e-learning? If yes/no – why?

yes because i believe face-to-face communication/learning is more beneficial.

Q: 18. Do any communication barriers/ interferences happen to occur when communicating in e-learning? (you do not receive certain information, or receive it belatedly, you receive distorted, inaccurate information). If yes, what is the cause of it?

No.

Q: 19. Do you communicate more with a tutor or among yourselves (students) in e-learning process? Why?

More with tutor

Q: 20. Do you feel any gender-, age-, intercultural differences when communicating in e-learning process? If yes, in what situations and in what ways do such differences manifest themselves?

No.

Q: 21. In your opinion, is communication in e-learning equivalent to the face-to-face communication of traditional teaching/learning? Do you feel lack of nonverbal communication elements? (mimes, intonation, appearance, etc.) Why?

No.

Q: 22. Distinguish essential differences between traditional face-to-face communication and communication in e-learning.

In f2f communication eye contact, expressions may play very useful role. sometimes you can get what people are saying even without any word. Distance learning gives opportunity to express minds in more details.

Studentas Nr.7

Q: 1. Do you feel the autonomy that e-learning lends? (i.e. flexibility of learning, possibility to independently plan the learning process, to learn at convenient time and rate) Or, nevertheless, you feel control?

learning at own pace, as and when

Q: 2. Is feedback from a turtor/student important to you during e-learning? What significance does it bear?

very important as a way of monitoring progress

Q: 3. Does your educational institution express cultural support (do you feel accepted, respected and supported; are studies based on cooperation and support)?

there is acceptance and support

Q: 4. Does the educational institution provide necessary information that facilitates adaptation in e-learning?

yes at the start of the course, but it is up to the individual to make the adaptation

Q: 5. What virtual learning environment (VLE) do you use in e-learning? What are advantages and disadvantages of using the VLE?

course material and assignments are on-line, audio conferencing to communicate with the tutor and group - I'm doing languages so communication is important
some may feel isolated

Q: 6. What other information and communication (ICT) tools could be used in e-learning for creating the learning-friendly environment?

dependent on the course- not sure what is available- i'd say we have all we need for our course

Q: 7. In your opinion, do you have sufficient general knowledge, abilities and skills required for e-learning? (whether you are able to search and analyse information, whether you have skills of planning independent work and time and of obtaining and analysing information, and, of, course, general ICT competence)

the main attribute that is required is self motivation. critical analysis is part of the course- has to be learned

Q: 8. What teaching/learning tools and methods provided by ICT do you use? (on-line lecture, discussion, group- or independent work; e-mail, chat rooms, video/audio conferences and other means). What determines the choice thereof?

use all of those mentioned- we have a programme of events, monthly audio conferences, fora for contributions, use email as and when

Q: 9. In your opinion, are you independent and motivated to teach/learn effectively in distance studies? (If yes, what gives you the motivation, if no – why is it lacking?)

the OU was established 1969, when you apply to do a course you will have a fair idea what is involved; if you lack self motivation then it is better not to do distance learning

Q: 10. In your opinion, do you have sufficient ICT skills required for communication in e-learning? (ability to communicate in e electronic forms, to take part in discussions, to work in cooperation and likewise) If no, where does the problem lie?

lack of time to investigate new developments, sometimes we can resolve problems within the group

Q: 11. Have you received all necessary information before the studies? (teaching form, objectives, learning process, possibilities, etc.)

yes, the MBS is pretty good at providing this

Q: 12. Is all information given to you during the studies on what and how to learn? (information on a specific module, how to choose one or another subject, other arising questions)

how you learn is up to you, and you should know what to learn, but there is support if needed

Q: 13. What factors motivate you to learn by electronic means and why?

like the freedom

Q: 14. Does the educational institution create proper conditions for effective e-learning? What means ensure that? (technical base, possibility to use necessary sources, virtual learning environment possibilities, etc.)

yes, the MBS are old hands at this, so no problems

Q: 15. What tools of communication do you use in e-learning? What determines the choice thereof?

seem to have answered this already we use the 'elluminate' software for audio conferences, other than that what we have on our PCs

Q: 16. How often do you communicate in e-learning and for what purposes? (for clarifying, obtaining information, when carrying out group works, etc.)

nearly every day

Q: 17. Do you feel lack of face-to-face communication in e-learning? If yes/no – why?

no, as mentioned before - I like the freedom of studying as and when. face to face can be valuable at times. probably when problems arise

Q: 18. Do any communication barriers/interferences happen to occur when communicating in e-learning? (you do not receive certain information, or receive it belatedly, you receive distorted, inaccurate information). If yes, what is the cause of it?

well, we have all had computer problems of one sort or another, usually things can be sorted

Q: 19. Do you communicate more with a tutor or among yourselves (students) in e-learning process? Why?

more with the students

Q: 20. Do you feel any gender-, age-, intercultural differences when communicating in e-learning process? If yes, in what situations and in what ways do such differences manifest themselves?

absolutely no.

Q: 21. In your opinion, is communication in e-learning equivalent to the face-to-face communication of traditional teaching/learning? Do you feel lack of nonverbal communication elements? (mimes, intonation, appearance, etc.) Why?

I do not miss face to face- prefer working alone

Q: 22. Distinguish essential differences between traditional face-to-face communication and communication in e-learning.

face to face you have instant feedback, but other distractions. no time restraints when communicating on-line

Dėstytojas

Q: 1. Do you feel the autonomy that e-learning lends? (i.e. flexibility of learning, possibility to independently plan the learning process, to learn at convenient time and rate) Or, nevertheless, you feel control?

E-learning releases tutor from physical location. One can combine responsibilities in several institutions simultaneously. On the other hand competition between academics has increased.

Q: 2. Is feedback from a tutor/student important to you during e-learning? What significance does it bear?

Collecting feedback requires separate process in order to achieve response targets.

Q: 3. Does your educational institution express cultural support (do you feel accepted, respected and supported; are studies based on cooperation and support)?

We try to consider not only cultural, but also time zone location that everyone is able to find time to attend online sessions.

Q: 4. Does the educational institution provide necessary information that facilitates adaptation in e-learning?

E-learning is new way of teaching, not yet known what works best. Institution is very supportive.

Q: 5. What virtual learning environment (VLE) do you use in e-learning? What are advantages and disadvantages of using the VLE?

Major advantage of having single place accessible just from your computer (library, discussions etc.) Disadvantage is that the university intellectual property is exposed to leakage.

Q: 6. What other information and communication (ICT) tools could be used in e-learning for creating the learning-friendly environment?

We use Blackboard which has chats, news, discussion board, live streaming and other collaboration tools.

Q: 7. In your opinion, do you have sufficient general knowledge, abilities and skills required for e-learning? (able to search and analyse information, whether you have skills of planning independent

work and time and of obtaining and analysing information, and, of, course, general ICT competence)

Most of tools are similar to what students already have used before, but it takes time to boost active usage of ITC tools

Q: 8. What teaching/learning tools and methods provided by ICT do you use? (on-line lecture, discussion, group- or independent work; e-mail, chat rooms, video/audio conferences and other means). What determines the choice thereof?

We use all mentioned above. In addition interactive student blogs on the subject and repository for recordings. Choice depends on what message do you want to transmit.

Q: 9. In your opinion, are you independent and motivated to teach/learn effectively in distance studies? (If yes, what gives you the motivation, if no – why is it lacking?)

It is challenging task which motivates but in parallel it is hard to 'teach computers'. Contact with students is very limited.

Q: 10. In your opinion, do you have sufficient ICT skills required for communication in e-learning? (ability to communicate in e electronic forms, to take part in discussions, to work in cooperation and likewise) If no, where does the problem lie?

Having administrative facilitators for a student intake always help also to solve misscommunication issues. Also using predefined communication templates improves quality of message.

Q: 11. Have your received all necessary information before the studies? (teaching form, objectives, learning process, possibilities, etc.)

Yes, definitely.

Q: 12. Is all information given to you during the studies on what and how to learn? (information on a specific module, how to choose one or another subject, other arising questions)

I think it is well described for students.

Q: 13. What factors motivate you to learn by electronic means and why?

I think students appreciate freedom and flexibility.

Q: 14. Does the educational institution create proper conditions for effective e-learning? What means ensure that? (technical base, possibility to use necessary sources, virtual learning environment possibilities, etc.)

There is service desk and help portal which helps to deal with all kind problems.

Q: 15. What tools of communication do you use in e-learning? What determines the choice thereof?

Same to question 8

Q: 16. How often do you communicate in e-learning and for what purposes? (for clarifying, obtaining information, when carrying out group works, etc.)

I always try to stay connected in answering questions to students. Otherwise regular sessions are organized to educate on subject.

Q: 17. Do you feel lack of face-to-face communication in e-learning? If yes/no – why?

Yes it is hard to give lecture to the camera and not seeing what do students think or what makes them focused.

Q: 18. Do any communication barriers/ interferences happen to occur when communicating in e-learning? (you do not receive certain information, or receive it belatedly, you receive distorted, inaccurate information). If yes, what is the cause of it?

Mainly differences in English knowledge and usage of different wordings. Not always you easily understand what does student really mean.

Q: 19. Do you communicate more with a tutor or among yourselves (students) in e-learning process? Why?

Of course with students.

Q: 20. Do you feel any gender-, age-, intercultural differences when communicating in e-learning process? If yes, in what situations and in what ways do such differences manifest themselves?

I think this is now a well established practice between all human beings.

Q: 21. In your opinion, is communication in e-learning equivalent to the face-to-face communication of traditional teaching/learning? Do you feel lack of nonverbal communication elements? (mimes, intonation, appearance, etc.) Why?

Both options are like fruits. They are sweet and tasty, but one is apple another is orange. Both education methods are different and hardly can be substitute each other. E-learning I perceive as natural transformation of traditional education system. It becomes more flexible and soon it will be very much personalized.

Q: 22. Distinguish essential differences between traditional face-to-face communication and communication in e-learning.

Essential difference is that in e-learning you have to be very direct to the point and focused on the subject. It also adds lag in transmitting message both ways. Face to face you always have room to manage your message at the same moment while communicating.